

cessat communi diuidendo iudicium, si res communis non sit.

2. Gaius libro 7. ad Edictum Pro- uinciale.

Nihil autem interest, cum societate, an sine societate res inter aliquos communis sit: nam utroque casu locus est communi diuidendo iudicio. cum societate res communis est, ueluti inter eos, qui pariter eandem rem emerunt. sine societate communis est, ueluti inter eos, quibus eadem res testamento legata est.

3. Ulpianus libro 30. ad Sabinum.

In communi diuidendo iudicio nihil peruenit ultra diuisionem rerum ipsarum, quae communes sunt: & si quid in his damni datum, factum uel est: siue quid eo nomine aut abest alicui sociorum, aut ad eum peruenit ex re communis.

4. Idem libro 19. ad Edictum.

Per hoc iudicium corporalium rerum sit diuisio, quarum rerum dominium habemus: non etiam hereditatis. De puteo, quae sit, an communi diuidendo iudicio agi possit, ait Mela, ita demum possessi solum eius commune sit.

5. Iulianus libro 2. ad Ulpianum Ferocem.

Si res non defendetur, & ideo iusti sumus a praetore eas res possidere, & ex hoc dominium earum nancisceremur: respondit Proculus, communi diuidendo iudicio partem eius impensae me seruaturum esse.

6. Ulpianus libro 19. ad Edictum.

Si quis putans sibi cum Titio fundum commune esse, fructus perceperit, uel sumptus fecerit, cum esset cum alio communis: agi poterit ut illi communi diuidendo iudicio. Quare & si fundum Titius alienauerit, licet hic communi diuidendo iudicio locus non sit, quia a communione discessum est, ut illi tamen locum futurum, quod datur de praestationibus, quoties communis esse desit.

re. Ceterum non aliam communi diuidendo iudicio locus erit, (ut & Papinianus scribit) nisi id demum gestit, sine quo partem suam recte administrare non potuit. alioquin, si potuit, habet negotiorum gestorum actionem: eamque tenetur.

7. Sed & si de usufructu sit inter duos controuersia, dari debet. 8. Item si duo a praetore missi sint in possessionem legatorum: est enim iusta causa possidendi custodiae gratia. Ergo, & si duo ventres, idem erit dicendum, quod habet rationem.

9. Planck si iam damni infecti missus, iustus sit possidere: non erit huic ulli iudicio locus, cum vindictationem habere possit. 10. Cum de usufructu, communi diuidendo iudicium agitur: iudex officium suum ita dirigit, ut vel regionibus eis ut frui permittat, uel locet usum fructum uni ex illis, uel tertio personae: ut hi pensiones sine ulla controuersia percipiant: uel si res mobiles sint, etiam sic potest, ut inter eos conueniant, caueantque, per tempora se uiros & fructuros: hoc est, ut apud singulos mutua uice certo tempore sit usufructus.

11. Neque colonis, neque eis, qui depositum suscepserunt, hoc iudicium competit, quamuis naturaliter possideant. 12. Inter eos, qui pignori acceperunt, talis diuisio fieri debet, ut non uero pretio aestimetur pars, sed in partem dumtaxat, quantum pro ea parte debetur, & adhaeretur quidem pignus uel ex creditoris licentia tamen non denegatur debitori, debitum offere, & pignus suum luere. Idemque dicitur, & si possessor pignoris, licet aestimationem, pignoratitiam in re agenti offerat.

13. Si debitor communis praedij partem pignori dedit, & a domino alterius partis prouocatus creditore eius, aut ab alio creditore alterius debitoris, licendo superari, & debitor eius, cui res fuit adiudicata uel partem suam praedij recipere solum eo, quod ipse debuit: eleganter dicitur, non esse audiendum, nisi & ea partem paratus sit recipere, quam creditor per adiudicationem emit. Nam & si partem uendideris rei, & priusquam traderes emptori, communi diuidendo iudicio prouocatus fueris, aliaque pars tibi adiudicata sit: contra quater dicitur, ex empto agi non possentis totam rem suscipere fueris paratus: quia haec pars beneficio alterius venditori accessit. quinimo etiam ex uendito posse conueniri emptorem, ut recipiat totum. solum illud spectandum erit, num forte fructus aliqua venditoris interuenit. Sed & si distra parte, cesset uicis licitatione venditor: aequum, pretium ut restituat, ex empto tenetur. Haec eadem & in mandato, ceterisque huius generis iudiciis seruatur.

7. Idem libro 20. ad Edictum.

Communi diuidendo iudicium locum habet & in uetigali agro. uetigalis ager an regionibus diuidi possit, uidentum. magis autem debet iudex abstinere huiusmodi diuisione, alioquin praestatio uetigalis confundetur. Neratius scribit, arbitrum, si regionibus fundum non uetigalem diuisum duobus adiudicauerit, posse, quasi in duobus fundis, seruitutem imponere.

4. Inter praedones autem hoc iudicium locum non habet, nec, si precario possideant, locum habebit: nec, si clam: quia iniusta est possessio ista: precaria uero iusta quidem, sed quae non pergit ad iudicij vigorem.

5. Iulianus scribit, si alter possessor prouocet, alter dicat eum uel possidere, non debere hoc iudicium dari, nec post annum quidem: quia placuit, etiam post annum in eum, qui uel detecit, interdictionem reddi. & si precario (inquit) dicat eum possidere, adhuc cessabit hoc iudicium: quia & de precario interdictionem datur. Sed & si clam dicatur possidere, qui prouocatus dicitur esse ait, cessare hoc iudicium: nam de clandestina possessione competere interdictionem inquit. 6. Si duo sint qui rem pignori

non acceperunt: aequissimum esse: uile communi diuidendo iudicium dari.

7. Sed & si de usufructu sit inter duos controuersia, dari debet. 8. Item si duo a praetore missi sint in possessionem legatorum: est enim iusta causa possidendi custodiae gratia. Ergo, & si duo ventres, idem erit dicendum, quod habet rationem.

9. Planck si iam damni infecti missus, iustus sit possidere: non erit huic ulli iudicio locus, cum vindictationem habere possit.

10. Cum de usufructu, communi diuidendo iudicium agitur: iudex officium suum ita dirigit, ut vel regionibus eis ut frui permittat, uel locet usum fructum uni ex illis, uel tertio personae: ut hi pensiones sine ulla controuersia percipiant: uel si res mobiles sint, etiam sic potest, ut inter eos conueniant, caueantque, per tempora se uiros & fructuros: hoc est, ut apud singulos mutua uice certo tempore sit usufructus.

11. Neque colonis, neque eis, qui depositum suscepserunt, hoc iudicium competit, quamuis naturaliter possideant.

12. Inter eos, qui pignori acceperunt, talis diuisio fieri debet, ut non uero pretio aestimetur pars, sed in partem dumtaxat, quantum pro ea parte debetur, & adhaeretur quidem pignus uel ex creditoris licentia tamen non denegatur debitori, debitum offere, & pignus suum luere. Idemque dicitur, & si possessor pignoris, licet aestimationem, pignoratitiam in re agenti offerat.

13. Si debitor communis praedij partem pignori dedit, & a domino alterius partis prouocatus creditore eius, aut ab alio creditore alterius debitoris, licendo superari, & debitor eius, cui res fuit adiudicata uel partem suam praedij recipere solum eo, quod ipse debuit: eleganter dicitur, non esse audiendum, nisi & ea partem paratus sit recipere, quam creditor per adiudicationem emit. Nam & si partem uendideris rei, & priusquam traderes emptori, communi diuidendo iudicio prouocatus fueris, aliaque pars tibi adiudicata sit: contra quater dicitur, ex empto agi non possentis totam rem suscipere fueris paratus: quia haec pars beneficio alterius venditori accessit. quinimo etiam ex uendito posse conueniri emptorem, ut recipiat totum. solum illud spectandum erit, num forte fructus aliqua venditoris interuenit. Sed & si distra parte, cesset uicis licitatione venditor: aequum, pretium ut restituat, ex empto tenetur. Haec eadem & in mandato, ceterisque huius generis iudiciis seruatur.

8. Paulus libro 23. ad Edictum.

Et si non omnes qui rem communem habent, sed ex his diuidere desiderant: hoc iudicium inter eos accipi potest.

1. Si incertum sit, an lex Falcidia locum habeat inter legatarium, & heredem communi diuidendo agi potest: aut incerta partis uindicatio datur. Similiter sit, & speculium legatum sit: quia, in quantum res peculiares, deminuit id, quod dominus debetur, incertum est.

2. Vt in communi diuidendo iudicium, etiam si quis rem communem deteriore fecerit: forte seruum uulnerando, aut animum eius corrupendo, aut arbores ex fundo excidendo.

3. Si communis serui gratia, uox nomine, plus praestiterit: imbutur seruus, & eius pars consequetur.

4. Item si vnus in solidum de peculio conuentus, & damnatus sit: est cum socio communi diuidendo actio, ut partem peculij consequatur.

9. Africanus libro 7. Quae sunt nomina

Speculio in solidum damnatus esset, si apud socium res peculiares intercedant, nihilominus uile erit iudicium communi diuidendo ad recipiendam partem pecuniae: alioquin iniquum fore, si tota ea res ad damnatum eius, qui iudicium accepit, pertinet.

eum utriusque domini periculum in rebus pecularibus esse debeat. Nam & cum, qui mandatum domini defensionem seculi suscepit, omnia, quod bona sua praestiterit, seruaturum: quamuis peculium postea intercederit. Haec ita, si neutrius culpa intercederit. Si enim dominum, cum quo de peculio agitur, si paratus sit rebus pecularibus petitori cedere, ex causa audiendum putauit: scilicet si sine dolo malo & fraude id faciat.

16. Paulus libro 23. ad Edictum.

Item, quamuis legis Aquiliae actio in heredem non competat, tamen hoc iudicio heres socij praestit, si quid defunctus in re communi admisit, quo nomine legis Aquiliae actio nascitur.

1. Si vnus tantum noster sit, qui neque venire, neque locari potest: quemadmodum diuisio potest fieri in communi diuidendo iudicio uideamus. sed praetor interueniet, & rem emendauit, ut si index alteri usum ad iudicauerit, non uideatur alter, qui mercedem accepit, non uel: quasi plus faciat, qui uideatur frui, quia hoc propter necessitatem fit.

2. In communi diuidendo iudicio, iusto pretio rem aestimare debbit iudex, & de eiusdem quodque cauendum erit.

17. Gaius libro 7. ad Edictum Pro uinciale.

In summa admonendi sumus, quod, si post interitum rei communis, cui aliquid ex communione praestari oportet, eo nomine agere uelit, communi diuidendo iudicium uile datur. ueluti si actor impensas aliquas in rem communem fecit: siue iocus eius solus aliquid ex ea re lucratus est, uelut operas seculi mercedem: hoc iudicio eorum omnium ratio habetur.

12. Ulpianus libro 71. ad Edictum.

Si res communes sint, aut partes communis, & eum rescire, uel demoliri, uel in eum immittere quid opus sit: communi diuidendo iudicio erit agendum, aut interdicto uti possidetis experimur.

13. Idem libro 75. ad Edictum.

In iudicium communi diuidendo omnes res uideantur, nisi si quid fuerit ex communi dominio exceptum non inuicem, ne ueniat.

14. Paulus libro 3. ad Plantium.

In hoc iudicium hoc uenit, quod communi non habet actum est, aut agi debuit ab eo, qui se se locum habere.

1. Impendia autem, quae dum proprium mentis fundum existimo, feci, quae scilicet, si vindicaretur fundi pars, per exceptionem doli retinere possim, an etiam, si communi diuidendo iudicio mecum agatur, aequitate ipsius iudicij retinere possim, considerandum est. quod quidem magis puto: quia bonae fidei iudicium est communi diuidendo. sed hoc ita, si mecum agatur. Ceterum, si aliena uero partem meam, non erit, unde retinere possim. sed is, qui a me emerit, an retinere possit, uidentum est. nam & si vindicaretur ab eo pars: impendiorum nomine, quae ego fecissem, ita, ut ego poterat retentionem facere, & uerius est, ut & in hac specie expensae retineantur. Quae cum ita sint: rectissime dicitur, etiam impendiorum nomine uile iudicium dari debere mihi in socium, etiam manente rei communione. diuersum est enim, cum quasi in rem meam impendo, quae sit aliena, aut communis. hoc enim casu, ubi quasi in rem meam impendo, tantum retentionem habeo: quia neminem mihi obligare uolui, ac cum puto rem Titij esse, quae sit Meuij, aut esse mihi communem cum alio, quam est: id ego, ut alium mihi obligem. & licet negotiorum gestorum actio datur aduersus eum, cuius negotia curavi, cum putarem alterius ea esse: ita & in proposito. igitur & si ab aliena uero praedij, quia in ea causa fuit ut mihi actio dari deberet, & danda mihi ea

ut (ut Iulianus quoque scribit) negotiorum gestorū actio. 2. Si conueniat, ne omnino diuisio fiat: huiusmodi pactum nullas vires habere, manifestissimum est. Sin autem intra certum tempus, quod etiam ipsius rei qualitati profectualet. 3. Si inter socios conuenisset, ne intra certum tempus societas diuideretur: quin vendere liceat ei, qui tali conuentione tenetur, non est dubium, quare emptor quæque communi diuidendo agendo, eadem exceptione summouebitur, quia auctor eius summoueretur.

4. Si pacificatur socius, ne partem suam petat effectum tollit societas.

15. Idem libro 5. ad Plautium.

SI socius serui communis nomine conuentus, & condemnatus sit: aget communi diuidendo, & antequam præter. nam, & si noxali iudicio cum uno actum sit, statim aget cum socio, ut ei pars tradatur: cautionibus interpositis, ut si non dederit reddet.

16. Idem libro 6. ad Plautium.

VM socij diuidendo societatem: de eo, quod sub conditione deberetur, cautiones interuenire solent.

17. Modestinus libro 9. Regularum.

QVI heredes habet, si fundum pignori datum a testatore suo, comparauerit a creditore non debet a coheredibus iudicio communi diuidendo conueniri.

18. Iuuenius libro 2. Epistularum.

VI fundus hereditarius fundo non hereditario seruiat, arbiter disponere non potest: quia ultra id, quod in iudicium deductum est, excedere potestas iudicis non potest.

19. Paulus libro 2. ad Sabinum.

ARBOR quæ in consilio nata est, item lapis, qui per utrumque fundum extenditur, quam diu coheret fundo, è regione cuiusque finium utriusque sunt: nec in communi diuidendo iudicium veniunt. sed cum aut lapis exemptus, aut arbor eruta, vel succisa est, communis pro indiuiso fiet: & veniet in communi diuidendo iudicium. nam quod erat finitis partibus, rursus confunditur. Quare duabus massis duorum dominorum constitatis, tota massa communis est, etiam si aliquid ex prima specie separatim maneat. ita arbor, & lapis separatus à fundo, confundit ius dominij.

De vestibulo communi binarium ædium arbiter communi diuidendo, inuito utriuslibet, dari non debet: quia qui de vestibulo liceri cogatur, necesse habet interdum totarum ædium pretium facere, si plura adium non habeat.

2. Si per eundem locum via nobis debeatur, & in eam impensa facta sit: iuris aut Pomponius, communi diuidendo, vel pro socio agi posse. quæ enim communio iuris separatim intelligi potest? sed negotiorum gestorum agendum.

3. Iudex communi diuidendo, item familie erescendæ, de seruo, qui in fuga est, iubere debet licere eos inter quos iudex est: & tunc eum ad iudicare penes quem licitatio remansit, nec enim periculum ne ex senatusconsulto pœna legis Fauie committatur.

4. Aquarum iter in iudicium communi diuidendo non venire, Labeo ait. nam aut ipsius fundi est, & ideo in iudicium non venit: aut separatim à fundo, diuisum tamen aut mensura, aut temporibus. Sed possunt iura interdum & separatim à fundo esse, & nec mensura, nec temporibus diuisa, veluti cum is, cuius fuerunt, plures heredes reliquit, quod eum accidit: consentaneum est, & ea in arbitrio familia erescendæ venire, nec videre inquit Pomponius, quare minus in communi diuidendo, quam familie erescendæ iudicium veniat. Igitur in huiusmodi speciebus etiam in communi diuidendo iudicio dicitur ut præsertim iura aut mensura, aut temporibus diuidantur.

20. Pomponius libro 11. ad Sabinum.

SI is, cum quo fundum communem habes, ad delictum non respondit, & ob id motu iudicis villa diruta est, aut arbuta succisa sunt: præstabit tibi detrimentum iudicio communi. diuidendo, quidquid enim culpa socij amissum est: eo iudicio conuenietur.

21. Ulpianus libro 30. ad Sabinum.

VDicem in prædictis diuidendis, quod omnibus utilissimum est, vel quod malit litigatores, sequi conuenit.

22. Pomponius libro 33. ad Sabinum.

SI meo, & vicini nomine patrem a discem, vel repetiturus ab eo pro parte impensam, vel donationis gratia communis fiet paries.

23. Ulpianus libro 32. ad Edictum.

SI conuenit inter te, & socium tuum, ut alternis annis fructum perciperetis, & non patiaris te socij tui anni fructum percipere: videndum utrum ex conducto sit actio, an vero communi diuidendo. Ead quæstio est, & si socius, qui conuenit ut alternis annis frueretur, pecens inuasisit, & effectus, ut futuri anni fructus, quos socium pertinere oportuit, corrumpatur. & puto, magis communi diuidendo iudicium, quam ex conducto, locum habere. quæ enim locatio est, cum merces non intercesserit: aut certe actionem incerti ciuilem reddendam.

24. Iulianus libro 8. Digestorum.

COMMUNIS seruus si ex re alterius dominorum adquisierit, nihilominus commune id erit: sed is, ex cuius re adquisitum fuerit, communi diuidendo iudicio eam summam percipere potest: quia fidei bonæ conuenit, ut unusquisque præcipuum habeat, quod ex re eius seruus adquisierit.

1. Cum agere tecum communi diuidendo vellem: partem tuam Titio tradidisti, mutandi iudicij causa, teneris mihi prætoris actione, quod scilicet, ne tecum communi diuidendo ageretur.

25. Idem libro 12. Digestorum.

SI Stichus communis meus & tuus seruus habuerit Pamphilum vicarium aureorum decem, & mecum actum de peculio fuerit, condemnatusque decem præstiterit: quamuis postea Pamphilus decesserit, nihilominus actione communi diuidendo, vel pro socio, quinque (milia) præstare debebis: quia te hoc re alieno liberasti. longè magis consequatur, si Stichus post mortem Pamphili aliam vicariam adquisierat.

26. Alfenus Varus libro 2. Digestorum.

COMMUNIS seruus, cum apud alterum esset, erus fregit in opere, quærebatur, alter dominus quid cum eo, penes quem fuisset, ageret, respondit, si quidem culpa illius magis, quam casus, res communis damni cepisset, per arbitrium communi diuidendo posse recipere.

27. Paulus libro 3. Epitomarum Alfeni Digestorum.

DE communi seruo vnus ex sociis quæstionem habere, nisi communis negotij causa, iure non potest.

28. Papinianus libro 7. Quæstionum.

SABINUS, in re communi nemiæm dominorum iura facere quicquam; inuito altero, posse, vnde manifestum est, prohibendi ius esse. in re enim partiorerum causam esse prohibentis constat. Sed eum in communi prohiberi socius à socio, ne quid faciat potest: ut tamen factum opus tollat, cogi non potest, si eum prohibere poterat, hoc prætermisit. & ideo per communi diuidendo actionem damnum fieri poterit. Sin autem facienti consensit, nec pro damno habet actionem. quod si quid, absente socio, læsionem eius fecit: tunc etiam tollere cogitur.

29. Paulus libro 2. Quæstionum.

SI quis, cum existimauerit fundum communi, dicitur tibi sum magis esse; quem cum Titio

communi habebat, impendisse: recte dicitur etiam communi diuidendo iudicium ei sufficere. hoc enim est, si sciam rem communem esse, ignorem autem, cuius socij. neque enim negotia socij gero, sed propriam rem tuor. & magis ex re, inquam impenditur, quam ex persona socij, actio nascitur. Denique ea actione pupillum teneri dicimus, ut impedia restituit officio iudicis Diuersa causa est eius, qui putat se in rem propriam impendere, cum sit communis, huius enim nec communi diuidendo iudicium competit, nec utile dandum est. ille enim, qui scit rem esse communem, vel aliena negotia, eo animo gerit, ut aliquem sibi obliget, & in persona labitur. 1. Pomponius scripsit, socij iudicem posse à quolibet sociorum, sed, etiam si vnus ex sociis nutus erit, recte cum eo communi diuidendo agi.

30. Secundo libro 1. Responsorum.

COMMUNI diuidendo iudicio recte agi, siue conuenit potest, siue alter sociorum fundum non possideat.

31. Paulus libro 15. Responsorum.

INA mancipia, quæ ex hereditate paterna, iussu prætoris, pupillis, ministerij causa, reseruata essent, diuersa non videntur, sed omnium communia remansisse.

ADEXHIBENDVM,
TIT. III.

Ulpianus libro 24. ad Edictum.

HÆC actio perquam necessaria est, & vis eius in vltu cotidiano est, & maxime propter vindicationes indulta est.

2. Paulus libro 21. ad Edictum.

EXhibere est facere in publico potestatem, ut ei, qui agat, experiundi sit copia.

3. Ulpianus libro 24. ad Edictum.

IN hac actione actor omnia ius debet, & dicere argumenta rei, de qua agitur. 1. Qui ad exhibendum agit, non vique dominum se dicit, nec debet ostendere: cum multa sint causa ad exhibendum agendi. 2. Præterea in hac actione notandum est, quod reus contumax per in litem iusurandū petitoris damnari potest ei, iudice quantitate taxante. 3. Est autem personalis hæc actio: & ei competit, qui in rem acturus est, qualicumque in re actio nec etiam pignoratitia Seruiana, siue hypothecaria, quæ creditoribus competunt. 4. Sed & ususfructu petitorio competere ad exhibendum Pomponius ait. 5. Sed & si quis interdicitur, rem exhiberi desideret, audietur. 6. Item si optare velim seruum, vel quam aliam rem, cuius optio mihi relicta est: ad exhibendum me agere posse constat, ut exhibitus possim vindicare. 7. Si quis noxali iudicio experiri velit: ad exhibendum ei actio est necessaria. quid enim, si dominus quidem paratus sit defendere, acto vero destinare non possit, nisi ex præsentibus, quia aut seruum non recognoscit, aut nomen non tenet: nonne æquum est, ei familiam exhibere, ut noxium seruum agnoscat? quod ex causa debet fieri, ad designandum eum, cuius nomine, noxali qui agit, recessione seruorum facta. 8. Si quis extra heredem tabulas testamenti, vel codicillos, vel quid aliud ad testamentū pertinens exhiberi velit: dicendum est, per hanc actionem agendum non esse: cum sufficiunt sibi interdicta in hanc rem contentia. & ita Pomponius. 9. Scendum est autem non solum eis, quos diximus, competere ad exhibendum actionem, verum et quocumque casus interit exhiberi, iudex igitur summam debet cognoscere, ut etiam interit, quæ res sit, & sic iudice

vel exhiberi, vel non, quia nihil interest. 10. Plus dicit Iulianus, etsi vindicationem non habeam, interim posse me agere ad exhibendum, quia mea interest exhiberi, ut puta si mihi seruus legatus sit, quæ Titius optasset: agam enim ad exhibendum, quia mea interest exhiberi, Titius optet, & sic vindicet, quamuis exhibitum ego optare non possim. 11. Si necum fuerit actum ad exhibendum: ego ob hoc, quod conuentus sum ad exhibendum actione, agere ad exhibendum non possum: quamuis videatur interesse mea ob hoc, quod tenor ad restituendum, sed hoc non sufficit. alioquin & qui dolo fecit, quominus possideret, poterit ad exhibendum agere, cum neque vindicaturus, neque interdiciturus sit: & fur, vel raptor poterit, quod nequaquam verum est. Eleganter igitur definit Neratius iudicem ad exhibendum hætenus cognoscere, an iustam, & probabilem causam habeat actionis, propter quam exhiberi sibi desideret. 12. Pomponius scribit, eundem hominis nomine recte plures ad exhibendum agere posse: forte si homo primi sit, secundi in eo ususfructus sit, tertius possessionem suam contendat, quartus pignoratium sibi eum adfirmet. omnibus igitur ad exhibendum actio competit: quia omnium interest, exhiberi hominem. 13. Ibidem subiungit, iudicem per arbitrium sibi ex hac actione commissum etiam exceptionibus admittare, quæ possessor obicit: & si qua tam evidens sit, facile repellat agentem, habere possessorem absoluti obsecrator, vel quæ habeat altiorum quæstionem, differendam in directum iudicium re exhiberi iusta, de quibusdam tamen exceptionibus omnimodo ipsum debere disceptare, qui ad exhibendum actioni iudicat: veluti pacti contenti, doli mali iurisdictionis, rei quæ iudicata est. 14. Interdum æquitas exhibitionis efficit, ut, quamuis ad exhibendum agi non possit, in factum tamen actio detur, ut Iulianus tractat. Seruus (inquit) uxoris meæ rationes meas conscripsit: hæ rationes à te possidentur, desidero eas exhiberi, ait Iulianus, si quidem mea charta scriptæ sint, locum esse huic actioni: quia & vindicare eas possum, nam, cum charta mea sit, & quod scriptum est, meum est. sed si charta mea non fuit, quia vindicare non possum, nec ad exhibendum experiri, in factum igitur mihi actionem conpetore. 15. Scendum est, aduerfus possessorem hac actione agendum non solum eum, qui civiliter, sed & eum, qui naturaliter incumbat possessioni. Denique creditorem qui pignori rem accepit, ad exhibendum teneri placet.

4. Pomponius libro 6. ad Sabinum.

NAM & cum eo, apud quem deposita, vel eum commodata, vel locata res sit, agi potest.

5. Ulpianus libro 24. ad Edictum.

CELSUS scribit: Si quis merces, quas exteundas conduxit, in horreo potuiticum condidit, ad exhibendum agi potest. item, si mortuo conductore heres existat, cum herede agendum. sed si nemo heres sit, cum horreario agendum, nam si à nullo (inquit) possidentur: verum est, eum horrearium possidere, aut certe ille est, qui possit exhibere. Idem ait: Quomodo autem possidet, qui vehendas conduxit, quia pignus tenet, quæ species ostendit, etiam eos, qui facultatem exhibendi habent, ad exhibendum teneri. 1. Iulianus, autem ita scribit, ad exhibendum actione tenori cum, qui rerum, vel legatorum seruandorum causa in possessione sit, sed & cum, qui ususfructus nomine rem teneat, quamvis nec hic vique possideat. Inde Iulianus querit, quatenus hoc oporteat exhibere, & ait prior quæ sit, ut actor possessione habeatis aut, eum quo agitur, rei seruanda causa sit in possessione, cum vero, qui ususfructum habeat, sic, ut actor res possideat, non quo agatur, utatur suavit.

1 ¶ Idem Titianus scribit, emptorem, qui rura ce-
 non restituit, ad exhibendum teneri, in quantum
 in rem iurauerit. sed ibi dicit, si emptor possideat,
 aut dolo fecit, quo minus possideat.

2 ¶ Item Celsus scribit, stercus, quod in aream
 ineam congesti, per ad exhibendum actionem pos-
 se te consequi, ut tollas: sic tamen, ut totum tollas:
 ceterum alias non posse.

3 ¶ Sed & si ratis delata sit vi fluminis in agrum
 alterius, postquam eum conueniri ad exhibendum, Ne-
 ratius scribit. Vnde querit Neratius, verum de futu-
 ro dumtaxat damno, an & de praeterito, domino agri
 cauendum sit. & ait, etiam de praeterito cauere oport-
 ere. 4 ¶ Sed & si de ruina aliquid in tuam aream,
 vel in tuas ades deciderit: tenebris ad exhibendum,
 licet non possides.

5 ¶ Item, si quis facultatem restituendi non ha-
 beat licet possideat, tamen ad exhibendum non te-
 nebitur. vputa si fuga seruus sit. ad hoc plane so-
 lum tenebitur, ut caueat se exhibiturum, si in pote-
 ratem eius peruenerit. sed & si non sit in fuga: per-
 uiseris autem ei, ubi velis, morari: idem erit dicen-
 dum. aut peregre a te missus sit, vel in praedii tuis
 agat: ad hoc solum tenebitur, ut caueas.

6 ¶ Paulus libro 14. ad Sabinum.
 Gemma inclusa auro alieno, vel sigillum cande-
 labro, vindicari non potest, sed, ut excludatur, ad
 exhibendum agi potest. Aliter atque in tigno iuncto
 cedibus: de quo nec ad exhibendum agi potest, quia
 lex duodecim tabularum solui vetaret: sed actione
 de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur.

7 ¶ Ulpianus libro 24. ad Edictum.
 Tigni appellatione omnem materiam in lege
 duodecim tabularum accipimus, ut quibusdam
 recte videtur.

8 ¶ Sed, si rotam meam vehiculo aptaueris, tene-
 beris ad exhibendum. & ita Pomponius scribit:
 quamuis tunc cuiuslibet non possideas.

9 ¶ In id, & si armario, vel naui tabulam meam,
 vel anam scyphi iunxeris, vel emblemata phialae,
 vel purpuram vestimento intexeris, aut brachium
 staturae coadunaueris.

10 ¶ Item municipis ad exhibendum conueniri
 possunt: quia facultas est restituendi. nam & posside-
 re, & vltimare eos posse constat. Idem & in collegiis,
 ceterisque corporibus dicendum erit.

11 ¶ Si quis non possideat litis contestatae tempo-
 re, sed postea ante sententiam possidere coeperit: o-
 portere dici putamus debere condemnari, nisi resti-
 tuat. 12 ¶ Si quis, cum iudicium accepti tempore pos-
 sideret, postea sine dolo malo possidere desierit: ab-
 solui eum oportet, quamuis sit, (inquit Pomponius)
 quod ei imputetur: cur non statim restituit: sed pas-
 sus est, secum litem contestari.

13 ¶ Idem scribit: si quis litis contestatae tempore
 possederit, deinde desierit possidere, mox coeperit si-
 ne ex eadem causa, siue ex alia: condemnari eum o-
 portere nisi restituat.

14 ¶ Ibidem non male Pomponius iungit, eius,
 qui ad exhibendum agit, utroque tempore interfuit:
 oportere, rem ei restitui: hoc est, quo lis contesta-
 tur, & quo sit condemnatio. & ita Labroni placet.

15 ¶ Titianus libro 9. Digestorum.
 Si ad exhibendum actum est cum eo, qui neque
 possidebat, neque dolo malo fecerat: quominus
 possideret, deinde eo defuncto, heres eius possidet
 rem: exhibere eam cogendus erit. Nam si fundum,
 vel hominem perierit, & heres ex eadem causa pos-
 sideret: coepit restituere cogitur.

16 ¶ Ulpianus libro 24. ad Edictum.
 Titianus scribit: Si quis hominem, quem posside-
 bat, occiderit, siue ad alium transtulerit possessio-
 nem, siue ita rem corruerit, ne haberi possit: ad ex-
 hibendum tenebitur: quia dolo fecit, quo minus pos-
 sideret. Proinde & si viam, vel oleam, vel quid a-
 liud occiderit, vel confregit: ad exhibendum tene-
 bitur.

17 ¶ Glans ex arboribus in fundum meum ina-
 dit, eam ego, immisso pecore, depasco. qua actio
 possim teneri? Pomponius scribit, competere actio-
 nem ad exhibendum, si dolo pecus immisisti, glan-
 dem comederit. Nam & si glans extraxeris, nec patie-
 ris me tollere: ad exhibendum teneberis, quemad-
 modum si materiam meam delatam in agrum suum
 quis auferre non poterit. Et placet nobis Pompo-
 nij sententia, siue glans extet, siue consumpta sit, sed,
 si extet, etiam de interdicto de glande legenda, ut
 mihi tertio quoque die legende glandis facultas ef-
 fet, uti poterit, si damni insecti cetero.

18 ¶ Si quis rem fecit ad alium paruenire, videm
 dolo fecerit, quo minus possideat: si modo hoc do-
 lo fecerit.

19 ¶ Sed si quis rem deteriore exhibuerit: xquib
 ad exhibendum eam teneri, Sabinus ait. sed hoc ibi
 utique verum est, si dolo malo in aliud corpus res
 sit translata: vel uti si ex scypho massa facta sit, quam-
 quam enim massam exhibeat, ad exhibendum tene-
 bitur: nam mutata forma prope interemit substantiam
 rei.

20 ¶ Marcellus scribit, si tibi decem nomismata sin-
 sub condicione legata, & mihi decem vsusfructus
 pure, deinde heres pendente condicione, non exacta
 cautione, decem fructuario soluerit: ad exhibendum
 eum actione teneri: quasi dolo fecerit, quo minus
 possideret. dolo autem in eo est, quod cautionem
 exigere superstitit ad fructuario: effectumque, ut legi-
 tum tunc euanesceret, cum iam nummos vindica-
 re non possis. Ita demum autem locum habebit ad
 exhibendum actio, si condicio exiterit legati. Po-
 tuisti tamen tibi prospicere stipulatione legatorum.
 & si prospexisti, non erit tibi necessaria ad exhiben-
 dum actio. Si tamen ignarus legati tui, a fructuario
 factis non exegit: dicit Marcellus, cessare ad exhiben-
 dum: scilicet quia nullus dolo est. succurren-
 dum tamen legatario, in factum aduersus fructua-
 rium actione, ait.

21 ¶ Quantum autem ad hanc actionem attinet, ex-
 hibere est, in eadem causa praestare, in qua fuit, cum
 iudicium acciperetur: ut quis copiam rei habens, vel
 sit exsequi actione, quam destinauit, in nullo casu:
 quam intendit, legatarius non de restituendo, sed
 de exhibendo agatur.

22 ¶ Proinde si post litem contestatam vsucaptum
 exhibeat, non videtur exhibuisse: cum petitor inten-
 tionem suam perdidit. & ideo absolui eum non
 oportere: nisi paratus sit, repetita die, intentionem
 suscipere: ita ut fructus secundum legem restituerit.

23 ¶ Quia tamen causa petitori in hac actione res-
 tituitur: Sabinus putat: partem quoque restituend-
 um: siue praegnas fuerit mulier, siue postea conce-
 perit: quam sententiam & Pomponius probat.

24 ¶ Praeter ea vitilitates, si quae amissa sunt ob hoc,
 quod non exhibetur, vel tardius quid exhibetur, re-
 stimandae a iudice sunt. & ideo Neratius ait, vitilita-
 tem actoris venire in aestimationem, non quanti res
 sit, quae vitilitas, inquit, interdum minoris est, quam
 res erit.

10. Paulus libro 26. ad Edictum.

Si optio intra certum tempus data, iudicium in
 id tempus extraxum est, quo frustra exhibetur:
 vitilitas petitoris conferetur, quod si per heredem
 non stetit, quo minus exhiberet tempore iudicij ac-
 cipiendi: absolvendus est heres.

11. Ulpianus libro 24. ad Edictum.

Sed & si hereditas amissa sit ob hoc, quod seruus
 non exhibetur: aequissimum est, aestimari officio
 iudicis damnum hereditatis.

2 ¶ Quod autem loco exhiberi rem oporteat, vel
 cuius sumibus, videamus. & Labro ait, ubi exhiben-
 dum, ubi fuerit, cum lis contestaretur, periculo, &
 impendiis actoris, perferendam, perducendamque
 ad locum.

eo loci, ubi actum sit. Pascere plane seruum, vestire,
 curare, possessorem oportere ait. ego autem arbi-
 tror, interdum etiam hanc actionem agnoscere oport-
 ere: si forte ipse seruus ex operis, vel officio suo
 solebat se exhibere, nunc vero cogitur vacare. Proin-
 de & si apud officium fuerit depositus exhibendus:
 ciuaria debebit agnoscere, qui exhiberi desidera-
 uit, si non solebat possessorem seruum pascere. nam si
 solebat, sicuti pascit, ita & ciuaria potest non recusa-
 re. Interdum tamen eo loci exhiberi debet suis sum-
 ptibus, si forte proponas, data opera cum in locum
 abditum res contulisse, ut actori incommodior esset
 exhibitio. nam in hunc casum, suis sumptibus, & pe-
 riculo, debet exhiberi in eum locum, ubi agatur
 ne ei calliditas sua proficiat. 2 ¶ Si de pluribus re-
 bus quis conueniatur, & litis contestatae tempore o-
 mnes possidet, licet postea quasdam deserit, quam-
 uis sine dolo malo, possideret: damnandum, nisi ex-
 hibeat eas, quas potest.

3 ¶ Paulus libro 26. ad Edictum.
 De eo exhibendo, quem quis in libertatem vin-
 dicare velit, huic actioni locus esse potest.

4 ¶ Et si in familia ea actione tenetur, si fa-
 cultatem rei exhibendae habet. 2 ¶ Saepe ad ex-
 hibendum agens, si ex eadem causa agat, obstat
 exceptionem, Iulianus ait. Nouam autem causam
 interuenire, si is, qui vindicandi gratia egisset, post
 acceptum iudicium eam ab aliquo accepit: & ideo
 exceptionem ei non officere. Item, si ei, qui furti a-
 ctus, ad exhibendum egisset, iterum furtum fa-
 ctum sit. Denique si quis optandi gratia ad exhiben-
 dum egisset: & post litem contestatam, alterius te-
 stamento quodam data sit: ad exhibendum agere pe-
 test. 3 ¶ Si quis ex vuis meis nullum fecerit, vel
 ex olinis oleum, vel ex lana vestimenta, cum sciret
 hae aliena esse: vniuersum nomine ad exhibendum
 actione tenentur: quia quod ex re nostra sit, no-
 strum esse verius est. 4 ¶ Si post iudicium ac-
 ceptum homo mortuus sit, quamuis sine dolo ma-
 lo, & culpa possessoris, tamen interdum tanti dam-
 nandus est, quanti actoris interfuerit, par eum non
 effectum, quo minus tunc, cum iudicium acciperet-
 ur, homo exhiberetur. tanto magis, si apparebit, eo
 casu mortuum esse, qui non incidisset, si tum exhibi-
 tus fuisset. 5 ¶ Si iusta ex causa statim exhiberi
 res non possit: iusti iudicis cauere debet, se illo
 die exhibiturum. 6 ¶ Haeres, non quasi haeres, sed
 suo nomine hac actione vi potest. Item haeres pos-
 sessoris suo nomine tenetur. Igitur non procedit
 querere, an heredi, & in heredem data sit. Plane
 ex dolo defuncti data est in heredem hac actio, si
 locupletior hereditas eo nomine facta sit: veluti
 quod pretium rei consecutus sit.

7 ¶ Gaius libro ad Edictum praetoris vrbani
 titulo de liberali causa.
 Si liber homo detineri ab aliquo dicatur: interdi-
 ctum aduersus eum, qui detinere dicitur, de ex-

hibendo eo potest quis habere. nam ad exhibendum
 actio in eam rem inutilis videtur: quia hae actio
 creditur competere, cuius peculiariter iurata est.

14. Pomponius libro 14. ad Sabinum.
 Si vir nummos ab vxore sibi donatos sciens suos
 fictos non esse, pro re empti dederit: dolo malo
 fecit, quo minus possideat: & ideo ad exhibendum ac-
 tione tenetur.

15. Idem libro 18. ad Sabinum.
 Thesaurus meus in tuo fundo est, nec eum pa-
 teris me effodere. cum eum loco non moueris:
 furti quidem, aut ad exhibendum in eo nomine agere
 recte non possis me, Labro ait: quia neque posside-
 res, neque dolo feceris, quo minus posside-
 res. vtpote cum fieri possit, ut nescias eum thesaurum in
 tuo fundo esse. Non esse autem iocundum, iuranti
 non calumniz causa id postulare, vel interdictum,
 vel iudicium ita dari, ut, si per me non steterit, quo
 minus damni insecti tibi operis nomine caueatur, au-
 vim faciat mihi, quo minus eum thesaurum effo-
 diam, tollam, exportem. Quod si etiam furtius iste
 thesaurus est: etiam furti agi potest.

16. Paulus libro 10. ad Sabinum.
 Cum seruus tenet aliquid: domino ad exhiben-
 dum suo nomine tenetur, si eadem causa agat, obstat
 scientiam domini, dolo fecit, quo minus habeat: vel
 furti actio, vel de dolo malo noxalis, serui nomine,
 danda est: ad exhibendum autem vitilis nulla consti-
 tuenda est.

17. Ulpianus libro 9. de Omnibus
 tribunalibus.
 Si quis hominem debilitatum exhibeat, vel esse
 sciat: ad exhibendum quidem absolui debet:
 (exhibuit enim, & nihil impedit directam actionem
 talis exhibitio) poterit tamen agere actor ex lege A-
 quilia de hoc damno.

18. Item libro 6. Opiniorum.
 Solutio chirographo inani facta, & pignori
 liberatis, nihilominus eritor, ut instrumenta ad
 eum contractum pertinentia ab alio, quam debitore
 exhibeantur, agere potest.

19. Paulus libro 4. Epitomarum Alfeni.
 Ad exhibendum possunt agere omnes, quorum
 interest. Sed quidam consuluit, an possit effice-
 re hanc actio, ut rationes aduersarij sibi exhiberen-
 tur, quas exhiberi magni eius interesset. respondit,
 non oportere ius civile calumniari, neque verba ca-
 ptari, sed, qua mente quid diceretur, animaduertere
 conuenire. nam illa ratione etiam studiosum alicuius
 doctrinae posse dicere, sua interesse, illos, aut illos
 libros sibi exhiberi: quis, si essent exhibitum, cum eos
 legisset, doctior & melior futurus esset.

20. Ulpianus libro 2. Regularum.
 Questionis habende causa ad exhibendum agitur ex
 delictis seruorum ad vindicandos coctios suos.

LIBER VNDECIMVS.

DE INTERROGATIONIBUS IN IURE FACIENDIS, & INTERROGATIONIBUS ACTIONIBUS.

1. Ulpianus libro 2. Edicti monitorij.
 Otiens haeres in iure interrogan-
 aus est, qua ex parte haeres sit, quo-
 tiens aduersus eum actio instituitur
 & dubitat actor, qua ex parte
 is, cum quo agere velit, haeres sit.
 Est autem interrogatio tunc neces-
 saria, cum in personam sit actio: &
 ita, si certum petatur, dum ignoret actor, qua ex
 parte aduersus eum sit haeres. Interdum

plus petedo, aliquid dari sentiat. 1 ¶ Interrogationis
 aut actionibus hodie non vti mur: quia nemo cogitur
 ante iudicium de suo iure aliquid respondere. ideo
 que minus frequentantur, & in defuncti non abie-
 runt. sed tantummodo ad probationes lingtoribus
 sufficiunt ea, quae ab aduersa parte expressa fuerint
 apud iudices vel in hereditatibus, vel in aliis rebus,
 quae in causis videntur.

2. Ulpianus libro 27. ad Edictum.
 Edictum de interrogacionibus: ideo praetor pra-
 osuit, quia sciebat, licet ille esse ei, qui
 heredem nominare ostendit conuenit.

prebare aliquem esse heredem, bonorumve posses-
sorem.

Quia plerumque difficilis probatio aditit hære-
ditatis est.

Voluit prator adstringere eum, qui convenitur,
ex sua in iudicio responsione, ut vel confitendo
vel mentiendo sese oneret. simul etiam portio-
nis, pro qua quisque hares extitit, ex interrogazione
acturatur. **1.** *Ulpianus libro 21. ad Edictum.*
Qui ait prator, *Qui in iure in-
terrogatus respondit:* sic accipiendum est, apud ma-
gistratus populi Romani, vel preides provinciarum
vel alios iudices, ius enim eum solum locum esse, v-
bi iuris dicendi, vel iudicandi gratia consistat: vel si
domi, vel in iure hoc agat.

5. *Ulpianus libro 10. ad Edictum Pro-
uinciale.*

Qui interrogatur, an heres, vel quors ex parte
sit, vel an in potestate habeat eum, cuius no-
mine, vel in iudicio agitur: ad deliberandum tem-
pus impetrare, debet. quia si perperam confessus
fuerit, in composito adicitur.

6. *Ulpianus libro 32. ad Edictum.*

Et quia hoc defendorum interest, ut habeant
successore: interest & vinctum, ne precipi-
entur, quando iuste del. herant.

7. *Idem libro 28. ad Edictum.*
Quis in iure interrogatur, an quadrupes, quæ
spaurerem fecit, eius sit, responderit teneatur.

8. *Paulus libro 23. ad Edictum.*

Si quis interrogatus de seruo, qui damnus dedit,
respondit suum esse seruum: tenebitur lege Aqui-
lia, quasi dominus. & si eum eo actum sit, qui re-
spondit dominus ea actione liberatur.

9. *Ulpianus libro 21. ad Edictum.*

Si sine interrogazione quis responderit se hære-
dem, pro interrogato habetur. **1.** *Interroga-
tum non solum a pratore accipere debemus, sed &
ab adversario.* **2.** *Sed si seruus interrogetur,
nulla erit interrogatio: non magis, quam si seruus
interroget.* **3.** *Alius pro alio non debet respon-
dere cogi, an heres sit. de se enim debet quis in iu-
dicio interrogari: hoc est, cum ipse convenitur.*

4. *Celsus libro quinto digestorum scribit,*

Si defensor in iudicio interrogatus, an is, quem de-
fendit, hares, vel quota ex parte sit, falso respon-
derit: ipse quidem defensor adversario tenebitur, i-
psi autem, quem defendit, nullum facit præiudiciū.
veram itaq; esse Celsi sententiam, dubium non est.
An ergo non videatur defendere, si non responderit,
videndum: quod utiq; & consequens erit dicere: quia
non plene defendit. **5.** *Qui interrogatus, hære-
dem se responderit, nec adiecerit, ex qua parte: ex
asse respondisse, dicendum est. nisi forte ita interro-
gatur, an ex dimidia parte heres sit, & responderit,
hares sum. hic enim magis quam puto ad interroga-
tum respondisse. **6.** *Illud queritur, an quis cog-
noscatur respondere, vitum ex testamento hares sit, &
vitum suo nomine et quæ sit hereditas, an per
eos, quos iure subiectos habet, vel per eum, cui
hares extitit. Summatim igitur prator cognoscere
debet: cum queratur, an quis respondere debeat,
non iure hares sit, vel si valde interesse compererit,
seruus responderi iubeat. Quæ opinari debent non
solum in hæredib; sed etiam in honorariis successo-**

7. *Deniq; Iulianus scribit, eum quoq; cui
est hereditas restituta, debere in iure interrogatum
respondere, an ei hereditas restituta. **8.** *Si de pe-
culio agatur: non oportere responderi a patre, vel
domino, an in potestate habeat filium, vel seruum:
quia hoc solum queritur, an peculium apud eum,
cum quo agitur, est.**

10. *Paulus libro 48. ad Edictum.*

Non alienum est, cum, a quo damni infecti sit-
pulari velimus, interrogare in iure, an zdes a-
ius, vel locus sit, et quo damnum timeatur, & pro
qua parte, ut, si neget suum prædium esse, ne caveat
damni infecti, aut cedere, aut, resistendum putaverit,
quasi dolo versatus, tradere compellatur.

11. *Ulpianus libro 25. ad Edictum.*

De zte quoq; interdum interrogatus respon-
dere debet. **1.** *Si quis, cum hares non esse
se, interrogatus responderit, ex parte heredem esse
sic convenitur, atq; si ex ea parte heres esset: hæs
enim ei contra se habebitur. **2.** *Qui ex qua-
drante hares, vel omnino cum hares non esset, re-
sponderit se heredem ex asse: in aliam insti-
tutione convenitur. **3.** *Si cum esset quis ex
misse hares, dixerit se ex quadrante: mendacij hanc
pœnam feret, quod in solidum convenitur. non enim
debit mentiri, dum se minoris portiois heredem
adferat. Interdum tamen iusta ratione potest opi-
nari esse heredem ex minore parte. quid enim, si ne-
scit sibi partem adesse, vel ex incerta parte sit
institutus: cur ei responsum negat? **4.** *Qui ta-
cui quoq; apud prætorem, in ea causa est, ut instituta
actione in solidum conveniatur, quasi negavit se
heredem esse nam qui omnino non respondit, con-
tutum est: contumacia autem pœnam hanc fer e de-
bet, ut in solidum conveniatur, quemadmodum si
negasset: quia prætorem contemnere videtur.****

5. *Quod autem ait prator, omnino non re-
spondisse, posteriores sic excepterit, ut omnino non
respondisse videatur, qui ad interrogatum non re-
spondit, id est, quod dicitur. **6.** *Si interrogatus quis,
an ex asse heres esset, responderit ex parte: si ex dimi-
dia esset, nihil ei nocere responsum. quæ sententia
humana est. **7.** *Nihil interest, neget quis, an re-
ceat interrogatus, an obscure respondeat, ut incertū
dimittat interrogatorem. **8.** *Ex causa succur-
ri ei, qui interrogatus respondit, non dubitamus, nā
& si quis interrogatus, an patri hares esset, respon-
derit, mox probato testamento, inuenitur sit ex hære-
datis: quæ sit enim est, succurri ei. & ita Celsus scri-
bit, hic quidem & alia ratione, quod ea, quæ postea
emergunt, auxilio indigent. quid enim, si oculis
tabulæ, & remota, postea prolata sunt: cur nocet ei
qui id responderit, quod in presentiarum videbatur?****

9. *Idem libro 6. ad Edictum.*

Si filius, qui abstulit sœterna hereditate in
iure interrogatus responderit se heredem esse: re-
tenebitur. nam, ita respondendo, pro hære-
de

passisse videtur. Sin autem filius, qui se abstulit,
interrogatus tacuerit: succurrendum est ei. quia hęc,
qui abstulit, prator non habet heredis loco.

1. *Exceptionibus, quæ institutis in iudicio
contra reos actionibus opponuntur, etiam is vi po-
test, qui ex sua responsione convenitur: veluti præci-
conuenti, rei iudicariæ, & ceteris.*

13. *Idem libro 2. ad Plautium.*

Confessionibus falsis respondentes, ita obligan-
tur. si eius nomine, de quo quis interrogatus
sit, cum aliquo sit actio: quia quæ cum alio actio
esset, si dominus esset, in nōmet confessio nostra
conferemus. Et si eum, qui in potestate patris esset,
respondisse filium meum esse: obligari, si actus
eius pareretur, ut filius meus esse possit: quia falsæ
confessiones naturalibus convenire deberent. pro-
pter que fiat, ut patris familia nomine responde-
do, non obliget. **1.** *Eum, qui patrem familias,
suum esse responderit seruum, non tenet noxali a-
ctione. ac ne si bona fide liber homo mihi seruiat,
meum noxali iudicio agi potest, & si actum fue-
rit, manebit integræ actio cum ipso, qui admisit.*

14. *Laetentis libro 9. ex Celsio.*

Sis, cuius nomine noxæ iudicium acceptum est,
Stantente iudicio liber iudicatus est: reus absolui
debet: nec quidquam interrogari in iure facta pro-
cedit. quia eius personæ, cuius nomine quis sam a-
lio actionem habet, obligationem transferre non
potest in eum, qui in iure suum esse confessus est:
vel alienum seruum, suum esse confitendo, liberi au-
tem hominis nomine, quia cum alio actio non est,
ne per interrogatorem quidem, aut confessionem
transferri poterit. quod casu eveniet, ut non recte ho-
minis liberi nomine actum sit cum eo, qui confessus
est. **1.** *In reum autem confessiones ita ruz
sunt, si id, quod in confessionem venit, & ius & natu-
ram recipere potest.*

15. *Pomponius libro 18. ad Sabinum.*

Si ante aditam hereditatem, seruum hereditarium
meum esse respondeam, teneor: quia domini lo-
co habetur hereditas. **1.** *Mortuo seruo, quem
in iure interrogatus suum esse confessus sit, non te-
netur is, qui respondit, quemadmodum, si proprius
eius fuisset, post mortem eius non teneretur.*

16. *Ulpianus libro 17. ad Edictum.*

Si servus ab hostibus captus sit, de quo quis in iu-
re interrogatus responderit in sua potestate esse:
quamvis iura postulationum possint esse dubi-
tate nos: ad tamen non puto locum esse noxali a-
ctione. quia non est in nostra potestate. **1.** *Quam-
quam autem placet, etiam eum teneri, qui alienum
seruum, suum falsus esset: ad tamen rectissime pla-
cet, eum demum teneri, qui suum potuit habere:
ceterum, si dominum querere non potuit, non te-
neri.*

17. *Idem libro 38. ad Edictum.*

Si servus non sit vnus, sed plurium; & omnes
Stantenti sunt, eum in sua potestate non esse, vel
quidam ex illis, aut dolo fecerunt, quo minus sit in
potestate: vnusquisque illorum tenebitur in solidū.
quemadmodum tenerentur, si haberent in potesta-
te. Is vero, qui nihil dolo fecerit, quo minus in po-
testate haberet, vel non negavit, non tenebitur.

18. *Iulianus libro 4. ad Ursium
Ferozem.*

Qui ex parte dimidia heres erit, cum absentem
coheredem suum defendere vellet, ut satisfac-
tionis onus evitare possit, respondit se solum hære-
dem esse, & condemnatus est. quæ rebat actor, cum ip-
se solvendo non esset, an, relicto superiore iudicio,
in eum, qui re vera heres erat, actio dari deberet.
Proculus respondit, relicto iudicio posse agi, idque
est verum.

19. *Papinianus libro 2. Quæstionum.*

Si filius, cum pro patre suo ageret, tacet interro-
gator: omnia perinde observanda erunt, ac si non
esset interrogatus.

20. *Paulus libro 1. Quæstionum.*
Qui seruum alienum responderit suum esse, si
noxali iudicio convenitur sit, dominum libe-
rat, aliter atque, si quis confessus sit se occidisse ser-
uum, quem alius occidit: vel si quis responderit se
heredem, nam his casibus non liberatur, qui fecit,
vel qui hares est. Ne hæc inter se contraria sint,
nam superiore casu ex persona serui duo tenentur,
sicut in scrao communi dicimus, ubi altero conuen-
to alter quoque liberatur. at i, qui confitetur se oc-
cidisse, vel vulnerasse, suo nomine tenetur. nec debet
impunitum esse delictum eius, qui fecit, propter eum,
qui respondit: nisi quasi defensor eius qui admisit,
vel heredis, litem subit hoc genere. tunc enim, in
factum exceptione data, summonendus est actor:
quia illo negotiorum gestorum, vel mandati actio-
ne recepturus est, quod præstitit. Idem est in eo, qui
mandatu heredis heredem se esse respondit, vel
cum eum aliis defendere vellet. **1.** *In iure in-
terrogatus, an fundum possideat, querit, an respon-
dere cogendus sit, & quota ex parte fundum possi-
deat, respondit: fauoleum scribit, possessorem fundi
cogi debere respondere, quia ex parte fundum pos-
sidea: ut, si minore ex parte possidere se dicat, in a-
liam partem, quæ non defenderetur, in possessione
actor mittatur. **2.** *Idem, & si damni infecti
caueamus. nam & hic respondere debet, quota ex
parte eius sit prædium: ut ad eam partem stipula-
tionem accomodemus. Pœna autem non, repre-
mitentis hæc est, ut in possessionem eamus, & ideo
eò pertinet scire, an possideat.**

21. *Ulpianus libro 12. ad Edictum.*

Vicunque iudicem æquitas mouerit: æquæ ut
portere fieri interrogationem: dubium non est.

22. *Scauola libro 4. Digestorum.*

Procurator Cæsaris ob debitum fiscale interro-
gante, vnus ex filiis, qui nec honorum possessio-
nem acceptat, nec hares erat, respondit se heredem
esse: an quasi interrogatoria creditoribus ceteris te-
neatur? respondit, ab his, qui in iure non interroga-
sent, ex responso suo conveniri non posse.

**DE QVIBVS REBVS AD
eundem iudicem catur.**

TIT. II.

Pomponius libro 13. ad Sabinum.

Si inter plures familie eriscundæ agatur, & inter
eosdem communi diuidendo, aut finium regun-
dorum: eundem iudicem sruendum. præterea, quo
facilius coire coheredes, vel socij possunt, in eundem
locum omnium præsentiam fieri oportet.

2. *Papinianus libro 2. Quæstionum.*

Cum ex pluribus tutoribus vnus, quod ceteri
sint idonei, convenitur postulare eo, omnes ad
eundem iudicem mittantur. & hoc rescriptis præ-
cipum continetur.

DE SERVO CORRÛPTO.

TIT. III.

Ulpianus libro 23. ad Edictum.

At prator: *Qui seruum, seruum, alienum, alienis
Avecepisse, peruersissime quid ei dicitur dolo malo,
quo eum a se detulisset, faceret: in curam quanti ea res
erit, in duplum iudicium dabo. **1.** *Qui bona fide ser-
uum emit, hoc edicto non tenebitur: quia nec ipse po-
terit serui corrupti agere: quia nihil eius interest,
seruum non corrupti. & sane, si quis hoc admisit, tene-
ret, ut duobus actio serui corrupti cooperat: quod est
absurdum. Sed nec eum, cui bona fide homo liber
seruit, hanc actionem posse exercere opinamur.**

2. *Quod autem prator ait, Avecepisse, ita accipiendum
si susceperit seruum alienum ad se, & est propriæ ac-
tionis.*

perere, refugium abscondendi causa seruo praestare, vel in suo agro, vel in alieno loco, & dicitur.

3. Persuadere autem est plus, quam compelli, atque cogi sibi parere. sed persuadere est per meliorem rationem, id est, ex mediis (sicut verbi) est, nam & bonam consilium quis dando potest facere, & malum. & ideo praetor adiecit, Dolo malo, quo eum deterrere faceret, neque enim delinquit, nisi qui tale aliquid seruo persuadet, ex quo eum faciat deteriores. qui igitur seruum sollicitat ad aliquid vel sciendum, vel cogitandum improbe, hic videtur hoc edito notari. 4. Sed virum ita dicitur teneri, si bonae frugi seruum perpulit ad delinquendum, aut vero & si malum hortatus est, vel male monuit, quemadmodum faceret, & est verius, etiam si malo monstravit, in quem modum delinqueret, teneri eum. immo & si erat seruus omnimodo fugitivus, vel furum facturus, hic vero laudator huius propositi existit, teneri, non enim oportet laudando augeri malitiam. siue ergo bonum seruum fecerit malum, siue malum fecerit deteriores: corrupisse videbitur.

5. Is quoque deteriores facit, qui seruo persuadet, ut iniuriam faceret, vel furum, vel fugeret, vel alienum seruum vel sollicitaret, vel ut pecuniam intricaret, aut amator existeret, vel error, vel malis artibus esset deditus, vel in spectaculis nimis vel seditionis, vel si aetori suavitatis, siue pretio, vel rationes dominicas intercederet, adulteraret, vel etiam ut rationem sibi commissam turbaret.

2. Paulus libro 19. ad Edictum.

VEL luxuriosum, vel contumacem fecit: quive ut stuprum pateretur, persuadet.

3. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

Dolo malo adiecto calliditatem notat praetor. Dicitur, qui persuadet, ceterum, si quis sine dolo deteriores fecerit, non notatur. & si iustus gratia fecit, non tenetur. 1. Unde quaeritur, si quis seruo alieno suaserit in rectum ascendere, vel in puteum descendere, & ille parens ascenderit, vel descendit, & ceciderit, cruceque vel quid aliud fregerit, vel perierit, an teneatur. & si quidem sine dolo malo fecerit, non tenetur: si dolo malo, tenebitur.

4. Paulus libro 19. ad Edictum.

Sed commodius est, vili, lege Aquilia eum teneri.

5. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

Doli verbum etiam ad eum, qui recepit, referendum est: non alius teneatur, nisi qui dolo malo fecerit. ceterum si quis, ut domino custodiret, recepit, vel humanitate, vel misericordia ductus, vel ad probata atque iusta ratione: non tenebitur.

1. Si quis dolo malo persuaserit quid seruo, quem liberum putabat: mihi videtur, teneri eum oportere, malus enim delinquit, qui liberum putans corrumpit, & ideo, si seruus fuerit, tenebitur.

2. Hec actio etiam adversus fatentem in duplum est. quamvis Aquilia instantem dumtaxat coercet. 3. Si seruus, servusve fecisse dicitur: iudicium cum noxae datione redditur.

4. Hec actio refertur ad tempus serui corrupti, vel recepti: non ad praesens, & ideo si decesserit, vel alienatus sit, vel manumissus: nihilo minus locum habebit actio: nec extinguitur manumissione semel nata actio.

6. Paulus libro 19. ad Edictum.

Præterit enim vilitatis aestimatio in hac iudicium versatur.

7. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

Nam & mali serui forsitan consequuntur libertatem: & posterior causa interdum tribuit manumissionem, & a ratione.

8. Paulus libro 19. ad Edictum.

SHanc actionem, non solum si manifestum sit hereditate servus, sed & si exierit, fore legimus.

9. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

SI quis seruum communem, meum & suum, corrumperit: apud Iulianum libro nono Digestorum quaeritur, an hac actione teneri possit. & ait, teneri eum socio, progrei poterit & communi dividendo, & pro socio, si socij sine teneri, ut Iulianus ait. Sed cur deteriores facit Iulianus conditionem socij, si eum socio agat, quam si cum extraneo agendam qui eum extraneo agit, siue recepit, siue corrupit, geie poterit: qui cum socio, sine alternatione id est, si corrupit, nisi forte non putavit Iulianus, hoc cadere in socium, nemo enim suum recipit, sed si celandi animo recepit, poterit defendi, teneri eum.

1. Si in seruo ego habeam vnum fructum, tu proprietatem: si quidem a me sit deterior factus, poterit mecum expriri: si tu id feceris, ego gerenti actione postum. a. omnes enim corruptelas hae actio perinet: & interesse fructuarij videtur, bonae frugi seruum esse, in quo vnum fructum habet. Et si forte alius eum receperit, vel corrupit, vili actio fructuario comparat. 3. Datur autem actio, quanti ea res erit, eius dupli. 3. Sed quaestio est: aestimatio vtrum eius dumtaxat fieri debeat, quod seruus in corpore, vel in anima damni senserit, hoc est, quanto vilior seruus factus sit: an vero & ceterorum. & Neratius ait, tanquam conueniendum corruptorem, quanti seruus ob id, quod subreptus sit, minoris sit.

10. Paulus libro 19. ad Edictum.

IN hoc iudicium etiam rerum aestimatio venit: Aquas secum seruus abstulit: quia omne damnum duplatur, neque intererit, ad eum perlatz fuerint res, an ad alium: siue etiam consummatae sunt. etenim iustus est, eum teneri, qui princeps fuerit delicti: quia eum quaerit, ad quem res perlatz sunt.

11. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

NERatius ait, postea furti facti in aestimationem non venire, quam sententiam veram puto, nam & verba edicti, Quanti ea res erit, omne detrimentum recipiunt. 1. Seruo permissi, vel chirographa debitorum corrumpat: videlicet tenebor. sed si consuetudine peccandi postea & ratione, ceteraque similia instrumenta subtraxerit, vel interceperit, deleuerit: dicendum erit, corruptorem, horum nominum non teneri. 2. Quamvis autem, rerum subtraharum nomine, serui corrupti competat actio: tamen & furti agere possumus. spe enim consilio, sollicitatoris videtur res abesse, nec sufficere, alterutra actione egisse: quia altera alteram non minuit. Idem & in eo, qui seruum recepit, & celavit, & deteriores fecit, Iulianus scribit, sunt enim diuersa maleficia, furis, & eius, qui deteriores seruum facit. Hoc amplius, & conditionis nomine tenebitur, quamvis enim conditione hominem, poenam autem furti actione consecutus sit: tamen &, quod interest, debet consequi actione serui corrupti.

12. Paulus libro 19. ad Edictum.

Quia manet reus obligatus etiam rebus redditis.

13. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

Hae actio perpetua est, non temporaria, & hereditas, ceterisque successoribus competit. in heredem non dabitur, quia poenalis est. 1. Sed & si quis seruum hereditarium corrupserit, hac actione tenebitur, sed & petitione hereditatis, quasi praedae tenebitur.

14. Paulus libro 19. ad Edictum.

VT tantum veniat in hereditatis petitionem, quantum in hac actionem. 1. De filio filiaeve familias corruptis huius editio locus non est: quia serui corrupti constituta actio est, qui

ta patrimonio nostro esse: & pauperiorem se factum esse dominus probare potest, dignitate, & fama domus integra manente: sed viliis competit, officio iudicis aestimanda: quoniam interest nostra, animusque liberorum nostrorum non corrumpi.

2. Si seruus communis, meus & tuus, proprium meum seruum corrupserit: Sabinus, non posse egi eum socio: perinde atque si proprius meus seruus corrupisset conseruum. Item si seruus communis extraneum corrupserit: videndum est, vtrum cum duobus agi debeat, an & cum singulis, exemplo ceterarum nozarum: & magis est, ut vniquisque in solidum teneatur, altero autem soluent, alterum liberari. 3. Si is, in quo vnum fructum habeo, seruum meum corrupserit: mihi actio cum domino proprietatis.

4. Pignoris dari nomine debitor habet hanc actionem.

5. In hac actione non extra rem duplum est. id enim, quod damni datum est, duplatur.

6. His consequenter & illud probatur, ut, si seruo meo persuaseris, ut Titio furtum faciat, non solum in id teneris, quod deterior seruus effectus est, sed & in id, quod Titio praestaturus sim.

7. Item non solum, si mihi damnum dederit consilio tuo, sed etiam si extraneo: eo quoque nomine mihi teneris, quod ego legi Aquiliae obnoxius sim. aut si ex conducto teneor alieni, quod ei seruum locavi, & propter te deterior factus sit, teneberis & hoc nomine, & si qua talia sint.

8. Aestimatio autem habetur in hac actione, quanti seruus vilior factus sit. quod officio iudicis expeditur.

9. Interdum tamen & inutilis sit, ut non expediat talem seruum habere, vtrum ergo & pretium cogitur dare sollicitator, & seruum dominus lucrifaciat? an vero cogit debet dominus restituere seruum, & pretium serui accipere? & verius est, electionem domino dari: siue seruum detinere cupit, & damnum, quanti deterior seruus factus est, in duplum accipere: vili, seruo restituito, si copiam iustus rei habet, pretium consequi, quod si non habeat, pretium quidem simili modo accipere debet: sed etiam sollicitatori, periculo eius, de domino serui actionibus. Quod tamen de restitutione hominis dicitur, hic locum habet, eum homine vno agitur, quod autem si manumisso eo agatur: non facile apud iudicem audietur, dicendo, ideo se manumississe, quoniam habere noluerat domive & pretium habeat, & liberum.

15. Gaius libro 6. ad Edictum Provinciale.

Corrumpitur animus serui, & si persuadatur ei vti dominum contemneret.

16. Aseius Varus libro 2. Digestorum.

Dominus seruum dispendiosum manumissit: postea rationes ab eo accepit: & cum eis non constaret, conseruit apud quandam mulierculam pecuniam cum consumpsisset, quaerebatur, possitne agere serui corrupti cum ea muliere, cum is seruus iam liber esset. respondit, posse, sed etiam furti de pecuniis, quas seruus ad eam exulisset.

17. Marcianus libro 4. Regularum.

Serui corrupti nomine, & constante matrimonio, marito in mulierem datur actio: sed, si uore nuptiarum, in simplum.

DE FUGITIUIS.

TIT. III.

Ulpianus libro 23. ad Edictum

IS, qui fugitivum celavit, fur est. 1. Si seruus tenuerit, ne fugitivum admittatur in salus, neque proregantur a vilicis, vel procuratoribus possessorum: & nullam statui. his autem, qui intra videntur

fugitivos vel dominis reddidissent, vel apud magistratus exhibuissent, veniam in ante actum dedit. sed & deinceps eadem senatusconsulto impunita datur ei, qui intra praestituta tempora, quam reperit fugitivos in agro suo, domino, vel magistratibus tradiderit. 2. Hoc autem senatusconsultum aditum etiam dedit militi, vel pagano, ad inuestigandum fugitivum in praedia senatorum, vel paganorum, cui rei etiam lex Fautia prospexerat, & senatusconsultum Modesto consule factum, ut fugitivos inquirere volentibus litterae ad magistratus dentur, multa etiam centum solidorum in magistratus statuta, si, litteris acceptis, inquirentes non adiuverint. sed & in eum, qui querti apud se prohibuit, eadem poena statuta. Est etiam generalis epistola Diuorum Marci & Commodi, quia declaratur, & praesides, & magistratus, & milites stationario: dominum adiuuare debere inquirentis fugitiuis: & ut inuentos redderent: & ut hi, apud quos delitescant, puniantur, si crimine contingatur. 3. Vniquisque eorum, qui fugitivum apprehendit, in publicum deducere debet.

4. Et meriti momentum magistratus, eos diligenter custodire, ne eueant.

5. Fugitivum accipe, & si quis erro sit, Fugitiui autem appellatione, ex fugitiua natum non continet. Labeo libro primo ad edictum scribit.

6. In publicum deduci intelleguntur, qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis ministris. 7. Diligens custodia etiam vincere permittit. 8. Tandem autem custodiuntur, quamdiu ad praesidium vigiliam, vel ad praesidem deducantur. eorumque nomina, & notae, & cuius se quis esse dicat, ad magistratus deferantur: ut facilius adgnoscat, & percipi fugitiui possint. Nota autem verbo etiam cicarioes continentur. Idem iuris est, si haec in scriptis publicis, vel in aedes proponas.

9. Et meriti momentum magistratus, eos diligenter custodire, ne eueant.

10. Fugitivum accipe, & si quis erro sit, Fugitiui autem appellatione, ex fugitiua natum non continet. Labeo libro primo ad edictum scribit.

11. In publicum deduci intelleguntur, qui magistratibus municipalibus traditi sunt, vel publicis ministris. 12. Diligens custodia etiam vincere permittit. 13. Tandem autem custodiuntur, quamdiu ad praesidium vigiliam, vel ad praesidem deducantur. eorumque nomina, & notae, & cuius se quis esse dicat, ad magistratus deferantur: ut facilius adgnoscat, & percipi fugitiui possint. Nota autem verbo etiam cicarioes continentur. Idem iuris est, si haec in scriptis publicis, vel in aedes proponas.

12. Callistratus libro 6. Cognitionum.

Fugitiui simplices dominis reddendi sunt. sed, si pro libero se gesserint, grauius coerceri solent.

13. Ulpianus libro 7. de Officio Proconsulis.

Dignus Pius rescriptis, eum, qui fugitivum vult requirere in praediis alienis, posse adire praesidem literas ei daturum, & si ita res exegerit, apparitorem quoque, ut ei permittatur ingredi, & inquirere: & poenam eundem praesidem in eum constituit, re, qui inquiri non permiserit. Sed & Diuus Marcus oratione, quam in senatu recitauit, facultatem dedit ingrediendi tam Caesaris, quam senatorum, & paganorum praedia volentibus fugitivos inquirere: scaturique cubilia, atque vestigia occultantium.

14. Paulus libro 1. Sententiarum.

Limenarche, & stationarij fugitivos deprehensos recte in custodiam retinent. Magistratus municipales ad officium praesidis provinciae, vel proconsulis conprehensos fugitivos recte transmittunt.

15. Thyrsophozius libro 1. Dispensationum.

SI in harenam fugitivus seruus se dederit: ne ista quidem periculo discriminis vitae tantum sibi interrogato potestatem domini evitare poterit, nam Diuus Pius rescriptis, omnimodo eos dominis suis reddebat: sine ante pugnam ad Vestias, siue potest pugna. quoniam interdum, aut pecunia interuersa, aut commisso aliquo maiore maleficio, ad fugiendam inquisitionem, vel iustitiam animaduersionis, in harenam se dare mallent reddi ergo eos oportet.

DE ALEATORIBVS.

TIT. V.

Ulpianus libro 23. ad Edictum

PRætor ait, 1. Si quis eum, apud quem alea lussa esse dicitur, verberauerit, damnabuntur et dederit, siue quid ei tempore dolo eius subtrahitum est, iudicium non dabo. 2. In eum, qui alea ludens causa

in insuliv, uti quae res erit, animadversam.
 Si rapinas fecerint inter se collutores, vi bonorum raptorum non denegabitur actio: susceptorem enim duntaxat prohibuit vindicari, non & collutores: quamvis & hi indigni videantur. 2. Quae notandum, quod susceptorem verberatum quidem, & damnum passum ubique & quodcumque, non vindicat, verum futurum factum domini, & eo tempore quo alea ludebatur, licet lusor non fuerit, qui quid eorum fecerit, in pene sit. Domini autem pro habitatione & domicilio nos accipere debere, certum est. 3. Quod autem praetor negat, se furti actionem daturum, videamus, verum ad poenalem actionem solum pertineat, an & si ad exhibendum velit agere, vel vindicare, vel condicere. & est relatum apud Pomponium, solummodo poenalem actionem denegatam, quod non puto verum. Praetor enim simpliciter ait, si quid subreptum est, in dolo non dolo. 4. In tum, inquit, qui alia ludenda causa vim insuliv, uti quae res erit, animadversam, hanc clausula pertinet ad animadversionem eius, qui eo non puto ludere: ut aut multa mulctetur, aut in lautantias, vel in vincula publica ducatur.

2. Paulus libro 19. ad Edictum

Solent enim quidam & cogere ad lusum vel ab initio, vel victi, dum retinent. 1. Quae Senatusconsultum venit in pecuniam ludere: praeterquam si quis certet hasta, vel pilo iactando, vel curriendo, saltando, pugando: quod virtutis causa sit.

3. Marcianus libro 5. Regularum

In quibus rebus ex lege Titia, & Publicia, & Cornelia etiam sponsonem facere licet, sed ex actis, ubi pro virtute certamen non sit, non licet.

4. Paulus libro 19. ad Edictum

Quod in combibio vestendi causa ponitur, in eam rem familia ludere permittitur. 1. Quae si servus, vel filiusfamilias victus fuerit: patri, vel domino competit repetitio. Item, si servus accepit pecuniam, dabitur in dominum de peculio actio, non noxalis: quia ex negotio gesto agitur, sed non amplius cogendus est praestare, quam id, quod ex ea re in peculio sit. 2. Quae adversus parentes, & patronos repetitio eius, quod in alea lusum est, vitilis ex hoc edito danda est.

SI MENSOR FALSVM MODVM dixerit, T I T. VI.

Ulpianus libro 24. ad Edictum

Adversus mensorem agrorum praetor in factum actionem proposuit, a quo falli nos non oportet, nam inter est nostra, ne fallamur in modi renuntiatione: si forte vel de finibus contentio sit, vel emptor scire velit, vel venditor, cuiusmodi ager veneat. Ideo autem hanc actionem proposuit: quia non crediderunt veteres, inter talem personam locationem & conductionem esse: sed magis operam beneficij loco praerit: & id, quod datur, ei ad remunerandum dari: & inde honorarium appellari, si autem ex locato conducto fuerit actum: dicendum est, nec tenere intentionem. 1. Quae hae actio dolum malum duntaxat exigit, visum est enim, satis abundeque coerceri mensorem, si dolum malum solus conveniatur eius hominis, qui civiliter obligatus non est, proinde, si imperite versatus est, sibi imputare debet, qui eum adhibuit, sed & si negligenter, & quae mensor secutus erit, lata culpa plane dolo comparabitur. Sed et si mercedem accepit: non omnem culpam cum praestare, propter verba edicti, vitique enim scit praetor, & mercede eos interuenire. 2. Quae si autem tenetur hae actione, qui renun-

tiauit, sed renuntiasse & eum accipere debemus, qui per alium renuntiauit.

2. Paulus libro 25. ad Edictum

Vel per literas. 1. Quae sed si ego tibi, cum esses mensor, mandaverim, ut mensuram agri ageres: & tu id Titio delegaveris: & ille dolo malo quid in ea re fecerit: tu tenebris: quia dolo malo veritatis es, qui tali homini credidisti.

3. Ulpianus libro 24. ad Edictum

Si duobus mandavero, & ambo dolo fecerint, adversus singulos insolidum agi poterit: sed altero conueni, si satis fecerit, in alterum actionem denegari oportet. 1. Quae si venditor autem hae actio eius, cuius interfuit, falsum modum renuntiatum non esse, hoc est, vel emptori, vel venditori, cui renuntiatio ostendit. 2. Quae si Pomponius tamen scribit, si emptor plus dedit venditori propter renuntiationem, quia condicere potest, quod plus dedit, agi eum non posse: nihil emptoris interesse, & cum possit condicere: nisi solutio venditori non sit, tunc enim mensor tenebitur. 3. Quae si venditor maiorem modum tradiderit fraudatus a mensore consequenter dicit Pomponius, non esse actionem adversus mensorem: quia est ex vendigo actio adversus emptorem: nisi & hic emptor solvendo non sit. 4. Quae si Pomponius scribit, si propter iudicium adhibitus mensor fraudaverit me in renuntiatione, teneri eum, si ob hoc de iudicio minus tui, plus si a iudice adhibitus, contra me renuntiauerit dolo malo dubitat, an teneri mihi debeat, quod magis admittit. 5. Quae hanc actionem heredi, similiter, que personis dandam, Pomponius scribit, sed in herede, & similibusque personis denegandum ait. 6. Quae si servus autem nomine magi noxale, quam de peculio, competere ait: quauis civilis actio de peculio competat.

4. Paulus libro 25. ad Edictum

Haec actio perpetua est: quia initium rei non ad heredescriptionem, sed a suscepto negotio originem accepit.

5. Ulpianus libro 24. ad Edictum

Si mensor non falsum modum renuntiauerit, sed straxerit renuntiationem, & ob hoc euenierit, ut venditor liberetur, qui assignaturum se modum intra certum diem promissit: hae actio locum non habet, sed nec dari vitium debere, Pomponius ait, erit ergo ad actionem de dolo decurrendum. 1. Quae si cum falsus modus renuntiatum esset, emptor cum venditore ex empto egisset, agere poterit etiam cum mensore, sed, si nihil eius interest, condemnari mensorem non oportet, quod si non de toto modo qui decrat, cum venditore egerit, sed de minore: consequenter scribit Pomponius, de residuo cum mensore agi posse. 2. Quae hoc iudicium latius praetor porrexit nam, & si cuius alterius re: mensuram falsam renuntia Bisse dicitur, hae actio competit, proinde si in adichij mensura sefellit, vel in frumenti, vel in vini.

6. Paulus libro 24. ad Edictum

Sive de itineris latitudine, sive de seruitute immittendi proficiendique queratur: que arcam, vel tignum, vel lapidem metiendo mentitus fuerit.

7. Ulpianus libro 24. ad Edictum

Vel cuius alterius rei: tenebatur. 1. Quae et si mensor machinarius sefellit, hae actio dabitur, 2. Quae necnon illud quoque Pomponius dicit, etiam in eum, qui mensor non fuit, sefellit tamen in modo, competere hanc actionem. 3. Quae hoc exemplo etiam adversus architectum actio dari debet, qui sefellit, nam & Diuus Severus adversus architectum, & redemptorem actiones dandas decrevit. 4. Quae ego etiam adversus tabularium puto actionem dandam, qui in computatione sefellit.

DE RELIGIOSIS, ET SUMPTIBVS funerum, & vt funus ducere liceat, Ulpianus libro 10. ad Edictum.

Qui propter funus aliquid impendit, cum defuncto contrahere creditur, non cum herede.

2. Idem libro 25. ad Edictum

Locum, in quo servus sepultus est, religiosum esse Aristoteli ait. 1. Quae qui mortuum in locum alienum intulit, vel inferre curavit, tenebitur in factum actione, in locum alterius accipere debemus, siue in agro, siue in edificio. Sed hic sermo domino dat acti onem, non bonae fidei possessori, nam cum dicat, in locum alterius, apparet de domino eum sentire, id est eo, cuius locus est, sed & fructuarius inferendo tenebitur dominus proprietario. An & socius teneatur, si ignorare socio intulerit, tractari potest, est tamen verus, si nihil exiscundae, vel communi diuiduando conueniri eum posse. 2. Quae praetor ait: Sive homo mortuus, sive ve hominis mortuus in locum purum alterius, aut in id sepulchrum, ut quo ius non fuerit, illa effidetur: qui hoc fecit, in factum actione teneatur. & pama pecuniaria submittitur. 3. Quae de ea autem illatione praetor sensit, quae sepulchrum causa sit. 4. Quae purus autem locus dicitur, qui neque sacer, neque sanctus est, neque religiosus, sed ab omnibus huiusmodi nominibus vacare videtur. 5. Quae sepulchrum est, ubi corpus, ossave hominis condita sunt. Celsus autem ait, Non totus, qui sepulchrum destinatus est, locus religiosus sit: sed quatenus corpus humatum est. 6. Quae Monumentum est, quod memoriz servanda gratia existat. 7. Quae si vsum fructum quis habeat, religiosum locum non facit, sed & si alius proprietatem, alius vsum fructum habuit: non facit locum religiosum: nec proprietarius, nisi forte ipsum, qui vsum fructum legitur, intulerit: cum in alium locum inferri tam oportune non possit. & ita Iulianus scribit, alias autem, inuito fructuario, locus religiosus non fiet, sed, si consentiat fructuarius: magis est, ut locus religiosus fiat. 8. Quae Locum, qui servit, nemo religiosum facit: nisi consentiat is, cui servitus deberetur. Sed si non minus commode per alium locum servitus uti potest: non videtur servitus impediendae causa id fieri: & ideo religiosus sit, & sane habe, hoc rationem. 9. Quae Is, qui pignori dedit agrum, si in eum suorum mortuum intulerit, religiosum eum facit, sed, & si ipse inferatur, idem est, ceterum alij concedere non potest.

3. Paulus libro 27. ad Edictum

Ex consensu tamen omnium, vitius est dicere, religiosum posse fieri, idque Pomponius scribit. 4. Ulpianus libro 25. ad Edictum

Criptus heres prius, quam hereditatem adeat spatremfamilias mortuum inferendo, locum facit religiosum, nec quis putet, hoc ipso pro herede eum gerere, si enim, adhuc eum deliberare de aduenda hereditate, ego: etiam si non heres eum intulerit, sed quibus alius, herede vel cessante, vel absente, vel veniente, ne pro herede gerere videatur: tamen locum religiosum facere puto. plerumque enim defuncti ante sepeliuntur, quam quis heres eis existat, si d tunc locus sit religiosus, cum defuncti sunt: (naturaliter enim videtur ad mortuum pertinere locus, in quem inferitur) praesertim si in eum locum inferatur, in quem ipse defungitur, utique, deo, ut etiam si in legatum locum sit illatus ab herede, utique tamen testatoris sit religiosus, & magis

4. Ulpianus libro 25. ad Edictum

domino loci effodere, vel eruere sine decreto pontificum, seu iussu principis: quae actio est, & ait Iabzo, expectandum vel permillum pontificale, seu iussu principis: alioquin iniuriarum fore actionem adversus eum, qui eiecit. 1. Quae si locus religiosus pro puro venisse dicitur: praetor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet, quae actio & in heredem competit, cum quasi ex empto actionem continet. 2. Quae si in locum publicis vibus destinatum intulerit quis mortuum: praetor in eum iudicium dat, si dolo fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modicam tamen coercionem, sed, si sine dolo, absolendus est. 3. Quae in hac autem actione, loci puri appellatio & ad edictum producenda est. 4. Quae Nec solum domino hae actio competit, verum et ei quoque, qui eiusdem loci habet vsum fructum, vel aliquam servitutem: & quia ius prohibendi etiam habent. 5. Quae Et, qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei ius inferendi esset, in factum actionem competit, & inter dictum: etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius: quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur.

9. Gaius libro 19. ad Edictum Provinciale

Liberum est ei, qui prohibitus mortuum, ossave mortui inferre: aut statim interdicto vi, quo prohibetur ei vis fieri: aut alio inferre, & postea in factum agere: per quam consequitur actor, quantum eius inter fuerit, prohibendum non esse. In quam computationem cadit loci empti pretium: aut conducti mercesitum sui loci pretium, quem, quis, nisi coactus est, religiosum facturus non esset, unde miror, quare constare videatur, neque heredi, neque in heredem dandam hanc actionem, nam, ut apparet, pecuniariae quantitas ratio in eam deducitur, certe per pretium ea iustis ipse compatiit.

do in alium locum tam oportune inferri non potuit.

5. Gaius libro 19. ad Edictum Provinciale

Familia sepulchra dicuntur, quae quis sibi familiae, quae suae constituit, hereditaria autem, quae quis sibi, hereditibusque suis constituit.

6. Ulpianus libro 25. ad Edictum

Vel quod paterfamilias iure hereditario adquisit. Sed in utroque hereditibus quidem, ceterisque successibus, qualescumque fuerint, licet sepeliri, & mortuum inferre: etiam si ex minima parte heredes ex testamento, vel ab intestato sint licet, non consentiant alij. Liberis autem cuiuscumque sexus, vel gradus, etiam filiisfamilias, & emancipatis, idem ius concessum est: siue extiterint heredes, siue se ab herede abintestatis autem, nisi specialiter testator iusto odio commotus eos vetuerit, humanitatis gratia tantum sepeliri, non etiam alios praeter suam posteritatem inferre licet. Liberti autem nec sepeliri, nec alios inferre poterunt, nisi heredes extiterint patrono: quamvis quidam inscripserint, monumentum sibi, libertisque suis fecisse. & ita Papinianus respondit, & sapientem idem constitutum est.

7. Si adhuc monumentum purum est: poterit quis hoc & vendere, & donare. Si enim prius sit posse hoc venire, dicendum est, nec enim esse hoc religiosum, Diui fratres rescripserunt.

8. Gaius libro 19. ad Edictum Provinciale

Is, qui intulit mortuum in alienum locum, aut tollere id, quod intulit, aut loci pretium praestare cogitur per in factum actionem, quae tam hereditaria quam in heredem competit: & perpetua est.

9. Adversus eum, qui in alterius arcam lapideam, in qua adhuc mortuus non erit conditus, mortuum intulerit, vitalem actionem in factum proconsul dat: quis non proprie vel in sepulchrum, vel in locum alterius intulisse dici potest.

10. Ulpianus libro 25. ad Edictum

Si, quae ab alio illata sunt, vel corpus, an licet ab domino loci effodere, vel eruere sine decreto pontificum, seu iussu principis: quae actio est, & ait Iabzo, expectandum vel permillum pontificale, seu iussu principis: alioquin iniuriarum fore actionem adversus eum, qui eiecit.

11. Si locus religiosus pro puro venisse dicitur: praetor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet, quae actio & in heredem competit, cum quasi ex empto actionem continet.

12. Si in locum publicis vibus destinatum intulerit quis mortuum: praetor in eum iudicium dat, si dolo fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modicam tamen coercionem, sed, si sine dolo, absolendus est.

13. In hac autem actione, loci puri appellatio & ad edictum producenda est.

14. Nec solum domino hae actio competit, verum et ei quoque, qui eiusdem loci habet vsum fructum, vel aliquam servitutem: & quia ius prohibendi etiam habent.

15. Et, qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei ius inferendi esset, in factum actionem competit, & inter dictum: etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius: quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur.

16. Gaius libro 19. ad Edictum Provinciale

Liberum est ei, qui prohibitus mortuum, ossave mortui inferre: aut statim interdicto vi, quo prohibetur ei vis fieri: aut alio inferre, & postea in factum agere: per quam consequitur actor, quantum eius inter fuerit, prohibendum non esse. In quam computationem cadit loci empti pretium: aut conducti mercesitum sui loci pretium, quem, quis, nisi coactus est, religiosum facturus non esset, unde miror, quare constare videatur, neque heredi, neque in heredem dandam hanc actionem, nam, ut apparet, pecuniariae quantitas ratio in eam deducitur, certe per pretium ea iustis ipse compatiit.

17. Si locus religiosus pro puro venisse dicitur: praetor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet, quae actio & in heredem competit, cum quasi ex empto actionem continet.

18. Si in locum publicis vibus destinatum intulerit quis mortuum: praetor in eum iudicium dat, si dolo fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modicam tamen coercionem, sed, si sine dolo, absolendus est.

19. In hac autem actione, loci puri appellatio & ad edictum producenda est.

20. Nec solum domino hae actio competit, verum et ei quoque, qui eiusdem loci habet vsum fructum, vel aliquam servitutem: & quia ius prohibendi etiam habent.

21. Et, qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei ius inferendi esset, in factum actionem competit, & inter dictum: etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius: quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur.

22. Gaius libro 19. ad Edictum Provinciale

Liberum est ei, qui prohibitus mortuum, ossave mortui inferre: aut statim interdicto vi, quo prohibetur ei vis fieri: aut alio inferre, & postea in factum agere: per quam consequitur actor, quantum eius inter fuerit, prohibendum non esse. In quam computationem cadit loci empti pretium: aut conducti mercesitum sui loci pretium, quem, quis, nisi coactus est, religiosum facturus non esset, unde miror, quare constare videatur, neque heredi, neque in heredem dandam hanc actionem, nam, ut apparet, pecuniariae quantitas ratio in eam deducitur, certe per pretium ea iustis ipse compatiit.

23. Si locus religiosus pro puro venisse dicitur: praetor in factum actionem in eum dat ei, ad quem ea res pertinet, quae actio & in heredem competit, cum quasi ex empto actionem continet.

24. Si in locum publicis vibus destinatum intulerit quis mortuum: praetor in eum iudicium dat, si dolo fecerit: & erit extra ordinem plectendus, modicam tamen coercionem, sed, si sine dolo, absolendus est.

25. In hac autem actione, loci puri appellatio & ad edictum producenda est.

26. Nec solum domino hae actio competit, verum et ei quoque, qui eiusdem loci habet vsum fructum, vel aliquam servitutem: & quia ius prohibendi etiam habent.

27. Et, qui prohibitus est inferre in eum locum, quo ei ius inferendi esset, in factum actionem competit, & inter dictum: etiam si non ipse prohibitus sit, sed procurator eius: quia intellectu aliquo ipse prohibitus videtur.

10. Ulpianus libro 25. ad Edictum.
SI venditor fundi exceperit locum sepulchri ad hoc, ut ipse, postea eius illo inferretur: si via vi prohibeatur, ut inortum suum inferret: agere potest. videtur enim eum hoc exceptum inter e-

11. Paulus libro 27. ad Edictum.
QVOD si locus monumenti hac lege venierit, ne in eum inferretur, quos ius est inferri: pactum quidem ad hoc non sufficit: sed stipulatione id cau-

12. Ulpianus libro 25. ad Edictum
SI quis sepulchrum habeat, viam autem ad sepulchrum non habeat, & a vicino ire prohibeatur: Imperator Antoninus cum patre rescriptis, iter ad sepulchrum peti precabit, & concedi solere: ut, quotiens non debetur, impetretur ab eo, qui fundum ad iunctum habeat, non tamen hoc rescriptum, quod impetrandi dat facultatem, etiam actionem civilem inducit: sed extra ordinem impetretur. Praeses etiam compellere debet, iusto prelo iter ei praestari, ita tamen, ut iudex etiam de oportunitate loci prospiciat, ne vicinus magnum patiar detrimentum.

1. Senatusconsulto cautum, ne vius sepulchrorum permutacionibus polluantur: id est, ne sepulchrum alia conuersationis viam accipiat.

2. Praetor ait: Quod funeris causa sumptus facti sunt: eius recipiendi nomine, in eum, ad quem ea res pertinet, iudicium dabo.

3. Hoc edictum iusta ex causa propositum est: ut qui funeravit, persequatur id, quod impendit. sic enim fieri, ne insepulta corpora iacerent, neque quis de alieno funeretur.

4. Funus autem facere oportet, quem decedens elegit, sed, si non ille fecit, nullam esse huius rei poenam, nisi aliquid pro hoc emolumentum ei relatum est: tunc enim, si non paruerit voluntati defuncti, ab hoc repellitur. sin autem de hac re defunctus non curavit, nec vili delegatum id munus est: scriptos heredes ea res contingit, si nemo scriptus est: legitimos, vel cognatos, quosque suo ordine, quo succedunt.

5. Sumptus funeris arbitrantur pro facultatibus, vel dignitate defuncti.

6. Praetor, vel magistratus municipalis ad funus sumptus decernere debet. si quidem est pecunia in hereditate, ex pecunia: si non est, distrahere debet ea, quae tempore peritura sunt, quorum retentio onerat hereditatem: si minus: si quid auri argentique fuerit: distrahi, aut pignori iubebit, ut pecunia expediatur.

13. Gaius libro 19. ad Edictum Prouinciale.

VEL a debitoribus, si facile exigi possit.

14. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

ET si quis impediatur, qui emit, quo minus rei res tradantur: praetori interuenire oportet, uterque iurifundum factum, si quid impediatur, quo minus ei res venditae tradantur.

1. Si colonus, vel inquilinus sit is, qui mortuus est: nec sit, unde funeretur: inuectis illatis eum funerandum, Pomponius scribit: & si quid superfluum remanserit, hoc pro debita pensione teneri. Sed & si res legatae sint a testatore, de cuius funere agitur: nec sit, unde funeretur: ad eas quoque manumittere oportet. factus est enim, de suo testatore funerari, quam aliquos legata consequi. Sed, si adita fuerit postea hereditas, res emptori auferenda non est: quia bonae fidei possessor est, & dominium habet, qui auctore iudice comparauit. legatarium tamen legato carere non oportet, si potest indemnis ab herede praestari, quod si non potest: melius est, legatarium non lucrari, quam emptorem damno adfici.

2. Si cui funeris sui curam testator mandauerit: & ille, accepta pecunia, funus non duxerit: de dolo actionem in eum dandam, Mela scripsit, credo tamen,

& extra ordinem eum a praetore compellendum su-

3. Funeris causa sumptus factus videtur is demum, qui ideo sit, ut funus ducatur, sine quo funus duci non possit. vtpote si quid in locum fuerit erogatum, in quem mortuus inferretur: funeris causa videtur im-

4. Impensis peregre mortui, quae facta est, ut corpus perferretur, funeris est, licet nondum homo funeretur. Idemque, & si quid ad corpus custodiendum, vel etiam commendandum, factum sit: vel si quid in marmor, vel vestem collocandam.

5. Non autem oportet ornamenta cum corporibus condire: nec quid aliud huiusmodi, quod hominibus simpliciores faciunt.

6. Haec actio, quae funeraria dicitur, ex bono & aequo oritur. continet autem funeris causa tantum impensam, non etiam ceterorum sumptuum. Aequum autem accipitur ex dignitate eius, qui funeratus est, ex causa, ex tempore, & ex bona fide: ut neque plus imputetur sumptus nomine, quam factum est: neque tantum, quantum factum est, si immodice factum est. debet enim haberi ratio facultatum eius, in quem factum est: & ipsius rei, quae ultra modum sine causa consumitur. quid ergo, si ex voluntate testatoris impensum est? sciendum est, nec voluntatem sequendam, si res egrediar iustam sumptuum rationem: pro modo autem facultatum sumptum fieri.

7. Sed interdum is, qui sumptum in funus fecit, sumptum non recipit: si pietatis gratia fecit: non hoc animo, quasi recepturus sumptum, quem fecit, & ita Imperator noster rescriptis, iugiter restimandum erit arbitro, & perpendendum, quo animo sumptus factus sit: utrum negotium quis vel defuncti, vel heredis gerit, vel ipsius humanitatis: an vero misericordiae, vel pietati tribuens, vel affectioni. potest tamen distingui & misericordiae modus: ut in hoc fuerit misericors, vel pius, qui funeravit, ut eum sepeliret, ne insepultus iaceret: non etiam, ut suo sepeliret, quod si iudicet liqueat: non debet eum, qui conuenitur, absolueret. quis enim sine pietatis intentione alienum cadaver funerat? oportebit igitur testari, quem quo animo funerat: ne postea patiarur quaeestionem.

8. Plerique filij, cum parentes suos funerant: vel alij, qui heredes fieri possunt: licet ex hoc ipso neque pro herede gerant, neque aditio praesumitur: tamen ne vel inuicem necessarii, vel ceteri pro herede gestisse videantur, solent testari, pietatis gratia facere se sepeluram. quid, si superuacuo fuerit factum? ad illud se manere videntur, ne misericors se credantur: ad illud non, ut sumptum consequantur, quippe protestantur, pietatis gratia id se facere. plenius igitur eos testari oportet, ut & sumptum possint seruare.

9. Fortassis quis possit dicere, interdum partem sumptus facti posse recipere: ut quis pro parte qua si negotium gerens, pro parte pietatis gratia id faciat. quod est verius. partem igitur sumptus consequetur, quem non donandi animo fecit.

10. Iudicem, qui de ea aequitate cognoscit, interdum sumptum omnino non debere admittere modicum factum, si forte in contum etiam defuncti hominis locupletis modicus factus sit: nam non debet huius rationem habere, eum contumeliam defuncto fecisse videatur, ita eum funerando.

11. Si quis, dum se heredem putat, patremfamilias funeraverit: funeraria actione uti non poterit, quia non hoc animo fecit, quasi alienum negotium gerens: & ita Trebatius, & Proculus putat. puto tamen, & ei ex causa dandam actionem funerariam.

12. Labeo ait, quotiens quis aliam actionem habet de funeris impensa consequenda, funeraria eum agere non posse. & ideo, si familiae eriscundae agere possit, funeraria non acturum plane, si iara familiae eriscundae iudicio eum suscipere agi.

13. Idem

13. Idem Labeo ait, si prohibente herede funeraveris testatorem, ex causa competere tibi funerariam. quid enim, si filium testatoris heres eius prohibuit huic contradici potest, ergo pietatis gratia funerasti. sed pone me testatum; habitum me funeraria actionem: de suo enim expedit mortuos funerari. & quid, si testator quidem funus mihi mandauit, heres prohibet, ego tamen nihilominus funerari? nonne aequum est: mihi funerariam competere? & generaliter puto, iudicem iustum non meam negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutus aequitate sequi, cum hoc ei & actionis natura in iudice.

4. Diuus autem Marcus rescriptis, eum heredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non recte facere: penam tamen in eum statutam non esse. 15. Qui mandatum alterius funeravit, non habet funerariam actionem: sed is, scilicet, qui mandatum funerandum: siue soluit ei, qui mandatum: siue debet quoddam si pupillus mandauit, sine tutore auctore, vtilem funeraria dedit aduersus heredem ei, qui impedit. lucrari enim heredem iniquum est, si autem pupillus funus ad se pertinens auctore auctoritate mandauit: dandum in seum actionem arbitror, si & heres exiit ei, qui funeratus est, soluendoque hereditas est. Contra si quis mandatum heredis, funeravit: non possit eum funeraria agere, Labeo scribit: quia habet mandati actionem.

16. Si tamen quali negotium heredis gerens funeravit: licet ratum non habeat: tamen funeraria eum agere posse, Labeo scribit. 17. Datur autem haec actio aduersus heredes, ad quos funus peruenit, vtpote aduersus heredes, bonorum uero possessorum, ceterisque successores.

18. Pomponius libro 5. ad Sabinum.
Veneris impensam & patronus, qui bonorum possessionem petit contra tabulas praestat.

19. Ulpianus libro 25. ad Edictum.

IN eum, ad quem dotis nomine quid peruenit, idat praetor funerariam actionem. aequissimum enim visum est veteribus: mulieres, quasi de patrimonio sui, ita de dotibus funerari: & eum, qui morte mulieris dotem lucratur, in funus conferre debet: siue pater mulieris est, siue maritus.

20. Idem libro 25. ad Edictum.

21. Papinianus libro 3. Responsorum.

SEd si nondum pater dotem recipere: vir solus conuenitur, reputatur patri, quod eo nomine perierit.

22. Iulianus libro 10. Digestorum.

Impensa enim funeris a alienum do is est.

23. Ulpianus libro 15. ad Sabinum.

Idemque etiam dos sentire hoc est alienum debet.

24. Idem libro 25. ad Edictum.

NERatius querit si is, qui dotem de dero pro muliere, stipulatus est duas partes dotis reddi, tertiam apud maritum remanere: pactus sit, ne quid minus in funus conferret: an funeraria maritus teneatur. & ait, si quidem ipse stipulatus mulierem funeraverit, locum esse pacto, & inutilem est funerariam fore: si vero alius funeravit: posse eum, maritum conuenire: quia pacto hoc publicum ius infringi non possit, quid tamen, si quis dotem hac lege dederit pro muliere, ut ad ipsum rediret: si in matrimonio mortua esset, aut quoquo modo soluto matrimonio? nunc quid hic in funus non conferat? cum dos morte mulieris ad eum perueniret? potest dici conserere eum. 1. Si maritus lucratur dotem, conuenitur funeraria: pater autem non, sed in hunc casum puto,

si dos, quia permodum sit, in funus non sufficit, in superfluum in patrem debere actionem dari.

2. Cum materfamilias decedit, nec est eius solutio hereditas: funeraria eam ex dote tantum oportet. & ita Celsus scribit.

21. Paulus libro 27. ad Edictum.
IN patrem, cuius in potestate fuerit is, cuius funus factum erit, competit funeraria actio pro dignitate & facultatibus.

22. Ulpianus libro 25. ad Edictum.
Celsus scribit: Quotiens mulier decessit: ex dote, quae penes virum remanet, & ceteris mulieris bonis, proportione funeranda est.

23. Paulus libro 27. ad Edictum.
Vltimi si in dote centum sint, in hereditate ducentas duas partes heredes, vnam vir conferet.

24. Ulpianus libro 25. ad Edictum.
Ulpianus scribit, non deductis legatis.

25. Paulus libro 27. ad Edictum.
IN pretiis manumistorum.

26. Pomponius libro 15. ad Sabinum.
IN re alieno deducto.

27. Ulpianus libro 25. ad Sabinum.
SI pro rata & marito, & herede conferre in funus oportet. 1. Maritus funeraria non conuenitur, si mulieri in matrimonio dotem soluerit, ut Marcellus scribit, quae sententia vera est. In his tamen casibus, in quibus hoc ei facere legibus permittitur est.

2. Praeterea maritum puto funeraria in id demum teneri, quod facere potest. id enim lucrari videtur, quod praestaret mulieri, si conueniretur.

28. Pomponius libro 15. ad Sabinum.
VED si nulla dos esset: tunc omnem impensam patre stare debere, Atilianus ait: aut heredes eius mulieris, puta emancipare, quod si neque heredes habeat, neque pater soluendo sit maritus, in quantum facere potest, pro hoc conueniri me iniuria eius videtur, quodam vxorem eius insepultam relinqui.

29. Gaius libro 19. ad Edictum Prouinciale.

SI mulier post diuortium alij nupta decesserit, non sputat Fulcinus prioris mariti, licet lucrum, dotem faciat, funeris impensam praestare. 1. Si, qui filiamfamilias funeravit: antequam dos patri reddatur, cum marito recte agitur: dote: patre obligatum habet: vix autem, si cum marito actum fuerit, eo minus patri mulieris restitutus est.

30. Pomponius libro 25. ad Sabinum.

CONtra quoque, quod pater in funus filiae impedit, faciat, alio agere se cum funeraria praestare: ipse actione de dote a marito recipit. 1. Sed si emancipata in matrimonio decessit: collataros heredes: bonorum uero possessores, & patre, pro portione dotis, qua recipit: & virum pro portione dotis, quam lucratus est.

31. Ulpianus libro 25. ad Edictum.

SI filiusfamilias miles sit, & habeat castris pecuniam: puto successores eius ante teneat: deinde ad patrem venire. 1. Qui seruus alienus, vel ancilla sepeliunt: habet aduersus dominum funeraria actionem.

2. Haec actio non est annua: sed perpetua, & hereditas, ceterisque successoribus, & in successoribus datur.

32. Paulus libro 17. ad Edictum.

SI possessor hereditatis funus fecerit, deinde viduus in restitutione non deduxerit, quod impedit: vult esse ei funerariam. 1. Si eodem momento temporis vir, & vxor decesserit: Labeo ait, in heredem viri pro portione dotis dandam hanc actionem: quoniam id ipsum dotis nomine ad eum peruenit.

33. Ulpianus libro 62. ad Edictum.

SI quis fuit heres, deinde hereditas ablata sit ei, quasi indigno: magis est, ut penes eum iura sepulchrorum remaneant.

34. Paulus libro 64. ad Edictum.
SI locus sub conditione legatus sit: interim heres, inferendo mortuum, non facit locum religiosum.

35. Marcellus libro 5. Digestorum.
MINIME maiores iugendum putauerunt eum, qui ad patrem decessit, & patrem, &

liberes interficiendos tenerit: quem si filius patrem, aut pater filium occiderit: sine scelere, etiam parricidio adficiendum, omnes constituerunt.

36. Pomponius libro 26. ad Quintum Mucium.

Quia loca capta sunt ab hostibus: omnia desunt religiosa, vel sacra esse, sicut homines liberi in seruitutem perueniunt, quod si ab hac calamitate fuerint liberata: quasi quodam postliminio reuersa, pristino statui restituntur.

37. Mater libro 1. ad Legem vicenariam hereditarium.

Funeris sumptus accipiuntur, quidquid corporis causa, veluti vnguentorum, erogatum est: & praeterea loci, in quo defunctus humatus est: & si qua vestigalia sunt, vel sarcophagi, & vectura: & quidquid corporis causa, antequam sepeliatur, consumptum est, funeris impensam esse existimo. Si monumentum autem sepulchri id esse, Diuus Hadrianus rescripsit, quod monumentum, id est, causa muniendi eius loci, factum sit, in quo corpus impositum sit, itaque si amplius quid edificari testator iusserit, veluti in circum porticatione: eos sumptus funeris causa non esse.

38. Ulpianus libro 9. de Omnibus Tribunalibus.

Ne corpora, aut ossa mortuorum detinerentur, aut vexarentur: ne prohiberentur, quo minus via publica transferentur, aut quo minus sepelirentur: praeterea provinciarum officium est.

39. Marcianus libro 3. Institutionum.

Dum fratres edicto admonerentur, ne iussu sepulchrum traditum, id est, terra conditum, corpus inquietetur: videtur autem terra conditum, & si in arcula conditum hoc animo sit, ut non alibi transferatur, sed arculam ipsam, si res exigat, in locum commodiorem licere transferre, non est deieciendum.

40. Paulus libro 3. Quaestionum.

Si quis enim eo animo corpus intulerit, quod cogitaret inde alio postea transferre, magister temporis gratia deponere, quam quod ibi sepeliret mortuum, & quasi aeterna sede dare destinaret: manebit locus profanus.

41. Gaius libro 2. Institutionum.

Si plures sint domini eius loci, ubi mortuus inferatur: omnes consentire debent, cum extranei inferantur, nam ex ipsis dominis quemlibet recte ibi sepeliri constat etiam sine ceterorum consensu: maxime cum alius non sit locus, in quo sepeliretur.

42. Florentinus libro 7. Institutionum.

Monumentum generaliter res est memorie causa in posterum prodita: in qua si corpus, vel reliquae inferantur, sicut sepulchrum: si vero nihil eorum inferatur, erit monumentum memorie causa factum, quod Graeci κειρα τῆς ψυχῆς, i. mane sepulchrum appellant.

43. Papinianus libro 8. Quaestionum.

Ut personae, quae, quamquam religiosum locum facere non possunt, interdicto tamen de mortuo inferendo vituliter agant, ut puta dominus proprietarius, si in fundum, cuius fructus alienus est, mortuum inferat, aut inferre velit, nam, si intulerit, non faciet iustum sepulchrum, sed, si prohibeatur, vituliter interdicto, qui de iure dominij quiritur, agit, eademque sunt in socio, qui in fundum communem innitendo socio mortuum inferre vult, nam propter publicam utilitatem, ne insepulta cadauera iacerent, strictam rationem insuper habemus: quoniam nonnullam in ambiguis religionibus quaestionibus omitti solet, nam summam esse rationem, quae pro religione facit.

44. Paulus libro 3. Quaestionum.

Quia in diversis locis sepulchrum edificareque qui-

dem locus religiosus non sit: quia una sepulchra plura sepulchra edificare non potest: mihi autem videtur, illum religiosum esse, qui, quod est principate conditum, est: id est, caput, cuius imago sit, inde cognoscitur. Si cum autem imperatur, ut reliquae transferantur, desinit locus religiosus esse.

Impensa funeris semper ex hereditate deducitur: quae etiam omne creditum solet precedere, cum bona soluendo non sint.

45. Scacola libro 2. Quaestionum.

Si plura praedia quis habuit, & omnium usufructum separatum legauerit: poterit in vnum inferri: & electio erit haereditis, & gratificationi locus: sed fructuario vitalem actionem in heredem dandam ad id recipiendum, quod propter eam electionem minutus est usufructus. Si haeres mulieris inferat mortuum in hereditarium suum: a marito, qui debet in lucus conferre, pro estimatione loci consequatur. Si ei, cui vestimenta legantur, si in funus erogata sint, vitalem actionem in heredem dandam placuit, & privilegium funerarium.

DE MORTVO INFERENDO, ET SEPULCHRO AEDIFICANDO,

TIT. VIII.

Ulpianus libro 62. ad Edictum.

Prætor ait: Quos, quosque illi mortuum inferre, iustus iuris est: quo minus illi eo, eadem mortuum inferre, & ibi sepelire liceat, nisi iuri iure. Qui inferendi mortuum, ius habet, non prohibetur inferre, prohiberi autem inferre videtur, siue in locum inferre prohibeatur, siue iure arcatur. Hoc interdicto de mortuo inferendo dominus proprietatis vi potest, quod etiam de loco puro competit.

Item si mihi in fundum via debeatur, in quem fundum inferre volo, & via prohibeat: hoc interdicto posse me experiri placuit: quia inferre prohibeor, qui via vit prohibeor, idque erit probandum, & si alia seruitus debeatur.

Hoc interdictum prohibitorium esse palam est. Prætor ait: Quos illi ius est, inuito sepulchrum inferre, quo minus illi in eo loco sepulchrum sine dolo malo aedificare liceat, nisi iuri iure. Interdictum hoc propterea prepositum est: quia religionis interest, monumenta extruere, & exornari.

Facere sepulchrum, siue monumentum in loco, in quo ei ius est, nemo prohibetur. Aedificare videtur prohibere, & qui prohibet eam materiam conueni, quae edificatio necessaria sit, proinde, & si operi necessarios prohibuit quis venire, interdictum locum habet: & si machinam alligare quis prohibeat: si tamen eo loci prohibeat, qui seruilitatem debeat, ceterum si in meo solo velis machinam ponere, non tenebor interdicto: si iure te non patiar. Aedificare autem, non solum qui nouum opus molitur, intelligendus est, verum is quoque qui vult reficere. Is, qui id agit, ut labatur sepulchrum: hoc interdicto tenetur.

2. Marcellus libro 2. Digestorum.

Negat lex Regia mulierem, quae praegnas mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur, qui contra fecerit, spiritum animantis eum grauius peremisse videtur.

3. Pomponius libro 9. ad Sabinum.

Si propius aedes tuas quis aedificet, & sepulchrum nullam habebis actionem, nisi quod vi aut clam.

Si propius aedificium alienum, intra legitimum modum, mortuus illatus sit: postea cum prohibere non poterit edificij dominus, quo minus alium mortuum eo inferat, vel monumentum aedificet, si ab iniuria domino sciente hoc fecerit.

4. Ulpianus libro 2. Responsorum.

Longa possessione ius sepulchri non tribuitur.

ei, cui iure non competit. Idem libro 1. Opusculum. Si in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquae hominis conditae sunt: nihil im-

petit, quo minus id perficiatur. Sed si religio, sus locus iam factus sit: pontifices explorare debent, quatenus, salua religione, desiderio restituepi oportet, nisi medendum sit.

DIGESTORVM SEV PANDECTARVM PARS TERTIA,

Liber duodecimus.

DE REBUS CREDITIS, SI CERTUM PETATUR, & DE CONDITIOE.

Ulpianus libro 16. ad Edictum.

Re est, prius, quam ad verborum interpretationem peruenimus, pauca de significatione ipsius tituli referre. Quoniam igitur multa ad contractus varios pertinentia iura sub hoc titulo prætor inseruit, iudeo rerum creditarum titulum præmisit, omnes enim contractus, quos alienam fidem secuti instituit, complectitur, nam, ut libro primo quaestionum Celsus ait, credendi generalis appellatio est, ideo sub hoc titulo prætor & de commodato, & de pignore edixit, nam cuiusque rei aduentum, alienam fidem secuti, mox recepturi quid ex hoc contractu, credere dicitur, rei quoque verum ut generale prætor elegit.

2. Paulus libro 28. ad Edictum.

Mutuum damus recepturi non eadem speciem, quam dedimus, alioquin commodatum erit aut depositum, sed idem genus, nam si aliud genus veluti, ut pro tritico vinum recipiamus: non erit mutuum. Mutui datio consistit in his rebus, quae ponderere, numero, mensuram, consistunt, quoniam eorum datio possessus in creditum ire: quia in genere suo functionem recipiunt, per solutionem, quam specie, nam in ceteris rebus, ideo in creditum ire non possumus, quia aliud pro alio iniuncto creditori solui non potest. Appellata est autem mutui datio ab eo, quod de meo tuum fit & ideo, si non fiat tuum, non nascitur obligatio.

Creditum ergo a mutuo differre, quia genus a specie, nam creditum consistit extra eas res, quae ponderere, numero, mensura continentur, sicut, si eandem rem recepturi sumus, creditum est, item mutuum non potest esse, nisi proficiatur pecunia, creditum autem interdum, etiam si nihil proficiatur, veluti si post nuptias dos promittatur.

In mutui datione oportet dominum esse tantum, nec obesse, quod filiusfamilias, & seruus datus pecuniare, nummos, obligant, id enim tale est, quale, si voluntate mea tu des pecuniam: nam mihi actio acquiritur, licet mei nummi non fuerint. Verbis quoque credimus, quodam actu ad obligationem comparandam interposito: veluti stipulatione.

3. Pomponius libro 27. ad Sabinum.

Quia quid mutuum dederimus: & si non habemus, ut quae bonum nobis redderetur: non licet debitori deteriorem rem, quae ex eodem genere sit, reddere: veluti vinum nouum pro vetere, nam in contrahendo quod agitur, pro cauto habendum est, id autem agi intelligitur, ut eiusdem generis: & eadem bonitate soluator, quae datum sit.

4. Ulpianus libro 34. ad Sabinum.

Si quis nec causam, nec propositum fecerandi habuerit, & tu emptor prædia, desideraueris mutuum pecuniam, nec volueris credite nomine, antequam emisses, suscipere: atque ita creditor, quia necessitatem forte proficiendi habebat, deposuerit apud te hanc eandem pecuniam, ut si emisses, crediti nomine obligatus esses, hoc depositum periculo est eius, qui suscepit, nam & qui rem accepit, ut pretio veteretur, periculo

suo rem habebit. Res pignori data, pecunia soluta, condici potest, & fructus ex iniusta causa percepti & condicendi sunt. Nam & si colonus, post lustrum completum fructus perceperit: condici eos constat: demum, si non ex voluntate domini percepti sunt, nam si ex voluntate, proculdubio cessat conditio. Ea, quae vi fluminum impogata sunt, condici possunt.

5. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

Quod te mihi dare oporteat, si id postea perierit, quam per te factum erit, quo minus id mihi daret, tuum fore id detrimentum constat. Sed cum quaeratur, an per te factum sit: animaduerti debet, non solum in potestate tua fuerit id, necerant dolo malo feceris, quae minus esset, vel fuerit, necne: sed etiam, si aliqua iusta causa sit, propter quam intelligere deberes, te dare oportere.

6. Paulus libro 28. ad Edictum.

Certum est, quae species, vel quantitas, quae obligatione versatur, aut nomine suo, aut ex demonstratione, quae nominis vice fungitur, qualis, quantaque sit, ostenditur. Nam & Pedius libro primo de stipulationibus nihil referre ait, pro proprio nomine res appelleretur, an digito ostendatur, an, vocabulis quibusdam demonstraretur: quatenus mutua vice fungantur, quae tantumdem præsent.

7. Ulpianus libro 26. ad Edictum.

Omnia quae inferi stipulationibus possunt, eadem possunt etiam numerationi pecuniarum, & ideo & condicioe.

8. Pomponius libro 6. ex Plautio.

Proinde mutui datio interdum pendet, ut ex post facto confirmetur: veluti si deus tibi mutuos nummos, ut si condicio aliqua extiterit, tui fiant, si tunc mihi obligatus. Item, si legatam pecuniam heres crediderit, deinde legatarius eam noluit ad se pertinere: quia hereditas ex die adita hereditatis videtur mutui fuisse, ut credita pecunia peti possit. Nam Iulianus ait, & traditiones ab herede factas ad id tempus redigi, quo hereditas adita fuerit, eum repudiatum sit legatum, aut adpositum.

9. Ulpianus libro 26. ad Edictum.

Certi conditio competit ex omni causa, ex omni obligatione, ex qua certum petitur: siue ex certo contractu petatur, siue ex incerto: licet enim nobis ex omni contractu certum condicere, dummodo praesens sit obligatio, ceterum si in diem sit, vel sub conditionem, obligatio: ante diem, vel conditionem non potero agere.

Competit hæc actio etiam ex legati causa: & ex lege Aquilia, sed & ex causa furti, per hæc actionem condicuntur, sed & si ex senatusconsulto agatur, competit hæc actio: veluti si is, cui fiducia hereditas restituta est, agere velit.

Siue autem suo nomine quis obligatus sit, siue alieno: per hanc actionem recte conuenitur. Quoniam igitur ex omnibus contractibus hæc certi conditio competit, siue re fuerit contractus factus, siue verbis, siue coniunctim referenda sunt nomina quaedam species, quae

dignum habent tractatum, an hanc actio ad petiti-

mem eorum sufficiat. 4 Numeravi tibi decem, &

hanc alij stipulatus sum. nulla est stipulatio: an con-

dicere decem per hanc actionem possim, quasi duo-

bus contractibus intervenientibus: vno, qui re factus

est, id est numeratione: alio, qui verbis, id est inuili-

ter, quoniam alij stipulari non potui: & puto posse.

5 Idem erit, si a pupillo fuero sine tutoris aucto-

ritate: si vero tutoris (aut auctoris) credidi, nam &

tunc manebit mihi conditio ex numeratione.

6 Item queri potest, & si, quod tibi numeravi,

sub impossibili conditione stipuler, cum enim nul-

la sit stipulatio, manebit conditio.

7 Sed & si ei numeravero, cui postea bonis in-

terdictum est, mox ab eo stipuler: puto, pupillo cum

comparandum: quoniam & stipulando sibi adquiri-

re, si numeros meos tuo nomine dederit, velur

tuos absente te & ignorante: Ariston scribit adqui-

ri tibi condicione. Iulianus quoque de hoc interroga-

rus lib. 110. scribit veram esse Aristonis sententiam:

nec dubitari, quin si meam pecuniam, tuo nomine,

voluntate tua dederit, tibi adquiratur obligatio: cum

cotidie credituri pecuniam mutuum, ab alio postea-

mu, ut nostro nomine creditor (meus) futuro de-

bituri nostro. 9 Deposui apud te decem: postea

permisi tibi vii. Norua, Proculus etiam antequam mo-

teatur, condicere, quasi mutua, tibi hanc posse aiunt.

& est verum: ut & Marcello videtur. animo enim ce-

pit possidere, ergo transit periculum ad eum, qui mu-

tuum rogavit, & poterit ei condici.

10 Idem libro 2. ad Edictum.

Quod si ab initio, cum deponerem, vii tibi, si vo-

les permiseris: creditam non esse antequam mo-

ta sit, quoniam debitu iri non est certum.

quod si per partes eos consumpseris: an per partes ti-

bi condici, queri, & ait conditum si admodum alie-

nos numeros fuisse, ideo per parte condico, quia non

totos consumptos compereram. 2 Si servus com-

munis decem crediderit: puto siue administratio ser-

vo concessa est, siue non, & coluamur nummi, qui-

num competere actionem. Nam & si communes ti-

bi nummos credidero centum, & posse me quinqua-

ginta condicere, libro 8. quaestionum Papinianus

scribit: etiam si singula corpora communia fuerint.

14 Idem libro 29. ad Edictum.

Si filius familias contra senatusconsultum mutua-

stus pecuniam soluerit: patri nummos vindicantur

nulla exceptio obstat. sed si fuerint consumpti &

creditorum nummi: Marcellus ait, cessare condicio-

nem: quoniam totiens conditio datur, quotiens ex

ea causa numerari sunt: ex qua actio esse potuisset. si

dominium ad accipientem transisset: in proposito au-

tem non esset. Denique per errorem soluti contra

senatusconsultum crediti magis est cessare repetitione.

15 Idem libro 31. ad Edictum.

Inguularia quaedam recepta sunt circa pecuniam

Screditam. nani si tibi debitorem meum iussero da-

re pecuniam: obligaris mihi, quamvis meos num-

mos non accipias. quod igitur in duabus perso-

nis recipitur, hoc & in eadem persona recipiendum est:

ut, cum ex causa mandati pecuniam mihi debeas, &

conuenerit, ut crediti nomine eam retineas videat

mihi data pecunia, & a me ad te profecta.

16 Paulus libro 32. ad Edictum.

Si socius propriam pecuniam mutuum dedit, om-

ni modo creditam pecuniam facit, licet ceteri dis-

fererint, quod si communem numeravi non aliam

creditam effici, nisi ceteri quoque consentiant, quia

suz partis tantum alienationem habuit.

17 Ulpianus libro 1. Disputationum.

Ubi filius familias vitium suum mutuum de-

lam credendi causa det, & sumpta ea, habet obli-

gatum eum qui accepit, nem qui in solumum da-

erit, liberabitur ab eo, qui accepit.

20 Idem libro 18. Digestorum.

Si tibi pecunia donassem, ut tu mihi eadem cre-

deres: an credita feres? dixi, in huiusmodi propo-

sitionibus non propriis verbis nos vti. nam talem

contractum neque donationem esse, neque pecunia

trehiam, donationem non esse: quia non ea mente

pecunia daretur, ut omni modo penes accipientem

maneret. creditam non esse: quia exsoluendi causa

magis daretur, quam a alterius obligandi. Igitur si is,

qui pecuniam huc condicione accepit, ut mihi in

credutum daret, acceptam dederit: non fore creditam

magis enim meum accepisse intellegi debeo. Sed

hanc intelligenda sunt propter stipulationem verbo-

rum, benignius tamen est, utrumque valere.

21 Idem libro 48. Digestorum.

Quidam existimauerunt, neque eum qui decem

petere, cogendum quinque accipere, & reliqua

petere: neque eum, qui fundum suum diceret, par-

tem daretur iudicio persequi, sed in utroque causa

hominis factus videtur pretor, si auctorem com-

parat ad accipiendum id, quod offeratur: cum ad

officium eius pertineat, lites deminuerere.

22 Idem libro 4. ex Minicio.

Vinum, quod mutuum datum erat, per iudicem

petitum est, quatum est, cuius temporis xli-

maus fuerit, utrum eum datum esset, an cum lite

excitatus fuisset, an cum res iudicaretur. Sabinius

respondit: si dictum esset, quo tempore redderetur,

quati tunc fuisset: si non, quantu tunc. de Officium

est, interoga: cuius loci pretium sequi oporteat.

respondit: si conuenisset, ut certo loco redderetur,

quanti eo loco esset: si dictum non esset, quanti, ubi

hominem parauit, qui mihi tradidit est. Sabinius

Casius, posse te mihi hominem condicere: sed, si quis

mihi abesse ex negotio, quid is gessisset, inueni-

me tecum acturum. & hoc verum est. nam & Iulianus

ait videndum, ne dominus integram ex emptio ac-

tionem habeat, venditor autem condicere possit: ut

ne fidei emptorii: quod ad peculiare numerum ad-

tenent extant, vindicare eos dominus potest, sed actio

ne de peculio tenetur venditori, ut pretium soluat, si

consumpti sunt, actio de peculio euasit: sed ad con-

re debuit Iulianus, non aliter domino serui vendito-

rem ex emptio teneri, quam si ei pretium solidum, &

quocumque, si cum libero contraxisset, deberentur:

dominus serui praesertim. Idem dici debet, si bonae fi-

dei possessori soluisse: si tamen actiones, quas ad-

uersus eum habeat, prestare domino paratus simi

32. Celsus libro 5. Digestorum.

Si me, & Titium mutuum pecuniam rogaueris,

et ego meum debitorem tibi promittere iusserim,

tu stipulatus sis, cum parares eum Titij debitorem

esse: an mihi obligaris: subdito: siquidem nullum ne-

gotium mecum contraxisti, sed proprius est, ut obli-

gari te existimem: non quia pecuniam tibi credidi:

(hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest)

sed quia pecunia mea, quae ad te peruenit, eam mihi

à te reddi bonum & equum est.

33. Modestinus libro 10. Pandectarum.

Principibus constitutionibus cautetur, ne hij qui

provinciam regunt, quive circa eos sunt, ne cog-

entur, mutuumve pecuniam dent, senuve extorqueant.

34. Paulus libro 2. Sententiarum.

Præfides provinciarum officiales, quia perpetui sunt,

mutuam pecuniam dare, & sequebrem exercere

possunt.

1. Praefes provinciarum mutuum pecuniam sine

breui sumere non prohibetur.

35. Modestinus libro 3. Responsorum.

Periculum nominum ad eum, cuius culpa detra-

ctus sit, probari potest, pertinere.

36. Laurentius libro 1. Epistularum.

Pecuniam, quam mihi sine condicione debebas,

postulo meo promissisti Attio sub condicione. cum

pendente condicione, in eo statu sit obligatio tua ad

uersus me, tamquam sub contrariam condicione

eam mihi spodiisti: si pendente condicione petam,

an nihil acturus sum? Respondit: Non dubito: quia

mea pecunia; quae ipse sine condicione stipulatus

sum: etiam si condicio in persona Attij, qui ex mea

voluntate eandem pecuniam sub condicione stipu-

latus est, non extiterit, credita esse permaneat: pen-

dente autem causa condicione, idem petere non pos-

sum: quoniam cum incertum sit, an ea si solutio

ne deberi possit, ante tempus petere videor.

37. Papinianus libro 1. Definitionum.

Ubi ad praesens tempus condicio conferretur, si pri-

us latio non suspenditur: si condicio vera sit, sti-

pulatio tenet: quamvis tenere contractentes condi-

cionem ignoret: veluti, si rex Parthorum viuit, cen-

tum millia dare spondes: eadem sunt, & cum in pro-

teritum condicio conferretur.

38. Scavola libro 1. Quaestionum.

Respicendum enim esse, an, quantum in statu

hominum sit, possit scire eam debitu iri.

39. Papinianus libro 1. Definitionum.

Itaque tunc potestatem condicione obtinet, cum ad

lit futurum conferretur.

40. Paulus libro 3. Quaestionum.

Lea est in auditorio Familij Papiniani præfe-

cti pretorio, iuriconsulti, ex quo huiusmodi

Lucius Titius scripsi me accepisse à Publico Manio quatu-

decim milia numerata mihi de domo. Et hac quinde-

cim proba rella dari Kalendis futuris, stipulatus est de-

nomio Publium, quod ad te pertinebat.

ita summa Publii Manii, eire, ad quem ea res pertinebit, datur soluta, soluta esse et nomine factum non esse: tunc eo amplius, quo post solutam, rem a nomine, in dies exigentia, sique denarius centeno denariis singulis dari, stipulatur est Publius Manius, spondi ego Lucius Titius, convenitque inter nos, vii pro Manio ex summa supra scripta mensuris refundere dileam denariis centeno ex omni summa eius, hereditate eius. Quasi enim est de obligatione usufructum, quoniam numerus mensium, qui solutioni competebat, transierat. Dicebam, quia pacta incontinenti facta stipulationi inesse creduntur, perinde esse, ac si per singulos menses certam pecuniam stipulatus, quo ad tardius soluta esset, usuras adiecisset: igitur, finito primo mense, primae pensionis: usuras currere & similiter post secundum, & tertium tractum usuras non soluta pecuniae pensionis crescere: non autem fortis non soluta usuras peti posse, quam ipsa fors peti poterat. Pactum autem, quod subiectum est, quidam dicebant ad fortis solutionem tantum pertinere, non etiam ad usufructum, quae priore parte simpliciter in stipulationem venissent: pactumque id tantum ad exceptionem prodesset: & ideo, non soluta pecunia statutis pensionibus, ex die stipulationis usuras deberi, atque si id nominatim esset expressum. Sed cum fortis petitio dilata sit, consequens est, ut etiam usura ex eo tempore, quo moram fecit, accedant. & si (ut ille putabat) ad exceptionem tantum prodesset pactum, quamvis sententia diversa optineret tamen usufructum obligatio ipso iure non comitteretur, non enim in mora est is, a quo pecunia propter exceptionem peti non potest. Sed si) quantitatem, quae medio tempore colligitur, stipulamur, cum conditio extiterit, sicut est in fructibus, idem & in usuris potest exprimi: ut ad diem non soluta pecunia, quo competit usufructum nomine, ex die interpositae stipulationis praestetur.

41. Africanus libro 8. Quaeestionum.

Eius, qui in provincia Stichum seruum Kalendario pro poluerat, Romae testamentum recitatum erat, quo idem Stichus liber, & ex parte heres erat scriptus, qui status sui ignarus, pecunias defuncti aut exegit, aut credidit: ut interdum stipularetur, & pignora acciperet, consulebatur, quid de his iuris esset placebat, debitores quidem ei, qui solvissent, liberatos esse: si modo ipsi quoque ignorassent dominum decessisse: earum autem summarum nomine, quae ad Stichum pervenissent, familiae erescunt: quidem actionem non competere coheredibus, sed negotiorum gestorum dari debere: quas vero pecunias ipse credidisset, eas non ex maiore parte, quam ex qua ipse heres sit, alienatas esse, nam & si tibi in hoc dederim nummos, ut eos Stichus credas: deinde, mortuo me, ignorans dederis, accipientis non facies, neque enim sicut illud receptum est, ut debitores solventes ei, si verentur: ita hoc quoque receptum, ut credendo nummo alienaret, quare si nulla stipulatio intervenisset: neque, ut creditam pecuniam, pro parte coheredis peti posse: neque pignora teneas, quod si stipulatus quoque esset: referret, quem admodum stipulatus esset: nam si nominatim, forte Titio pro mulino suo mortuo iam, dari stipulatus sit: de mulino suo mortuo iam, dari stipulatus sit: de mulino suo mortuo iam, dari stipulatus sit: quod si sibi dari stipulatus esset: dicendum, hereditati eum adqui sisse, sicut enim nobis, si metipsum ex re nostra per eos, qui liberi, vel alieni serui bona fide seruiunt, acquiratur: ita hereditati quoque ex re hereditaria adquiri, post aditam vero a coheredibus hereditatem non exque idem dici potest: utique si scierint, eum sibi coheredem datum, quoniam tunc non possunt videri bonae fidei possessores esse, qui nec possidendi animum haberent. Quod si proponatur, coheredes eius id ignorasse, quod forte ipsi quoque ex necessitate fuerint: po-

test adhuc idem responderi, quo quidem casu illud eveniturum, ut si iuxta conditionis coherede ille servus habeat, inuicem bona fide seruire videantur.

42. Celsus libro 6. Digestorum.

S ego decem stipulatus à Titio, deinceps stipuler à Scio, quanto minus à Titio, comequi possum: si decem petiero à Titio, non liberatur Scius, alioquin nequequam mihi cauetur, at si iudicatum fuerit Titius, nihil ultra Scius tenebitur. Sed si cum Scio egero: quantumque est, quo minus à Titio exigere potuero eo tempore, quo iudicium inter me, & Scium acceptum est: tanto minus à Titio postea petere possum. I. Labeo ait, cum decem curari stipulatus sis, ideo non posse te decem dari oportere intendere, quia etiam rem locupletiore dando promissor liberari possit, quo scilicet significet, non esse cogendum eum accipere iudicium, si rem locupletem offerat.

DE IVREIVRANDO SIVE VOLUNTARIO, SIVE NECESSARIO, SIVE IUDICIALI, TIT. II.

Gaius libro 3. ad Edictum Provinciale.

Maximum remedium expediendarum litium, in vltim venit iurisdictioni religio: qua vel ex parte ipsorum litigatorum, vel ex auctoritate iudicis deciduntur controversiae.

2. Paulus libro 18. ad Edictum.

Iurisdictionem speciem in transactionibus continet maioritatemque habet auctoritatem, quam res iudicatae.

3. Ulpianus libro 22. ad Edictum.

Ait praetor: Si is, cum quo agitur, conditione delata iuravit, vii. Eum, cum quo agitur, accipere debemus ipsum rem. Nec frustra additur conditio delata, nam si reus iuravit, nemine ei iurisdictionem deferente: praetor id iurisdictionem non tuebatur sibi enim iuravit, alioquin factum quique ad iurisdictionem decurreret, nemine sibi deferente iurisdictionem, ontribus actionum se liberavit. I. Quicumque autem actione quis conveniatur, si iuraverit, proficiet ei iurisdictionem: siue in personam, siue in rem, siue in factum, siue personali actione, vel quavis alia agatur, siue de interdico. 2. Sed si de conditione perionae fuerit iuratum, praetor iurisdictionem tuebatur, ut puta, detuli iurisdictionem, & iurasti in potestate mea te non esse: tuendum erit iurisdictionem. 3. Unde Marcellus scribit, etiam de eo iurari posse, an praegnas sit mulier, vel non sit: & iurisdictionem itandum, denique ait, si de possessione erat quaestio, seruari oportere: si forte quasi praegnas ite in possessionem volebat, & cum ei contradiceretur, vel ipsa iuravit se praegnatem, vel contra eam iuratum est, nam si ipsa, sibi in possessionem siue metu: si contra eam, non ibit, quamvis vere praegnas fuerit, proderitque (inquit Marcellus) mulieri iuranti iurisdictionem, ne conveniatur quasi calumniae causa ventris nomine fuerit in possessionem, neque vim patiat in possessionem, sed ad iurisdictionem consueque prosi, ut post editum partum non quaeratur, ex eo editus, an non sit, cuius esse dicitur, Marcellus tractat, & ait, veritatem esse quaerendam: quia iurisdictionem alteri neque prodest, neque nocet, matris igitur iurisdictionem partui non proficiet, nec nocet, si mater detulerit, & iuret ex eo praegnas non esse. 4. Iurari autem oportet, ut delatum est iurisdictionem ceterum si ego detuli, ut per Deum iurares, tu per caput tuum iurasti.

4. Paulus libro 17. ad Edictum.

Vel filiorum tuorum: 5. Ulpianus libro 22. ad Edictum.

Non erit iuratum habendum iurisdictionem quod si exegit, ut per salutem tuam iurares, & iurasti: habitur, omne enim omnino licitum iurisdictionem, per quod voluit quis sibi iurari, idoneum est, & si ex eo fuerit iuratum, praetor id tuebatur. I. Dicitur Pius iurisdictionem, quod propria superstitione iuratum est, standum referri. 2. Dato iurisdictionem, non aliud quaeritur, quam an iuratum sit iurisdictionem, an debeatur: quasi satis probatum sit iurisdictionem. 3. Sed si quis illicitum iurisdictionem detulerit, scilicet in probatae publicae religionis: videamus, an pro eo habeatur, atque si iuratum non esset: quod magis exitimo dicendum. 4. Si neque iuratum est, neque remissum iurisdictionem, pro eo debet haberi, atque si res iurisdictionem admittit non esset, proinde si post ea iurare paratus sit, nihil ei hoc iurisdictionem proficiet: quia ex eo, quod delatum est, iuratum non est.

6. Paulus libro 19. ad Edictum.

Remittit iurisdictionem, qui, deferente se, cum paratus esset adversarius iurare, gratiam ei facit, onentem voluntate suscepti iurisdictionem. Quod si non suscepit iurisdictionem, licet postea parato iurare actor nolit deferre, non videtur remissum, nam, quod susceptum est, remittit debet.

7. Ulpianus libro 22. ad Edictum.

Ait praetor: Eius rei, de qua iurisdictionem delatum iuravit, si in ipsum, neque in eum, ad quem ea res per se, actionem debet, eius rei sic erit accipiendum siue de tota re, siue de parte sit iuratum, nam de eo, quod iuratum est, pollicetur se actionem non daturum, neque in eum, qui iuravit: neque in eos, qui in locum eius, cui iurisdictionem delatum est, succedunt.

8. Paulus libro 18. ad Edictum.

Fiam si in rem successerint. 9. Ulpianus libro 22. ad Edictum.

Nam, postquam iuratum est, denegatur actio, nisi controversia erit, id est, si ambigitur, an iurisdictionem datum sit: exceptioni locus est. I. Iurisdictionem dato, vel remisso, reus quidem adquiret exceptionem sibi, alii quaeritur vero actionem adquiret, in qua hoc solum quaeritur, an iuramentum dari sibi oportere: vel, cum iurare paratus esset, iurisdictionem ei remissum sit. 2. Si damnerur quis post iurisdictionem ex famulo iudicio, famulum esse magis est. 3. Si is, qui temporaria actione mihi obligatus erat, detulerit iurisdictionem, ut iurem eum dare oportere: egoque iuraverit: tempore non liberatur: quia post litem contestatam cum eo perpetuatur adversus eum obligatio. 4. Si minor viginti quinque annis detulerit: & hoc ipso captum se dicat: adversus exceptionem iurisdictionem replicari debet, ut Pomponius ait, ego autem puto, hanc replicationem non semper esse dandam: sed plerumque ipsum praetorem debere cognoscere, si an captus sit: & sic in integrum restitueri, nec enim vtrique, qui minor est, statim & circumscriptum se docuit: Praeterea exceptio ista, siue cognitio statuum tempore post annum vicentesimum quintum non debet egredi. 5. Sed si quis in fraudem creditorum iurisdictionem detulerit debitor: adversus exceptionem iurisdictionem, replicatio fraudis creditoribus debet dari. Praeterea si fraudator detulerit iurisdictionem creditoris, ut iuret sibi decem auri oportere: mox, bonis eius vindictis, experiri volet: aut denegari debet actio, aut exceptio opponitur fraudatorum creditorum. 6. Iurisdictionem defensoris, vel procuratoris ei ab adversario delatum prodest, exceptionemque domino parere, Iulianus scribit. Idem ergo dicendum erit, & si datus ad petendum procurator, reo deferente, iuraverit dari mihi

oportere: nam actionem mihi parit, quae sententia habet rationem. 7. Si petitor iuravit, possessore deferente, rem suam esse: actori dabitur actio, sed hoc duntaxat adversus eum, qui iurisdictionem detulit: eosque, qui in eius locum successerunt, ceterum adversus alium si velit praerogativa iurisdictionem vti, nihil ei proderit.

10. Paulus libro 18. ad Edictum.

Quia non deberet alij nocere, quod inter alios actum esset.

11. Ulpianus libro 22. ad Edictum.

Sed si possessori fuerit iurisdictionem delatum, iuraveritque rem petitoris non esse: quamdiu quidem possidet, adversus eum, qui detulit iurisdictionem, si petat, exceptio iurisdictionem vterur: si vero amiserit possessionem, actionem non habebit: nequidem si is possideat, qui ei iurisdictionem detulit, non enim rem suam esse iuravit, sed eius non esse. Proinde si cum possideres, & deferente petitor rem suam iuravit: consequenter dicemus, amissa quoque possessione, si is, qui detulit iurisdictionem, nactus sit possessionem, actionem in factum eidandam, & fructus perceptos ex re, quam mea esse iuravi, restitui mihi placuit, sed & partum editum, servisque pecorum restituendos constat post iurisdictionem delatum. 2. Item si iuraveris, usufructum alienius rei vel meum esse, vel dari mihi oportere: eatenus mihi competit actio, quatenus, si vere usufructum habebam, duraret, quibus vero casibus amitteretur, non competit mihi actio. Sed si rerum, in quibus usufructus propter absum constitui non potest, iuraverit usufructum se habere, vel sibi deberi: effectum iurisdictionem, sequendum arbitror, ideoque tunc quoque videri eum recte iurasse, putandum, & ex eo iurisdictionem posse petere usufructum, cautione oblata. 3. Si cum de hereditate inter me, & te controversia esset: iuraveris hereditatem meam esse: id consequi debeo, quod habebam, si secundum me de hereditate pronuntiatum esset: & non solum eas res restituere debes, quas tunc possidebas, sed & si quas postea crepisses possidere: perindeque haberi, quod iuratum est, atque si probatum esset, idcirco vtilis actio mihi competit. Quod si ego ex eadem hereditate possiderem, tunc crepisses petere eam me, cum adversus te iurassem, exceptione me ut debere iurisdictionem. Plane si alius a me hereditatem petere ceperit: dubium non erit, (ut & Iulianus scribit) nihil mihi iurisdictionem prodesset.

12. Iulianus libro 9. Digestorum.

Idem est, & si ego a quolibet alio possidente res hereditarias petere velim, quia & si petissem a te hereditatem, & probasse meam: nihilominus ab altero petendo, id ipsum probare necesse habebam.

13. Ulpianus libro vicentesimo secundo ad Edictum.

Si duo patroni essent: & libertus, altero deferente, iurasset, se libertum eius non esse: vtrum alteri totius debet patronis portionis, an vero dimidiae debet: eis partis bonorum possessio competere debet: ait: si is, cui iuratum est, patronus fuisset: alteri suae partis bonorum possessionem competere: nec ei prodesset, quod adversus alterum libertus iurasset multum tamen fidei, & auctoritatis apud iudicem, patronum habiturum, quo magis solum se patronum probaret, quod libertus iurasset, alterum patronum non esse. I. Iulianus ait, eum, qui iuravit fundum suum esse, post longi temporis praescriptionem etiam vtilem actionem habere debere. 2. Idem Iulianus scribit, eum qui iuravit futurum se non fecisse, videri de toto iurasse, atque ideo neque furti, neque condictionis tenetur: qui condictionis (inquit) solus fur tenetur. Numquid ergo, qui iuravit se furtum non fecisse, hoc solo nomine, conditione si convenia-

qui detulerit, sed de calumnia non iuratur: confite-
tus est, ut debeat denegari ei actio. sibi enim im-
petus, qui processit ad delationem iurifurandi, nec
prius de calumnia iuravit: ut sit iste remittenti si-
milis.

38. Paulus libro 37. ad Edictum.
MAnifesta turpitudinis, & confessionis est, nol-
le nec iurare, nec iusurandum referre.

39. Iulianus libro 10. Digestorum.
Siquis cum debitore suo pepigerit, ne ab eo pecu-
nia peteretur, si iurasset, se capitolium non ascen-
dissit, vel aliud quodlibet fecisse, vel non fecisse, ut
quod in rancit, & exceptio iurifurandi dari debetis,
& solum repeti poterit. est enim iusta conventio,
si quilibet casus in conditione iurifurandi de-
ducta fuerit.

40. Idem libro 13. Digestorum.
Iusurandum a debitore exactum efficit, ut pignus
liberetur: est enim hoc acceptationi simile: per-
petuam certe exceptionem parit. Idcirco pœnam
quoque petentem creditorem: exceptione summo-
ri oportet: & solum repeti potest, ut pote cum
interposito eo, ab omni controuersia discedatur.

41. Pomponius libro singulari Regularum.
Ab eo, etiam absenti, & ignorant iurifurandi
gratiam fieri posse, respondit, sed & per epistula-
m gratia iurifurandi fieri potest.

42. Idem libro 18. Epistularum.
Creditor, qui de mutua pecunia contra pupil-
lum contendebat, iusurandum deferente, pupil-
lum iuravit se dare non oportere: eandem pecu-
niam a fideiussore eius petit: an excludendus sit ex-
ceptione iurifurandi? quid tibi placet, rescribe
mihi. Eam rem apertius explicat Iulianus, nam si
controuersia inter creditorem & pupillum fuerit,
ab omnino pecuniam mutuam accepisset, & conue-
nit, ut ab omni conditione discederetur, si pupil-
lus iurasset, isque iurauerit se dare non oportere:
naturalis obligatio hac pactione tollitur: & soluta
pecunia repeti poterit, si vero creditor quidem se
mutuam dedisse contendebat, pupillum autem hoc
solum defendebat, quod tutor eius non interuenisset,
& hoc tale iusurandum interpositum est: hoc
casu fideiussorem prætor non iubeat. Si autem li-
quid probari non potest, quid actum sit, & in ob-
secuto erit, ut plerumque sit de factis, an de iure,
inter creditorem, & pupillum controuersia fuerit:
deferente creditore, pupillum iurasse: intelligere
debetur, id actum inter eos, ut si iurasset se dare non
oportere, ab omni conditione discederetur, atque
ita & soluta pecuniam repeti posse, & fideiussori-
bus exceptionem dari debere existimauimus.

43. Si fideiussor iurauerit se dare non oportere, ex-
ceptione iurifurandi reus promittendi tutus est.
Ad quip si, quasi omnino idem non fideiussisset, iu-
rauit, non debet hoc iusurandum reo promittendi
prodesse. 1. Sed & si, actore deferente, defensor ab-
senti, vel præsentis iuravit, eum, quem defendit,
dare non oportere: exceptio iurifurandi ei, cuius
nomine iurandum fuerit, dari debet. Eadem ratio
est, & si fideiussoris defensor iurauerit: reo enim
datur exceptio. 3. Item, si reus iuravit, fideiussor
tutus sit, quia res iudicata secundum alterutrum
eorum, utriusque proficeret.

DE IN LITEM IURANDO,
TIT. III.

7. Iulianus libro 57. ad Sabinum.
Rem in iudicio, deductam non idcirco pluri-
esse opinamur, quia crescere condemnatio po-
test, ex contumacia non restituentis, per iusuran-
dum in litem, non enim res pluri sit per hoc, sed
ex contumacia æstimatur. 2. Paulus libro 13. ad Sabinum.
Sive nostrum quid petamus, sive ad exhibendum

agatur. 1. Interdum, quod inter sit agentis, solum
æstimatur: veluti cum culpa non restituentis, vel
non exhibentis puniuntur. cum vero dolus, aut contu-
macia non restituentis, vel non exhibentis quantitas
in litem iurauerit actor.

3. Iulianus libro 30. ad Edictum.
Nimis depositis, iudice, non oportet in litem
iusurandum deferre, ut iuret quisque quod iura
interfuit: cum certa sit numerorum æstimatio, nisi
forte de eo quis iuret, quod sua interfuit, numerus
sibi sua die redditis esse, quid enim, si sub pecunia
pecuniam debuit, aut sub pignore, quod, quia de-
posita ei pecunia abnegata est, distractum est.

4. Idem libro 35. ad Edictum.

Videamus in tutelari causa quis iurare: aduer-
sus quem posuit, & quidem ipse pupillus, sine
impubes est, non potest: hoc enim sapissime rescri-
ptum est. sed nec tutorem cogendum, vel matrem
pupilli admittendam, nisi parata esset iurare, diuisi
fratres rescripserunt: graui enim videbatur, & igno-
rantes, & inuitos tutores, sub alio compendij e-
molumento etiam periculum accepti subire. Cura-
tores quoque pupilli, vel adolescentis non esse cog-
gendos in litem iurare, rescripsit Imperator nos-
ter, & diuisi patris eius continentur, si tamen tantam
affectuonem pupillo suo, vel adolescenti, tutores, vel
curatores præstare volunt: auctoritas iuris non re-
fragabitur, quin iudicio, quod inter ipsos acceptum
est, finis cuiusmodi possit adhiberi, non enim ad sua
utilitatem iurifurandi referenda est in actio est, sed
ad domini: cuius nomine tutelæ ratio postulatur.
Adulescens vero, si velit, iurare potest. 1. Deferre
autem iusurandum iudicem oportet. ceterum si ali-
us detulerit iusurandum: vel, non delato, iura-
tum sit nulla erit religio, nec vllum iusurandum,
& ita constitutionibus expressum est Imperatoris
nostri, & diuisi patris eius. 2. Iurare autem in ius-
urandum licet, sed, an iudex modum iurifurandi
tueri possit, ut intra certam quantitatem iuret, &
ne arrepta occasione, in immentum iuret, quæro,
& quidem in arbitrio esse iudicis, deferre iusuran-
dum, necesse constat. An igitur, quis possit iusuran-
dum non deferre, id possit & taxatione iurifuran-
do adicere, quæritur. arbitrio tamen bonæ fidei
iudicis etiam hoc congruit. 3. Item videndum, an
possit iudex, qui delit iusurandum, non se-
qui id: sed vel prorsus absoluerit, vel etiam min-
oris condemnare, quam iuratum est, & magis est, ut
ex magna causa, & postea repetitis probationibus
possit. 4. Ex culpa autem non esse iusurandum
deferendum, constat: sed æstimationem a iudice fa-
ciendam.

5. Marcianus libro 4. Regularum.
In actionibus in rem, & in ad exhibendum, & in
bonæ fidei iudiciis in litem iuratur. 1. Sed iudex
potest præstare certam summam, usque ad quæ
iuret: licet enim & à primo nec deferre. 2. Licet,
& si iuratum fuerit, licet iudici vel absolute, vel
minoris condemnare. 3. Sed in his omnibus ob-
dolum solum in litem iuratur: non etiam ob cul-
pam. hæc enim iudex æstimat. 4. Plane interdum
& in actione stricti iudicij in litem iurandum est,
veluti si promissor Stichum moram fecerit, & Stichum
decesserit, quia iudex æstimare, sine relatione iu-
rifurandi, non potest rem, quæ non extat.

6. Paulus libro 26. ad Edictum.
Lias, si ex stipulatu, vel ex testamento agatur,
non solet in litem iurari.

7. Iulianus libro 8. ad Edictum.
Volgo præsumitur, alium in litem non debere
iurare, quam dominum litis, denique Papinia-
nus ait, alium non posse iurare, quam eum, qui
litem suo nomine contestatur est.

8. Marcellus libro 2. Digestorum.

Tutor

Tutor rem adultæ, quam possidet, restituere ei
non vult, quæro, utrum, quanti res est, an quan-
ti in litem iuratum fuerit, condemnari debeat. re-
spondi, non est & quæro, pretio (id est, quanti res est)
litem æstimari: cum, & contumacia punien-
da sit, & arbitrio potius domini rei pretium statu-
endum sit, potestate petitori in litem iurandi con-
cessa.

9. Paulus libro 15. ex Causis.

Cum furti actio: iurare ita oportet, tanti rem
est, cum furtum factum sit non adici, & plu-
rius, quia quod res pluri est, utique tanti est.

10. Callistratus libro 1. Quæstionum.

In instrumentis, qui quis non exhibet, actori per-
mittitur in litem iurare, quanti sua interest, ea
proferri: ut tanti condemnetur reus, idque gratiam
diuisi Commodus rescripsit.

11. Paulus libro 3. Responsorum.
De periculo iuris, quæ ex necessitate iuris in li-
tem iuratur, quæri facile non solet.

DE CONDICTIONE CAUSA DA-
TA CAUSA NON SECUTA,
TIT. IV.

1. Iulianus libro 26. ad Edictum.

Si ob rem non inhonestam data sit pecunia, ut si
silius emancparetur, vel seruum manumitteretur,
vel a lite discedatur: causa secuta, repetitio cessat.
1. Si parendi conditioni causa, tibi dedero decem,
mox repudiauero hereditatem, vel legatum: possum
condicere.

2. Hermogenianus libro 2. iuris Epitomarum.
Ed & si fallum testamentum sine f. clere eius,
Siqui dedit, vel inofficiosum pronuntiat: veluti
causa non secuta, decem repetitur.

3. Ulpianus libro 26. ad Edictum.
Dedit tibi pecuniam, ne ad iudicem iretur: quasi
decidi an possim condicere, si mihi non caueat-
ur, ad iudicem non iri: & est verum, multum inter-
esse, utrum ob hoc solum dedi, ne eatur, an ut
& mihi reponitur non iri: si ob hoc ut & repro-
mittatur: non licet poterit, si non reponitur, si ut
ne eatur, conditio cessat, quando non iur.

1. Idem erit, & si tibi dedero, ne Stichum ma-
numittas, nam secundum distinctionem supra scri-
ptam, aut admittenda erit repetitio, aut inhiben-
da. 2. Sed si tibi dedero, ut Stichum manumittas
si non factus, possum condicere: aut si me peniteat,
condicere possum. 3. Quid, si ita dedi, ut intra
certum tempus manumittas: si non dum tempus
præterit, inhibenda erit repetitio, nisi peniteat,
quod si præterit, condici poterit. Sed si Stichus
decesserit: an repeti, quod datum est, possit? Procu-
lus ait, si post id tempus decesserit: quo manumitti
potuit, repetitionem esse minus cessare. 4. Quin-
tillus si nihil tibi dedi, ut manumitteres, placue-
rat tamen, ut dare mihi tibi competere actionem,
quæ ex hoc contractu nascitur, id est, condictionem,
defuncto quoque eo. 5. Si liber homo, qui bona
de seruibas, mihi pecuniam dederit, ut eum ma-
numittam: fecero postea liber probatus, an mihi
condicere possit, quæritur, & Iulianus libro vnde-
cimo digestorum scribit, competere manumisso
repetitionem Neratius etiam libro Membranarum
refert, Paridem pagrominum à Domitia Neronis
filia decem, quæ ei pro libertate dederat, repetisse
per iudicem: nec fuisse quæ situm, an Domitia scie-
re liberum accepisset. 6. Si quis, quasi stultus,
vili decem dederit, cum iustus non esse: condi-
cere, eum decem, Celsus scribit. 7. Sed si seruus, qui

testamento heredi missus erat decem dare, & liber esse
codicillis pure libertate accepit, & id ignorans, dede-
rit heredi decem: an repetere possit? & refert, pa-
trem suum Celsum existimasse, repetere eum non
posse, sed ipse Celsus naturali æquitate motus, pu-
tat repeti posse, quæ sententia verior est, quamquam
constat, ut & ipse ait, eum, qui dedit ea spe, quod
se ab eo, qui accepit, remunerari existimaret, vel
amicorem sibi esse eum futurum, repetere non
posse, opinionem falso deceptum. 8. Subtilius
quoque illud tractat, an ille, qui se stultum
putauerit, nec fecerit nummos accipientis, quonia
heredi dedit, quasi ipsius heredis nummos daturus,
non quasi suos, qui utique ipsius fuerunt, ad-
quisiti scilicet post libertatem ei ex testamento
competentem, & puto, si hoc animo dedit, non fieri
ipsum, nisi cum tibi numos meos, quasi tuos, do: non
facio tuos. Quid ergo, si hic non heredi, sed alij de-
dit, cui putabat se iustum? si quidem peculiaris de-
dit, nec fecit accipientis, si autem alius pro eo de-
dit, aut ipse dedit iam liber factus: sicut accipit, 9.
Quamquam permissum sit stultis, etiam
de peculio dare implendæ conditionis causa, si ta-
men vult heres nummos saluos facere, potest eum
vetare dare, si enim, fiet, ut & stultus perueniat
ad libertatem, quasi impleta conditio, cui parere
prohibitus est: & nummi non peribunt, sed is, quæ
testator accipere voluit, aduersus heredem in facti
actione agere potest, ut testatori pareatur.

4. Idem libro 30. ad Edictum.

Si quis accepto tulerit debitori suo, cum conue-
nisset, ut ex promissorem daret, nec ille det potest
dici, condici posse ei, qui accepto sit liberatus.

5. Idem libro 2. Disputatorium.

Si pecuniam ideo accepit, ut captum eas, de-
inde parato tibi ad proficiscendum conditio tem-
poris vel valeudinis, impedimento fuerit, quo mi-
nus proficisceris: an condici possit, videntur, &
cum per te non stererit, potest dici repetitionem
cessare, sed cum licet penitere ei, qui dedit: pro-
culdubio repetitur id, quod datum est, nisi forte tua
interest, non accepisse te ob hanc causam pecuniam,
nam si ita res se habeat, ut, licet nondum profectus
sit, ita tamen rem copulueris, ut necesse habeas pro-
ficiscere, vel sumptus, qui necessarii fuerunt ad pro-
fectionem, iam fecisti, ut manifestum sit, te plus forte
quam accepisti, erogasse: conditio cessabit, sed, si
imais erogatum sit, conditio locum habebit: ita
tamen, ut indenitas tibi præstetur eius, quod ex-
pendisti. 1. Si seruum quis tradiderit alicui ita,
ut ab eo intra certum tempus, manumitteretur: si
peniteat eum, qui tradiderit, & super hoc eum
certiorauerit, & fuerit manumissus post penitentiam
attamen actio propter penitentiam competit ei,
qui dedit, plane, si non manumiserit, constituta
succedit: facitque eum liberum, si nondum peni-
tuerat eum, qui in hoc dedit. 2. Item si quis
dederit Titio decem, ut seruum emat, & manumit-
tat, deinde peniteat: si quidem nondum emptus est,
penitentia dabit condictionem, si hoc ei manife-
stum fuerit, ne si postea emat, damno adiciatur
si vero iam sit emptus, penitentia non facit inhi-
ram ei, qui redemit: sed pro decem, quæ accepit,
ipsum seruum, quem emat, restituat, aut si ante de-
cessisse proponatur, nihil præstat, si modo per
eum factum non est, quod si fugit, nec culpa eius
contigit, qui redemit, nihil præstat, plane repro-
mittere eum oportet, si in potestatem suam per-
uenit, restituitur. 3. Sed si accepit pecu-
niam, ut seruum manumittat, isque fugerit prius,
quam manumittatur: videndum, an condici possit,
quod accepit, & si quidem distracturus erat hunc
seruum, & propter hoc non distraxit, quod acce-
perat, ut manumittat: non oportet ei condici,
plane cauebit, ut, si in potestatem suam perue-
rit seruum, restituat id, quod accepit, eo minus,
quod vilior seruus factus est propter fugam. Pla-
ne si adhuc eum manumitti velit is, qui dedit: ille

De vero manumittere noli propter fugam offensus totum, quod accepit, restituere eum oportet. Sed si eligat is, qui decem dedit, ipsum servum consequi necesse est, aut ipsum ei dari: aut, quod dedit, restituere. Quod si distracturus non erat eum: oportet id, quod accepit, restituere, nisi forte diligentius eum habiturus esset: si non accepisset, ut manumitteret, tunc enim non est equum, eum & seruo, & toto pretio carere. 4. Sed ubi accepit, ut manumitteret, deinde servus decessit: si quidem moram fecit manumissioni, consequens est, ut dicamus restituere eum, quod accepit, quod si moram non fecit, sed cum profectus esset ad praesidem, vel apud quem manumittere posset, servus in itinere decessit: verius est, si quidem distracturus erat, vel quo ipse usus, oportere dici, nihil eum restituere debere: enimvero si nihil eorum scilicet, nisi adhuc servus obisset, decesserit enim, & si non accepisset, ut manumitteret, nisi forte profectio manumissionis gratia, morti causam praebuit: ut vel à laironibus sit interfestus, vel ruina in stabulo oppressus, vel vehiculo obrutus, vel alio quo modo, quo non periret, nisi manumissionis causa proficerecetur.

6. Idem libro 3. Disputationum.

Si extraneus pro muliere dotem delisset, & pactus esset, ut quoquo modo finitum esset matrimonium, dos ei redderetur, nec fuerint nuptiae secutae: quia de his casibus solummodo fuit conventum, qui matrimonium sequuntur: nuptiae autem secutae non finitum erit, virum mulieri conditio, an ei, qui dotem dedit, competat. & verisimile est, in hinc quoque casum, eum, qui dat, sibi prospicere: nam, quasi causa non secuta, habere potest conditionem, qui ob matrimonium dedit, matrimonio non copulato, nisi forte evidentissimis probationibus mulier ostenderit, hoc eum ideo fecisse, ut ipsi magis mulieri, quam sibi prospiceret. 1. Sed & si pater pro filia det, & ita convenit: nisi evidenter aliud actum sit: conditionem patri competere, Marcellus ait.

7. Iulianus libro 16. Digestorum.

Qui se debere pecuniam mulieri putabat: in iussu eius, dotis nomine, promisit sponso, & solvit. nuptiae deinde non intercesserunt: quaesitum est, verum ipse potest repetere eam pecuniam, qui dedit: an mulier. Nerva, Atilianus responderunt, quoniam putasset quidem debere pecuniam, sed exceptione doli mali tueri se potuisset, ipsum repetiturum, sed si eum sciret se nihil mulieri debere, promississet, mulieris esse actionem: quoniam pecunia ad eam pertinet. si autem verè debitor fuisset, & ante nuptias solvisset, & nuptiae secutae non fuissent: ipse possit condicere, causa debiti integra mulieri ad hoc solam manente, ut ad nihil aliud debitor compellatur, nisi ut cedat ei condictione actione.

1. Fundus dotis nomine traditus, si nuptiae insecutae non fuerint, condicione repeti potest: fructus quoque condici poterunt. idem iuris est de ancilla, & partu eius.

8. Neratius libro 2. Membranarum.

Quod Servius in libro de doliis scribit, si inter eas personas, quarum altera nondum iustam gentem habeat, nuptiae factae sint, quod dotis nomine interim datum sit, repeti potest: sic intellegendum est: ut, si diuortium intercesserit prius, quam veraque persona iustam gentem habeat, sit eius pecuniae repetitio: donec autem in eodem habitu matrimonij permanent, non magis id repeti possit, quam quod sponsa sponso dotis nomine dederit, donec maneat inter eos ad finem, quod enim ex ea causa, nondum sortito matrimonio, datur: cum sic datur, tamquam in dotem peruenitur: quamdiu peruenire potest, repetitio eius non est.

9. Paulus libro 19. ad Plautium.

Si donaturus mulieri, in iussu eius, sponso numeratus, nec nuptiae secutae sunt, mulier condicet. Sed si ego contraxi cum sponso, & pecuniam in hoc dedi, ut, si nuptiae secutae essent, mulieri dos adquiretur, si non essent secutae, mihi redderetur: quasi ob rem datur: & re non secuta, ego à sponso condicam.

1. Si quis indebitam pecuniam, per errorem, in iussu mulieris, sponso sicuti promississet, & nuptiae secutae fuissent: exceptione doli mali uti non potest. maritus enim suum negotium gerit: & nihil dolo facit, nec decipiendus est. quod sit, si cogatur indotatam uxorem habere. Itaque aduersus mulierem conditio ei competit: ut aut repetat ab ea, quod marito dedit: aut ut liberetur, si nondum soluerit. Sed si solum matrimonio, maritus petere in eo duntaxat exceptionem ob stare debere, quod mulier receptura esset.

10. Lausenus libro 1. ex Plautio.

Si mulier ei, cui nuptura erat, cum dotem dare vellet, pecuniam, quae sibi debebatur, accepit, nec nuptiae insecutae sunt: recte ab eo pecunia condicetur: quia nihil interest, utrum ex numeratione pecunia ad eum sine causa, an per acceptulationem peruenierit.

11. Iulianus libro 10. Digestorum.

Si heres arbitratu liberit certa summa monumentum iussu facere, agerit liberti pecuniam, & is accepta pecunia monumentum non faciat: condicione tenetur.

12. Paulus libro 6. ad legem Iuliam & Papiam.

Cum quis mortis causa donationem, cum conuulserit donator, condici: fructus quoque donatorum rerum, & parus, & quod adereuit rei donatae, repetere potest.

13. Marcianus libro 3. Regulum.

Si filius conuulserit patri, quasi adgniturus honorum possessionem, & non agnoverit: repetere eum posse, Marcellus libro quinto Digestorum scribit.

14. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Si procuratori falso indebitum solutum sit, ita de summo à procuratore repeti non potest, si dominus ratum habuerit, sed ipse dominus tenetur, ut Iulianus scribit. quod si dominus ratum non habuerit, etiam si debita pecunia soluta fuisset, ab ipso procuratore repetitur. non enim quasi indebitum datur: repetitur: sed quasi ob rem datum, nec res secuta sit, ratihabitione non intercedente: vel quod furtum faceret pecuniae falsus procurator, cum quo non tantum furti agitur, sed etiam condici ei posse.

15. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

Cum seruus tuus in suspicionem furti Attio conuulserit, dedisti eum in quaestionem sub ea causa, ut, si id repperit in eo non esset, redderetur tibi. is eum tradidit praefecto vigilum, quasi in facinore deprehensum. praefectus vigilum eum summo supplicio adfecit. ages cum Attio, dare eum tibi oportere, quia & ante mortem dare tibi eum oportuerit. Laqueo ait, posse etiam ad exhibendum agi: quoniam fecerit, quo minus exhiberet. sed Proculus dari oportere ita ait, si fecisses eius hominem. quo casu ad exhibendum agere te non posse, sed si tuus mansisset etiam furti te acturum cum eo: quia re aliena ita sit usus, ut sciret se inuito domino vii, aut dominum, si sciret, prohibetur esse.

16. Gellius libro 3. Digestorum.

Edi tibi pecuniam, ut mihi Stichum dares, verum id contractus genus pro portione emptionis & venditionis est: nam nulla hic alia obligatio est, quam ob re dati re non secuta: in quod procliuor sit, & ideo si mortuus est Stichus, repetere possim: quod ideo tibi dedi, ut mihi Stichum dares. si ergo alienum esse Stichum, sed re tamen eum tradidisse: repetere à me pecuniam poteris: quia hominè accipiens non feceris.

Stichus si tuus est Stichus & pro eiusdè, eius promittere non vis: non libera Veris, quo minus à te pecuniam repetere possim.

DE CONDICTIONE OB TURPEM, VEL INIUSTAM CAUSAM.

TIT. V.

Paulus libro 10. ad Sabinum.

Ob rem datum, aut ob rem datum, aut ob causam. & ob rem, aut turpem, aut honestam. turpem autem: aut ut dantis sit turpitudine, non accipientis: aut ut accipientis duntaxat, non etiam dantis, aut vitiuse. 1. Ob rem igitur honestam datum ita repeti potest, si res propter quam datum est, secuta non est. 2. Quod si turpis causa accipientis fuerit, etiam si res secuta sit, repeti potest.

3. Ulpianus libro 6. ad Edictum. Ut puta, dedi tibi, ne sacrilegium facias, ne furtum, ne hominem occidas. in qua specie Iulianus scribit, si tibi dederò, ut rem mihi reddas depositam apud te, vel ut instrumentum mihi redderes. 2. Sed si dedi, ut secundum me in bona causa iudex pronunciarer: est quidem relatum, condictionis locum esse. sed hic quoque crimen contrahit: iudicem enim corrumpere videtur. & non ita pridè Imperator noster constituit, licet eum perdere.

3. Paulus libro 10. ad Sabinum. Si autem & dantis, & accipientis turpitudine versatur: non possit repeti, dicimus. veluti si pecunia datur, ut male iudicetur.

4. Ulpianus libro 16. ad Edictum. Idem, si ob stuprum, datum sit. vel si quis in adulterio deprehensus, redemerit se, cessat enim repetitio. Idque Sabinus & Pegasus responderunt. 1. Item si dederit fur, ne proderetur, quoniam in vitiuseque turpitudine versatur, cessat repetitio. 2. Quotiens autem solius accipientis turpitudine versatur: Cellus ait, repeti posse. veluti si tibi dederò, ne mihi iniuriam facias. 3. Sed quod meretrici datur, repeti non potest. ut Labro & Marcellus scribunt: sed non ratione non ea, quod vitiuseque turpitudine versatur: sed solius dantis. illam enim turpiter facere, quod sit meretrix: non turpiter facere, cum sit meretrix.

4. Si tibi indicium dederò, ut fugituum meum indices, vel furem rerum mearum: non potest repeti, quod datum est. nec enim turpiter accipitur. quod si à fugitui meo accepisset, ne eum indicares, condicere tibi hoc, quasi furti, possim. sed si ipse turpiter indicium à me accepit, vel furti, vel fugitui solus: puto condicionem locum habere.

5. Iulianus libro 3. ad Ulpianum Feroem. Si à seruo meo pecuniam quis accepisset, ne furtum ab eo factum indicaret, siue indicasset, siue non, repetitionem fore eius pecuniae, Proculus respondit.

6. Ulpianus libro 18. ad Sabinum. Perpetuo Sabinus probavit veterum opinionem existimantium id, quod ex iniusta causa apud aliquem sit, posse condici. in qua sententia etiam Cellus est.

7. Pomponius libro 22. ad Sabinum. Ex ea stipulatione, quae per vim extorta esset, si exacta esset pecunia: repetitionem esse constat.

8. Paulus libro 3. Quæstionum. Si ob turpem causam promiseris Titio: quamuis, si petat, exceptione doli mali, vel in factum summo uerere eum pessimum, si solueris, non possit repetere: quoniam sublata proxima causa stipulationis, quae propter exceptionem inanis esset, pristina causa est, turpitudine, superesset: porro autem si dantis, & accipientis turpis causa sit, possit eum repetere: & ideo repetitionem cessare, si dantis, & accipientis turpis causa sit, non cessare.

9. Idem libro 5. ad Plautium. Si vestimenta vienda tibi commendaueris, deinde spretum, ut reciperem, dedissem: condicione me recte acturum, responsum est. quamuis enim propter rem datum sit, & causa secuta sit: tamen turpiter datum est. 1. Si rem locatam tibi, vel venditam à te, vel mandatam ut redderes, pecuniam acciperis: habeo tecum ex locato, vel vendito, vel mandati actionem, quod si, ut id, quod ex testamento, vel ex stipulatu debebas, redderes mihi, pecuniam tibi dederim: conditio duntaxat pecuniae dantis eo nomine erit. Idque Pomponius scribit.

DE CONDICTIONE indebiti.

TIT. VI.

Ulpianus libro 16. ad Edictum.

Nunc videndum de indebito soluto. 1. Si quis quidem si quis ind. bitum ignorans soluit, per hanc actionem condicere potest. sed si scias se non debere, soluit: cessat repetitio.

2. Idem libro 6. ad Sabinum. Si quis se soluerit, ut si apparuisse esse indebitum, vel Falcidia emergerit, reddatur: repetitio locum habebit. negotium enim contractum est inter eos.

3. Si quid ex testamento solutum sit, quod postea falsum, vel inofficium, vel irritum, vel ruptum apparuerit, repetitur: vel si post multum temporis emergerit, & alienum: vel codicilli diu celatis prolatis: qui ademptionem continent legatorum solutorum, vel deminutionem per hoc, quia aliis quoque legata relicta sunt. nam Duius Hadrianus circa inofficium, & falsum testamentum rescriptis, actionem dandam eis, secundum quem de hereditate iudicatum est.

4. Idem libro 28. Quæstionum. Idem est, si solutus legatis, noua & inopinata causa hereditatem abstulit: veluti nato postumo, quem heres in viro fuisse ignorauit: vel etiam ab hostibus reuerso filio, quem pater obisse falso præsumpsit. nam viles actiones postumo, vel filio, qui hereditatem euicerat, dari oportere in eos, qui legatum perceperunt. Imperator Titus Antoninus rescriptis, scilicet quod bonae fidei possessor, in quaerit locupletior factus est, teneat, nec periculum huiusmodi nominum ad eum, qui sine culpa soluit, pertinebit.

5. Paulus libro 3. ad Sabinum. Idem Duius Hadrianus rescriptis, & si aliud testamentum proferatur.

6. Ulpianus libro 16. ad Sabinum. Nec nouum, ut quod alius soluerit, alius repetat. Nam & cum minor viginti quinque annis, inconsulte adita hereditate, soluit legatis, in integrum restituitur, non ipsi repetitionem competere. sed ei, ad quem bona pertinent, Arrio Titiano rescriptum est.

7. Paulus libro 3. ad Sabinum. Si procurator tuus indebitum soluerit, & tu ratum non habeas: posse repeti, Labeo libris posteriorum scriptis: quod si debitum fuisset, non posse repeti. Cellus: deo, quoniam cum quis procuratorem rerum suarum constituit, id quoque mandare videtur, ut soluat creditor: neque postea expectandum sit, ut ratum habeat. 1. Idem Labeo ait, si procuratori indebitum solutum sit, & dominus ratum non habeat, posse repeti. 2. Cellus ait, eum, qui procuratori debitum soluit, continuo liberari: neque ratihabitionem considerari. quod si indebitum accepisset, ideo exigi ratihabitionem, quoniam nihil de hoc nomine exigendo mandasse

~~condicione~~
indebita ff
C. 1. 2

videretur. & ideo, si ratum non habeatur, a procuratore repetendum. 3. Iulianus ait, neque tutorem, neque procuratorem solvemes, repetere posse. neque interesse, suam pecuniam, an pupilli, vel domini solvant.

7. Pomponius libro 9. ad Sabinum. Quid indebitum per errorem soluitur, aut iurium, aut tantundem repetitur.

8. Paulus libro 6. ad Sabinum. Quid nomine mariti, qui solvendo non sit, alius mulieri solvisset, repetere non potest: adeo debitum esset mulieri.

9. Pomponius libro 66. ad Edictum. Nam & maritus, si cum facere nihil possit, dotem solverit, in ea causa est, ut repetere non possit.

10. Paulus libro 7. ad Sabinum. In diem debitor, adeo debitor est, ut ante diem solvendum repetere non possit.

11. Pomponius libro 23. ad Sabinum. Si is, cum quo de peculio actum est, per imprudentiam plus, quam in peculio est, solverit: repetere non potest.

12. Paulus libro 7. ad Sabinum. Si fundi mei usufructum tibi dederis, falso existimans me tibi debere, & antequam repetam, decesserim, conditio eius ad heredem quoque meum transibit.

13. Idem libro 10. ad Sabinum. Natura iter etiam servus obligatur, adeo si quis nomine eius solvat, vel ipse manumissus (ut Pomponius scribit) ex peculio, cuius liberam administrationem habeat, repeti non poterit. & ob id & fideiussor pro seruo acceptus tenetur: & pignus pro eo datum tenebitur, si servus, qui pecuniam administrat, rem pignori in id, quod debeat, dederit: ut si pignoratitia reddenda est. & si quod pupillus sine tutoris auctoritate mutui accepit, & locupletior factus est, si puer factus solvatur, non repetitur.

14. Pomponius libro 21. ad Sabinum. Nam hoc natura xenum est, neminem cum alterius detrimento fieri locupletiozem.

15. Paulus libro 10. ad Sabinum. Indebiti soluti conditio naturalis est. & ideo etiam quod rei soluta accessit, venit in conditionem: ut puta partus, qui ex ancilla natus sit: vel quod alio modo accessit. immo & fructus, quos is, cui solutum est, bona fide percepit, in conditionem veniunt. Sed & si nummi alieni dati sint, conditio competet, ut vel possessio eorum reddatur. quemadmodum si falso existimans possessionem me tibi debere alicuius rei tradidisset, condicere. Sed & si possessionem tuam fecissem, ita ut tibi per longi temporis prescriptionem auocari non possiteriam, sic recte tecum per indebitam conditionem agerem. 2. Sed si usufructus in re soluta alienus sit: deducto usufructu, a te condicam.

16. Pomponius libro 15. ad Sabinum. Sub conditione debitum, per errorem solutum, pendente quidem conditione, repetitur: conditionem autem existentem, repeti non potest. 1. Quod autem sub incerto die debetur, die existentem non repetitur.

17. Pomponius libro 2. ad Edictum. Nam si, cum moritur, dare promiserit, & antea solvum: repetere me non posse, Celsus ait, quae sententia vera est.

18. Idem libro 47. ad Sabinum. Quid si ea conditione debetur, quae omnimodo existat: solutum repeti non potest: licet sub alia conditione, quae an impleatur, incertum est, si ante solvatur, repeti possit.

19. Pomponius libro 22. ad Sabinum. Si pater causa eius, cui debetur, debitor liberatus est: naturalis obligatio manet, & ideo

solutum repeti non potest. 1. Quamvis debitum tibi quis recipiat: tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit. veluti si is, qui heredem se, vel bonorum possessorem falso existimans, creditori hereditario solverit: hic enim neque verus heres liberatus erit: & is, quod dedit, repetere poterit. quamvis enim debitum tibi quis recipiat: tamen si is, qui dat, non debitum dat, repetitio competit. 2. Si falso existimans debere, nummos solvero, qui pro parte alieni, pro parte mei fuerunt: eius summam partem dimidiam, non corporum, condicam. 3. Si putem me Stichum aut Pamphilum debere, cum Stichum debeam, & Pamphilum solvam: repetam, quasi indebitum solutum. nec enim pro eo, quod debeo, video id soluisse. 4. Si duo rei, qui decem debebant, viginti pariter solverint: Celsus ait, singulos quina repetiturus: quia cum decem deberent, viginti solvissent: & quod amplius ambo solverint, ambo repetere possunt.

20. Idem libro 10. Digestorum.

Si reus, & fideiussor solverint pariter in hac causa non differunt a duobus reis, promittendi, quare omnia, quae de his dicta sunt, & ad hos transferre licebit.

21. Paulus libro 3. Quaestionum.

Plane si duos reos non eiusdem pecuniae, sed alterius obligationis constitueris, ut puta Stichum aut Pamphilum, & pariter duos dases, aut togam vel denaria mille: non idem dici poterit in repetitione, ut partes repantur: nec solvere ab initio sic poterit. igitur hoc casu electio est creditoris, cui veli solvere: vel alterius repetitio impediat.

22. Pomponius libro viceniesimo secundo ad Sabinum.

Sed & si me putem tibi aut Titio promississem, tamen neutrum factum sit, aut Titij persona in stipulatione comprehensa non sit, & Titio solvero: repetere a Titio potero. 1. Cum, ut excipere deberem, fundum liberum per errorem tradidi, in ceteri condicam, ut iter mihi concedatur.

23. Pomponius libro quadragesimo tertio ad Sabinum.

Eleganter Pomponius querit: si quis suspicetur transactionem factam vel ab eo, qui heres est, vel ab eo, qui procurator est, & quasi ex transactione dederit, quae facta non est, an locus sit repetitioni, & ait, repeti posse. ex falsa enim causa datum est. Idem puto dicendum, & si transactio secuta non fuerit, propter quam datum est. Sed & si solvatur transactio, idem erit dicendum. 1. Si post rem iudicatam quis transigit, & solverit: repetere poterit idcirco: quia placuit, transactionem nullius esse momenti, hoc enim Imperator Antoninus cum Diuo patre suo rescripsit. retineri tamen, & atque compensari in causam iudicari, quod ob talem transactionem solutum est, potest. quid ergo, si appellatum sit, vel hoc ipsum incertum sit, an iudicatum sit, vel an sententia valeat magis est, ut transactio vires habeat. tunc enim rescripti locum esse credendum est, cum de sententia indubitata, quae nullo remedio ademptari potest, transigitur. 2. Item si ob transactionem alimentorum testamento relictorum datum sit: appareat, posse repeti, quod datum est: quia transactio senatusconsulto infirmatur. 3. Si quis post transactionem nihilominus condemnatus fuerit: dolo quidem id sit, sed tamen sententia valet. potest autem quis, si quidem ante litē contestatā transigerit, volens litē contestari opponere doli exceptionem. sed si post litē contestatā transactum est, nihilominus poterit exceptio doli, ut post secuti dolo enim facit, qui contra transactionem experitur, amplius petit, & ideo condemnatus poterit

potest, quod ex causa transactionis dedit, sane quidem ob causam dedit: neque repeti solet, quod ob causam datum est, causa secuta. sed hic non videtur causa secuta, cum transactio non sit. Cum igitur repetitio oratur, transactionis exceptio locum non habet, neque enim utrumque debet locum habere, & repetitio, & exceptio. 4. Si qua lex, ab initio, doli, vel quadrupli statuit actionem: dicendum est, solutum ex falsa eius causa repeti posse.

24. Idem libro 46. ad Sabinum.

Si is, qui perpetua exceptione tueri se poterat, dum se tibi exceptionem profuturam promissit aliquid, ut liberaretur: condicere non potest.

25. Idem libro quadragesimo septimo ad Sabinum.

Cum duo pro reo fideiussissent decem, deinde reus tria solvisset, & postea fideiussores quina: pater, cum, qui posterior solverit, repetere tria possit, hoc merito quaeritur, si tribus, septem, tota debita repetantur: quibus persolutis, tria indebita soluta sunt.

26. Idem libro viceniesimo sexto ad Edictum.

Non forem quis, sed usuras indebitas solvit. repetere non poterit, si fors debita solvit, sed si supra legitimum modum solvit: Divus Severus rescripsit, (quo iure vitium) repeti quidem non posse: sed fors impetandum: & si postea forem solvit, forem quasi indebitam repeti posse. Proinde & si ante fors fuerit solvatur, usurae supra legitimum modum solvatur, quasi fors indebita, & repetuntur, quid, si simul solverit, poterit dici, & tunc repetitionem locum habere. 1. Supra dupli autem usurae, & usurarum usurae, nec in stipulatu deducuntur, nec exigi possunt, & solvitur repetuntur: quemadmodum futurarum usurarum usurae. 2. Si quis falso se forem debere credens, usuras solverit: potest condicere. nec videtur sciens indebitum solvuisse. 3. Indebitum autem solutum accipimus, non solum si omnino non debeatur, sed & si per aliquam exceptionem perpetuam peti non poterat, quare hoc quoque repeti poterit: nisi sciens factum exceptione, solvit. 4. Si centum debent, quasi ducenta debent, fundum ducentorum solvit: competere repetitionem, Marcellus libro viceniesimo digestorum scribit: & centum manere stipulationem: licet enim placuit, rem pro pecunia solvuntur liberatorem: tamen, si ex falsa debiti quantitate, maioris pretij res soluta est, non sit confusio partis rei cum pecunia, nemo enim inausus compellitur ad communionem, sed & conditio integritatis manet, & obligatio incorrupta, ager autem retinebitur, donec debita pecunia solvatur.

5. Idem Marcellus ait, si pecuniam debens, oleum dederit plus pretij, quasi plus debens, vel cum oleum deberet, oleum dederit, quasi maiorem modum debens: superfluum olei esse repetendum, non totum: & ob hoc perceptam esse obligationem. 6. Idem Marcellus ait, si fundi pars mihi deberetur, & manens facta solutio pecuniae solidi pretij fundi facta sit: repeti posse non totum pretium, sed partem indebiti pretij. 7. Adeo autem perpetua exceptio parit conditionem, ut Iulianus libro decimo scripsit, si emptor fundi damnaverit heredem suum, ut venditorem nexu venditi liberaret, mox venditor ignorans, rem tradiderit: posse eum, fundum condicere, idemque, & si debitorum suum damnaverit liberare, & ille ignorans solverit. 8. Qui filiofamilias solverit, cum esset suis peculiaris debitor, si quidem ignoravit ademptum ei pecuniam, liberatur: si scit, & solvit, condicendum non habet, quia sciens indebitum solvit.

9. Filiusfamilias contra Macedonianum mutuat, si solverit: & patri suo heres esse, velis vindicare nummos: exceptione summovebitur a vindicatione nummorum. 10. Si quis quasi ex compromisso condemnatus, falso solverit, repetere potest. 11. Hereditatis, vel bonorum possessori, si quidem defendat hereditatem, indebitum solutum condicere poterit: si vero is non defendat, etiam debitum solutum repeti potest.

12. Libertus, cum se putaret operas patrono debere, solvit, condicere eum non posse, quamvis putans se obligatum solvit, Iulianus libro decimo digestorum scripsit. natura enim operas patrono libertus debet. Sed & si non opere patrono sunt soluta, sed, cum officium ab eo desideraretur, cum patrono dedit pecuniam, & solvit, repetere non potest. Sed si operas patrono exhibuit, non officiales, sed fabriles, veluti pictoriae, vel aliae, dum putat se debere: videndum, an possit condicere. & Celsus libro sexto digestorum putat, eam esse causam operarum, ut non sint eadem, neque eiusdem hominis: neque eidem exhibentur, nam plerumque robor hominis, & aetas temporis, & oportunitasque naturalis mutat causam operarum. & ideo nec velle quis reddere potest, sed hoc (inquit) opere recipiunt remissionem. & interdum licet aliud praestemus, (inquit) aliud condicimus, ut puta fundum indebitum dedi, & fructus condicoi vel hominem indebitum, & hunc sine fraude modico distaxisti: nempe hoc solum refundere debet, quod ex pretio habes, vel meis sumptibus pretiosorem hominem feci, nonne estimari haec debent, sic & in proposito, ait, posse condici quanti operas esse conducturus. Sed si delegatus sit a patrono officiales operas, apud Marcellum libro viceniesimo digestorum queritur, & dicit Marcellus, non teneri eum, nisi forte in artificio sint, haec enim, iubente patrono, & alij edenda sunt, sed si solverit officiales delegatus, non potest condicere: neque ei, cui solvit, creditor, cui alterius contemplatione solutum est, quique suum recipit, neque patrono, quia natura ei debentur.

13. Si decem aut Stichum stipulatus, solvam quinque: queritur, an possim condicere, quae ab hoc descendit, an liberer in quinque, nam, si liberer, cessat conditio: si non liberer, erit conditio, placuit autem (ut Celsus libro 6. & Marcellus libro viceniesimo digestorum scripsit) non petenti partem dimidiam obligationis: ideoque eum, qui quinque solvit, in pendenti habendum, an liberaretur: petique ab eo posse residua quinque aut Stichum: & si praestiterit residua quinque, videri eum & in priora debita soluisse: si autem Stichum praestiterit, quinque eum posse condicere, quasi indebita. sic posterior solutio comprobabit, priora quinque verum debita, an indebita solvantur. Sed & si post soluta quinque, Stichus solvatur: & malim ego habere quinque, & Stichum reddere: an sin audiendus, querit Celsus. & putat natam esse quinque conditionem, quamvis utroque simul soluto, mihi retineatis, quod vellem, arbitrium daretur.

14. Idem ait, & si duo heredes sint stipulatoris, non sic possit, alteri quinque solvitur, alteri partem Stichi solvi. Idem, & si duo sint promissoris heredes. Secundum quae liberatio non contingit, nisi aut utriusque quina, aut utriusque partes Stichi fuerint solutae.

27. Paulus libro 23. ad Edictum.

Qui loco certo debere existimans, indebitum solvit, quolibet loco repetet. non enim existimationem solventis, eadem species repetitionis sequitur.

28. Idem libro 32. ad Edictum.

Index si male absolvit, & absolutus sua sponte solvit, repetere non potest.

29. Ulpianus libro 2. Disputationum. Interdum persona locum facit repetitioni. ut puta si pupillus sine tutoris auctoritate, vel furiosus, vel is, cui bonis interdictum est, soluerit. nam in his personis generaliter repetitioni locum esse non ambigatur. Et si quidem extant, nummi, vindicabuntur, consumptis vero, conductio locum habebit.

30. Idem libro 10. Disputationum. Vi inuicem creditor, idemque debitor est: in his casibus, in quibus compensatio locum non habet, si soluit, non habet conditionem, veluti indebiti soluit: sed sui crediti petitionem.

31. Idem libro 7. Opinionum. Is, qui plus, quam hereditaria portio efficit, per errorem creditorum cauerit, indebiti promissus: h. bet conditionem.

32. Iulianus libro 10. Digestorum. CVM is, qui Pamphilum aut Stichum debet, simul utrumque soluerit: si postea quoniam utrumque soluerit, aut utrumque, aut alter ex his desit in rerum natura esse: nihil repetit. id enim remanebit in soluto, quod fuerit.

1. Fideiussor cum paciscitur, ne ab eo pecunia petatur, & per imprudenciam soluerit: condicere stipulatori poterit. & ideo reus quidem manet obligatus: ipse autem sua exceptione tuus est. nihil autem interest, fideiussor an heres eius soluat, quod si huic fideiussori reus heres extiterit, & soluerit: nec repetet, & liberabitur.

2. Mulier, si in ea opinione sit, ut credat se pro do te obligatam, quidquid dotis nomine dederit, non repetit, sublata enim facti opinione relinquatur pietatis causa, ex qua solutum repeti non potest.

3. Qui hominem generaliter promissit, similis est ei, qui hominem aut decem debet. & ideo si cum existimaret se Stichum promississe, eum dederit: condicet alium autem quemlibet dando, liberari poterit.

33. Idem libro 39. Digestorum. Si in area tua edificassem, & tu res possideres: Sconditio locum non habebit: quia nullum negotium inter nos contraheretur: nam is, qui non debet pecuniam soluerit, hoc ipso aliquid negotij gerit. cum autem edificatum in area tua ab alio positum dominus occupat, nullum negotium contrahit. Sed & si is, qui in aliena area edificasset, ipse possessionem tradidisset: conditionem non habebit: quia nihil accipientis faceret, sed suam rem dominus haberet. & ideo constat, si quis cum existimaret se heredem esse, insulam hereditariam sustulisset: nullo alio modo, quam per retentionem, impensas seruare posse.

34. Idem libro 40. Digestorum. Is, cui hereditas tota per fideicommissum relicta est, & praeterea fundus, si decem dedisset heredi, & heres suspensam hereditatem dixerit, & eam ex Trebelliano restituerit: causam dandae pecuniae non habet. & ideo quod eo nomine, quasi implenda conditionis gratia dederit, conditione repetet.

35. Idem libro quadragesimo quinto Digestorum. Qui ob rem non defensam soluit, quamuis postea defendere paratus est, non repetit, quod soluerit.

36. Paulus libro quinto Epitomarum Aleseni Digestorum. Seruus cuiusdam, insciente domino, magidem commodat. is, cui commodauerat, pignori eam posuit, & fugit. qui accepit, non aliter se redditurum aiebat, quam si pecuniam accepisset. accepit a seruo: & reddidit magidem. Quaesitum est, an pecunia ab eo repeti possit. Respondit, si is, qui pignori accepit: magidem, alienam scit apud se pignori deponi, fugi eum se obligasse. Ideoque si pecuniam a seruo

uulo accepisset redimendi furti causa, posse repeti. sed si necessitas alienum apud se deponi, non esse furtum. Item si pecunia eius nomine, a quo pignus accepta, a seruo ei soluta esset: non posse ab eo repeti.

37. Iulianus libro 3. ad Uersium Ferocem. Seruum meum insciens a te emi, pecuniam quaerenti solui. eam me a te restitutum, & eo non habet conditionem mihi esse omnimodo putos: siue scilicet meum esse, siue ignorasset.

38. Africani libro 9. Quaestionum. Frater a fratre, cum in eiusdem potestate essent, pecuniam mutuatus, post mortem patris ei soluit. quaesitum est, an repetere possit. respondit, utique quidem pro ea parte, qua ipse patri heres extiterit, repetiturum, pro ea vero, qua frater heres extiterit, ita repetiturum, si non minus ex peculio suo ad fratrem peruenisset. naturalem enim obligationem, quae iustitiae, hoc ipso sublata videtur, quod peculij partem frater sit consecutus. adeo ut, si prolegatum filio eidemque debitori id fuisse, deductio huius debiti a fratre ex eo ferret. Idque maxime consequens esse ei sententiis, quam Iulianus probaret: si extraneus quid debuisset, & ab eo post mortem patris exactum esset, tantum in iudicio eum familiae eriscuntiae recipiturum, a coheredibus fuisse, quantum ab his, qui eum actione de peculio consequi potuissent. igitur & si re integra familiae eriscuntiae agatur: ita peculium diuidi, quomodo esse, ut ad quantitatem eius indemnis a coherede restitueretur. porro eum, quem aduersus extraneum defensi oportet, longe magis in eo, quod fratri debuisset, indemnem esse praestandum.

1. Quaesitum est, si pater filio crediderit, & sique emancipatus soluat, an repetere possit. respondit, si nihil ex peculio apud patrem remanserit, non repetiturum. nam manere naturalem obligationem argumento esse, quod extraneo agente intra annum de peculio, deduceret pater, quod sibi filius debuisset.

2. Contra si pater, quo filio debuisset, eadem emancipato soluerit, non repetet. nam hic quoque manere naturalem obligationem, eodem argumento probatur: quod, si extraneus intra annum de peculio agat, etiam quod pater ei debuisset, computetur. Eademque erunt, & si extraneus heres exheredato filio soluerit id, quod ei pater debuisset.

3. Legati satis accipit, cum fideiussor mihi soluit, apparuit indebitum fuisse legatum, posse eum repetere existimauit.

39. Marcianus libro 8. Institutionum. Si quis, cum a fideicommissario sibi cauere potest, non cauerit: quasi indebitum, plus debito cum solutum repetere possit. Diui Severus, & Antoninus rescripserunt.

40. Idem libro 3. Regularum.

Qui exceptionem perenniam habet, solutum per errorem repetere potest. Sed hoc non est perpetuum. nam si quidem eius causa exceptio datur, cum quo agitur, solutum repetere potest: ut accidit in senatusconsulto de intercessionibus. ubi vero in odium eius, cui debetur, exceptio datur, perperam solutum non repetitur: veluti si filius familias contra Macedonianum mutuum pecuniam accepit, & pater familiae factus soluerit, non repetit.

1. Si pars domus, quae in diem per fideicommissum relicta est, arserit ante diem fideicommissi condonem, & eam heres sua impensa refecerit: deducta dam esse impensam ex fideicommissio constat. & si sine deductione domum tradiderit, posse incerti condici, quasi plus debito dederit.

2. Si pactus fuerit patronus cum liberto, ut opere ab eo petatur: quidquid postea solutum fuerit a liberto, repeti potest.

41. Numerius

41. Neratius libro 6. Membranarum. Quod pupillus, sine tutoris auctoritate, stipulanti promissit, soluerit: repetitio est: quia nec natura debet.

42. Ulpianus libro 68. ad Edictum. Oenz non solent repeti, cum deperse sunt.

43. Paulus libro 3. ad Plautium. Si quis iurasset se dare non oportere, ab omni conditione dicescetur. atque ita solutam pecuniam repeti posse, dicendum est.

44. Idem libro 13. ad Plautium. Repetitio nulla est ab eo, qui suum recepit: tamen si ab alio, quam vero debitore, solutum est.

45. Iulianus libro 2. ex Plautio.

Si is, qui hereditatem vendidit, & emptori tradidit, id quod sibi mortuum debebat, non restituit: repetere poterit: quia plus debito solutum per conditionem, recte recipitur.

46. Idem libro 4. ex Plautio.

Vi heredis nomine legata non debita, ex numeris ipsius heredis soluit, sipe quidem repetere non potest. sed, si ignorante herede nummos eius tradidit, dominus, aut, eos recte vindicabit. eadem causa rerum corporum, iam est.

47. Celsus libro sexto Digestorum.

Indebitum pecuniam per errorem promissit erit, qui pro re fideiussor, soluit. ego existimo, si nomine suo soluerit fideiussor, & fideiussori, stipulatorem tibi obligatum fore. nec expectandum est, ut ratum habeas: quoniam potes videri id ipsum mandasse, ut tuo nomine solueretur. si autem fideiussor suo nomine soluerit, quod non debebat, ipsum a stipulatore repetere potest: quoniam indebitum iure gentium pecuniam soluit. quo minus autem consequi poterit ab eo, cui soluit, a te madari iudicio consecuturum: si nolo, per ignorantiam, petentem exceptionis non summoerit.

48. Idem libro 6. Digestorum.

Vi promissit, si aliquid a se factum sit, vel cum aliquid factum sit, dare se decem: si prius, quam id factum fuerit, quod promissit, dederit: non videbitur fecisse, quod promissit. atque ideo repetere potest.

49. Modestianus libro 3. Regularum. Hic solus pecunia condicetur, quibus quoquo modo soluta est: non quibus proficit.

50. Pomponius libro 5. ad Quirium Mucium.

Quod quis sciens indebitum dedit hac mente, ut postea repetere, repetere non potest.

51. Idem libro 6. ad Quirium Mucium.

Ex quibus causis retentionem quidem habemus, repetitionem autem non habemus: 1. si soluerimus, repetere non possumus.

52. Idem libro 27. ad Quirium Mucium.

Amus aut ob causam, aut ob rem. ob causam praeteritam: veluti cum ideo do, quod aliquid a te consecutus sum, vel quia aliquid a te factum est: ut etiam si facta causa sit, repetitio eius pecuniae non fit. ob rem vero datur, ut aliquid sequatur: quo non sequente, repetitio competit.

53. Proculus libro 7. Epistolarum.

Domini testamentum seruo suo libertatem dedit, si decem det. seruo ignorante id restatum non valere, data sunt mihi decem: quaeritur, quis repetere potest. Proculus respondit: Si ipse seruus pecuniam numeros dedit, cum ei a domino id permillum non esset: manent nummi domini. eosque non per conditionem, sed in rem actione petere debet. Si autem alius rogatus serui, suos nummos dedit: facti sunt mei: eosque dominus serui, cuius nomine dati sunt, per conditionem petere potest. sed tam benignus, quam vtilis est: recta via ipsum, quinumeros soluit, suum tenere.

54. Papinianus libro 2. Quaestionum.

Ex his omnibus causis, quae iure non valuerunt: vel non habuerunt effectum, secuta per errorem solutione, conditioni locus erit.

55. Idem libro 6. Quaestionum.

Si urbana praedia locauerit praedon: quod mercedis nomine ceperit, b eo, qui soluit, non repetetur: sed domino erit obligatus. idemque iuris erit in veteris nauium, quas ipse locauerit, aut exercebit. Item mercedibus seruorum, quorum operae poripsum fuerint locatae. nam si seruus non locatus mercedem, ut domino, praedoni restituit: non fiet accipientis pecunia. Quod si veteras nauium, quas dominus locauerat, item pensiones insularum acceperit: ob indebitum ei tenebitur: qui non est liberatus soluendo. Quod ergo dici solet, praedoni fructus possedici: tunc locum habet, cum domini fructus fuerint.

56. Idem libro 9. Quaestionum.

Sufficit ad causam indebiti, incertum esse tempus: si, aut perpetua exceptionis defensio. Nam si quae conueniatur, donec Titius condil fiat, pacificatur: quia potest, Titio decedente, perpetua fieri exceptio, quae ad tempus est, Titio consultum inueniente: summa ratione dicitur, quod interim soluitur, repeti. ut enim pactum, quod in tempus certum collatum est, non magis inducit conditionem, quam si ex die debitor soluit: ita profum defensio iuris, quae causam incertam habet, conditionis instar obtinet.

57. Idem libro 3. Responsorum.

CVM indebitum, impuberis nomine, tutor numeravit: impuberis conditio est. Creditor, ut procuratori suo debitum redderet, mandauit. maiore pecunia soluta, procurator indebiti causa conueniatur. quod si nominatum ut maior pecunia solueretur, delegauit: indebiti cum eo, (qui) delegauit, actio, quae non videtur perempta, si frustra cum procuratore lis fuerit instituta.

58. Idem libro 9. Responsorum.

Seruo manumisso fideicommissum ita reliquit, si ad libertatem ex testamento perueniret. post acceptam siue iudice pecuniam ingenius pronuntiat, us est, indebiti fideicommissi repetitio erit.

59. Idem libro 2. Definitionum.

Si fideiussor iure liberatus, soluerit errore pecuniam: repetere non oherit. si vero reus promittendi, per errorem, & ipse postea, repetere non potest, non repetet: cum prior solutio, quae fuit inrita, naturale vinculum non dissoluit, nec ciuile, si reus promittendi tenebatur.

60. Paulus libro 3. Quaestionum.

Illianus, verum debitorem post litem contestatam, imane adhuc iudicio, negabat soluentem repetere posse: quia nec absolutus nec condemnatus repetere possit. licet enim absolutus sit, natura tamen debitor permanet. similemque esse ei dicit, qui ita promissit, siue nauis ex Asia venerit, siue non venerit: quia ex vna causa alterius solutionis origo proficiat.

1. Vbi autem quis, quod pure debet, sub conditione nouandi animo promissit: plerique putant, pendente nouatione solutum repetere posse: quia, ex qua obligatione soluat, adhuc incertum sit. Idemque esse, etiam si diuersas personas ponas eandem pecuniam pure, & sub conditione, nouandi animo promississe. sed hoc dissimile est. in stipulatione enim pura, & condicionali, eundem debitum certum est.

61. Scruola lib. quinto Responsorum.

Tutores pupilli quibusdam creditoribus patris ex patrimonio paterno soluerunt: sed postea, non sufficientibus bonis, pupillum abstulerunt: quaeritur, an quod amplius creditoribus per suorum pupilli solutum est. vel totumque

quod acceperunt, restituere debeant. respondi, si nihil dolo factum esset, tutori quidem, vel pupillo non deberi, creditoribus autem aliis in id, quod amplius sui debiti solutum est teneri.

62. Macianus libro 4. Fideicommissorum. Fideicommissum in stipulatione deductum, tamen non debitum fuit, quia tamen a sciente fidei explenda causa promissum esset, debetur.

63. Cuius libro singulari de casibus. Natus casum referit: ut quis id, quod soluerit, repetere non possit: quasi debitum dederit, nec tamen liberetur, vel si is, qui scilicet certum hominem debet, ita liberum dederit, nam ideo eum non liberari, quod non in plenum stipulationis hominem fecerit, nec tamen repetere eum possit, quod debitum dederit.

64. Tryphonius libro 7. Disputationum. Si quod dominus seruo dedit, manumisso soluit, quamvis existens ei aliqua teneri actione, tamen repetere non poterit: quia naturale agnoscit debitum, ut enim libertas naturali iure continetur, & dominatio ex gentium iure introducta est: ita debiti, vel non debiti ratio in conditione naturaliter intelligenda est.

65. Paulus libro 17. ad Plautium. In summa ut generaliter de repetitione tractamus, sciendum est dari aut ob transactionem, aut ob causam, aut propter conditionem, aut ob rem, aut indebitum, in quibus omnibus queritur de repetitione. Et quidem quod transactionis nomine datur, licet res nulla media fuerit, non repetitur, nam si is fuit: hoc ipsum, quod a lite disceditur, causa videtur esse, si autem evidens calumnia detegitur, & transactio imperfecta est, repetitio dabitur. Et id quoque quod ob causam datur, puta quod negotia mea adiuta ab eo putavi, licet non sit factum, quia donari volui, quamvis falso tibi persuaserim, repeti non posse.

66. Papius libro 8. Questionum. Haec conditio ex bono & aequo introducta, si quod alterius apud alterum sine causa deprehenditur, reuocare consuevit.

67. Scavola libro 5. Digestorum. Si tibi testamentum eius, quem dominum suum arbitratur, libertate accepta, si decem annis ex die mortis, annuos decem heredibus praestiterit, per octo annos praesentem quantitatem, ut iustus erat, dedit: postmodum se ingenuum compertit: nec reliquorum annorum dedit, & pronuntiatum est ingenium, quantum est, an pecuniam, quam heredibus dedit, ut indebitam datam repetere, & qua adione possit respondere, si eam pecuniam dedit, quae neque ex operis suis, neque ex re eius, cui bona fide seruiebat, quaerita sit, posse repeti.

68. Iulianus libro 2. Digestorum. Qui sine causa obligantur, si liberentur, nec refert, omnem quis obligationem sine causa suscipiat, an maiorem, quam suscipere eum oportuerit, nisi quod alias conditione id agitur, ut omni obligatione liberetur: alias, ut exoneretur, veluti qui decem promissit, nam si pullata

re, & qua adione possit respondere, si eam pecuniam dedit, quae neque ex operis suis, neque ex re eius, cui bona fide seruiebat, quaerita sit, posse repeti. Tutori creditori pupilli sui plus, quam debebatur, exsoluit: & tutelae iudicio pupillo non imputatur, quare, an repetitionem aduersus creditorem haberet, respondit, habere. Titius cum multis creditoribus haberet, in quibus & Seium, bona sua priuatum facta venditione, Mzuius concessit, ut istis creditoribus faceret: sed Mzuius soluit pecuniam Seio tanquam debitam, quae iam a Titio fuerat soluta, quod iudicium est, cum postea repetatur apud Titium debitorem partem soluit pecuniam, cui magis repetitio pecuniae indebitae soluitur competit, Titio debitori, an Mzuius, qui in rem suam procurator factus est, respondit, secundum ea, quae proponerentur, ei cui postea soluitur. Idem quod sit, an pactum, quod in parationibus adscribitur, in hunc modum, Ex hoc contractu nullam inter se consensum uoluntatem esse, impediat repetitionem, respondit, nihil proponi, ut impediret. Lucius Titius Gaius Seio minori annis viginti quinque per unam certam credidit, & ab eo aliquantum uisurum nomine accepit, & Gaius seij minoris heres aduersus Publium Mzuium a praetore promittente in integrum restitutus est, ne libertum hereditarium solueret, & nec quicquam de uisuris eiusdem sortis, quas Seius minor annis viginti quinque exsolueret, repetendis tractatum apud praetorem, aut ab eo pronuntiatum, quod uisuras, quas Gaius Seius minor annis viginti quinque, quoad uineret, dedit: exsolueret, heres eius repetere possit, respondit, eundem ea, quae proponerentur, condici id, quod uisurum nomine defunctus soluit, non posse. Item quod ex solutis repeti non possit, an ex alio debito heres retinere eas possit, respondit, ne hoc quidem.

DE CONDICTIONE sine causa, TIT. VII. Papius libro 43. ad Sabinum.

Et si haec species conditionis, si quis sine causa promiserit, vel si soluerit quis indebitum, qui autem promissit sine causa, condicere quantitatem non potest, quam non dedit: sed ipsam obligationem. Sed est ob causam promissit, causa tamen secuta non est: dicendum est, conditionem locum habere. Si sine ab initio sine causa promissum est: siue sit causa promittendi, quae finita est, uel secuta non est: dicendum est, conditioni locum fore. Si constat id demum posse condici alicui, quod uel non est iusta causa ad eum peruenit, uel redit ad non iustam causam.

Idem libro 31. ad Edictum. Si fullo uelimenta laBanda conduxerit: deinde Samisus eis, domino pretium, ex locato conuersus, praestiterit, posteaque dominus inuenit uelimenta: qua adione debeat consequi pretium, quod dedit, ait Cassius, cum non solum ex conducto agere, uerum condicere domino posse, ego puto, ex conducto omnimodo eum habere actionem, an autem & condicere possit, quantum est, quia non indebitum dedit, nisi forte, quasi sine causa datum, sic putamus condici posse, etenim, uelimentis inuentis, quasi sine causa datum videtur.

Iulianus libro 2. Digestorum. Qui sine causa obligantur, si liberentur, nec refert, omnem quis obligationem sine causa suscipiat, an maiorem, quam suscipere eum oportuerit, nisi quod alias conditione id agitur, ut omni obligatione liberetur: alias, ut exoneretur, veluti qui decem promissit, nam si pullata

nullam causam promittendi habuit: incerti conditione conuenitur, ut tota stipulatio accepto fiat, at si eum qui conuenit promittere debet, decem promittit, incerti conuenitur, ut quinque liberetur.

4. Papius libro 2. Questionum. Nihil refert, utrum ab initio sine causa quid datum sit, an causa, propter quam datum sit, secuta non sit.

5. Papius libro 11. Questionum. Bunculo nuptura pecuniam in drem dedit, neque nuptura eandem repetere possit, quantum est, dixit, cum ob turpem causam dantis & accipientis pecunia numeretur, cessare conditionem:

LIBER TERTIVS DECIMVS,

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

Ulpianus libro 12. ad Sabinum. Furtiua re soli domino conditio competit.

2. Pomponius libro 16. ad Sabinum. Condicioni ex causa furtiua & furtiosi, & infames obligantur, cum heredes necessarii extiterint: quamuis cum eis agi non possit.

3. Paulus libro nono ad Sabinum. Si condatur seruus ex causa furtiua: uenire in conditionem certum est, quod interit agentis, ueluti si heres sit institutus, & periculum subeat dominus hereditatis perdena, quod & Iulianus scribit. Item si mortuum hominem condicat, conseruiturum aut pretium hereditatis.

4. Ulpianus libro 41. ad Sabinum. Seruus, uel filius familias furtum commiserit: condicendum est domino id, quod ad eum peruenit, in residuum, noxae seruum dominus dedere potest.

5. Paulus libro 9. ad Sabinum. Ex furtiua causa filiofamilias condici potest, nam quam enim ea condicione alius, quam qui fecit, tenetur, aut heres eius.

6. Ulpianus libro 38. ad Edictum. Proinde & si ope, consilio alicuius furtum factum sit, conditio non tenetur: & si furti tenetur.

7. Idem libro 42. ad Sabinum. Si pro iure datum decimum sit condicione non impediri, uerissimum est, decisione enim furti quidem actio, non autem conditio tollitur.

1. Furti actio pernam petit legitimam, conditio rem ipsam, ea res facit, ut neque furti actio per condicionem, neque conditio per furti actionem consumatur: is itaque, cui furtum factum est, habet actionem furti, & condicionem, & uindictionem: habet & ad exhibendum actionem.

2. Conditio rei furtiuae, quia rei habet persequutionem, heredem quoque furti obligat, nec tantum, si uiuat seruus furtiuus, sed etiam, si decesserit, sed & si apud furti heredem diem suum obiit seruus furtiuus, uel non apud ipsum, post mortem tamen furti: dicendum est, condicionem aduersus heredem durare. Quae in heredem diximus, eadem currunt & in ceteris successoribus.

3. Idem libro 27. ad Edictum. Ne furtiua conditio ipsorum corporum competit, sed utrum tamdiu, quamdiu extiterint uero, & si deserint esse in rebus humanis: & si quidem oblitus furti, sine dubio nulla erit conditio: estimationis eius: corpus enim ipsum praestari non potest.

4. Si, ex causa furtiua, res condicatur: usus temporis estimatio fiat, queritur, placet tamen id tempus spectandum, quo res inquam plurimi sunt: maxime cum, deterior rem factam fur dedit, non liberatur: semper enim moram fur facere videtur. Nouissime dicendum est, etiam si furti in hac actione uenire.

9. Idem libro 30. ad Edictum.

& in delicto parit potiorum esse possessorem, quam rationem fortassis aliquem secum, respondere, non habituram mulierem conditionem, sed recte defendi, non turpem causam in proposito, quam nullam fuisse: cum pecunia, quae daretur, in drem conuerteri nequirit, non enim stupri, sed matrimonij gratia datam esse.

1. Nouerca priuigno, uisus socero pecuniam dotis nomine dedit, neque nuptura cessare condicione prima facie videtur: quoniam iure gentium incestum committitur, atqui uel magis in ea specie, nulla causa dotis danda fuit, conditio igitur competit.

DE CONDICTIONE FVRTIVA.

IN condicione ex causa furtiua non pro parte, quae peruenit, sed in solidum tenemur, dum soli heredes sumus, pro parte autem heres, pro ea parte, pro qua heres extiterit.

10. Idem libro 38. ad Edictum. Siue manifestus fur, siue nec manifestus sit: poterit ei condici. Ita demum manifestus furti condicione tenetur, si deprehensa non fuerit a domino possessore eius, ceterum nemo furtum condicione tenetur, posteaquam dominus possessionem adprehendit, & ideo Iulianus: ut procedat in furti manifesto tractare de condicione, ita proponi: furti deprehensum, aut occidisse, aut fregisse, aut effugisse id, quod interceptat.

1. Qui quoque, qui uel bonorum raptorum tenetur, condici potest, Iulianus libro 21. digestorum significatur. Tandem autem condicione locus erit, donec domini facto dotum eius rei ab eo recedat, & ideo, si ea rem alienauerit condicere non poterit. Unde Gellius libro 12. digestorum scribit, si re furtiuam dominus pure legauerit furti, heredem ei condicere non potest. Sed & si non ipsi furti, sed alij idem dicendum est, cessare condicionem: quia dominij facti testatoris, id est domini, dicesit.

11. Paulus libro 39. ad Edictum. Sed nec legatarius condicere potest: ei enim competit conditio, tui res subrepta est, uel heredi eius, sed uindicare rem legatam ab eo potest.

12. Ulpianus libro 18. ad Edictum. Et ideo eleganter Marcellus definit libro 7. ait enim: Si res mihi subrepta, tua remaneat: condices, sed & si dominium non tuo facto amiseris, & que condices, in communi igitur re eleganter ait interesse, utrum tu prouocasti communi diuidendo iudicio, an prouocatus es: ut si prouocasti communi diuidendo iudicio, amiserit conditio nem: si prouocatus es, retineas. 2. Neratius libro Membranarum Aristonem existimasse refert, eum cui pignori res data sit, incertae condicione asturum, si ea subrepta est.

13. Paulus libro 39. ad Edictum. Ex argento subrepto posula facta condici potest, Fulcentius ait: ergo in condicione poculorum, etiam ex latere estimatio fiet, qua impenia furti facta est, quemadmodum, si infans subreptus adoleuerit, estimatio sit adulticentis quamuis cura, & sumptibus furis creuerit.

14. Iulianus libro 22. Digestorum. Si seruus furtiuus sub condicione legatus fuerit pendente ea, heres condicionem habebit, & si, lite contestata, condicio extiterit: absolutio sequi debet, perinde ac si idem seruus sub condicione liber esse iustus fuisset, & lite contestata, condicio extitisset, nam nec petitoris iam interest hominem recipere: & res sine dolo malo furis eius esse desinit. Quod si pendente condicione iudicaretur, iudex estimare deberet, quanti emptor inueniret, & necne autem ex hac actione petitor ei, cui quo agitur, non deberet.

2. Noue subrepto, & occiso: conditio & bonis, & corij, & carnis, domino competit, scilicet si & corium, & caro contestata fuerit, & coria quoque condicuntur, sed si dominus condici-

actione boni pretium consecutus fuerit, & postea a...

3. Idem iuris est, vni subreptis, uam & nau...

15. Celsus libro 12. Digestorum.

16. Pomponius libro 33. ad Quintum Mucium.

17. Papinianus libro 10. Quæstionum.

18. Scævola libro 4. Quæstionum.

19. Paulus libro 3. ad Neratium.

20. Tryphonius libro 15. Disputationum.

21. Idem libro 18. ad Sabinum.

22. Idem libro 18. ad Sabinum.

23. Idem libro 18. ad Sabinum.

24. Idem libro 18. ad Sabinum.

25. Idem libro 18. ad Sabinum.

26. Idem libro 18. ad Sabinum.

27. Idem libro 18. ad Sabinum.

28. Idem libro 18. ad Sabinum.

29. Idem libro 18. ad Sabinum.

30. Idem libro 18. ad Sabinum.

31. Idem libro 18. ad Sabinum.

32. Idem libro 18. ad Sabinum.

33. Idem libro 18. ad Sabinum.

34. Idem libro 18. ad Sabinum.

35. Idem libro 18. ad Sabinum.

36. Idem libro 18. ad Sabinum.

37. Idem libro 18. ad Sabinum.

38. Idem libro 18. ad Sabinum.

39. Idem libro 18. ad Sabinum.

40. Idem libro 18. ad Sabinum.

3. Idem libro 17. ad Edictum.

In hac actione si queratur, res, quæ petita est, cu...

4. Gaius libro 9. ad Edictum Provinciale.

5. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

6. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

7. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

8. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

9. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

10. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

11. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

12. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

13. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

14. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

15. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

16. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

17. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

18. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

19. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

20. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

21. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

22. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

23. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

24. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

25. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

26. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

27. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

28. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

29. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

30. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

31. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

32. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

33. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

34. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

35. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

lib. Ticio solvatur, nihilominus possit intende...

2. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

3. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

4. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

5. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

6. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

7. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

8. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

9. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

10. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

11. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

12. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

13. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

14. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

15. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

16. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

17. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

18. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

19. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

20. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

21. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

22. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

23. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

24. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

25. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

26. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

27. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

28. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

29. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

30. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

31. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

32. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

33. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

34. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

35. Idem libro 9. ad Edictum Provinciale.

est, circa cuius executionem, estimationis ratio ar...

9. Idem libro 47. ad Sabinum.

10. Paulus libro 4. Quæstionum.

11. Idem libro 4. Quæstionum.

12. Idem libro 4. Quæstionum.

13. Idem libro 4. Quæstionum.

14. Idem libro 4. Quæstionum.

15. Idem libro 4. Quæstionum.

16. Idem libro 4. Quæstionum.

17. Idem libro 4. Quæstionum.

18. Idem libro 4. Quæstionum.

19. Idem libro 4. Quæstionum.

20. Idem libro 4. Quæstionum.

21. Idem libro 4. Quæstionum.

22. Idem libro 4. Quæstionum.

23. Idem libro 4. Quæstionum.

24. Idem libro 4. Quæstionum.

25. Idem libro 4. Quæstionum.

26. Idem libro 4. Quæstionum.

27. Idem libro 4. Quæstionum.

28. Idem libro 4. Quæstionum.

29. Idem libro 4. Quæstionum.

30. Idem libro 4. Quæstionum.

31. Idem libro 4. Quæstionum.

32. Idem libro 4. Quæstionum.

33. Idem libro 4. Quæstionum.

34. Idem libro 4. Quæstionum.

35. Idem libro 4. Quæstionum.

36. Idem libro 4. Quæstionum.

37. Idem libro 4. Quæstionum.

38. Idem libro 4. Quæstionum.

39. Idem libro 4. Quæstionum.

40. Idem libro 4. Quæstionum.

41. Idem libro 4. Quæstionum.

42. Idem libro 4. Quæstionum.

ciuili debebat, iure pratorio non debebat, id est, per exceptionem: an constituendo teneatur, queritur. & est verum, ut & Pomponius scribit, cum non teneretur: quia debita iuribus non est pecunia, quae constituta est. 2. Si is, qui & iure ciuili & pratorio debebat: in diem sit obligatus, an constituendo teneatur? & Labeo ait teneri constitutum, quam sententiam & Pedius probat, & adicit Labeo, vel propter has potissimum pecunias, quae nondum peti possunt, constituta inducitur, quam sententiam non inuitus probarem, habet enim utilitatem, ut ex die obligatus, constituendo se eadem die solviturum, teneatur.

4. Paulus libro 29. ad Edictum.

SEd & si citiore die constituat se solviturum, similiter teneatur.

3. Ulpianus libro 27. ad Edictum.

Ubi, qui epheci promisit se solviturum, si constituit alio loco se solviturum, teneri constat. 2. Si Iulianus, legatum Romae constituentem, quod in provincia acceperat, putat conueniri debere, quod & verum est, sed & si non cum Romae esset, sed in provincia adhaec, constituit se Romae solviturum: denegatur in eum actio de constituta.

2. Quod exigimus, ut sit debitum, quod constituitur: in rem exactam est: non vtiq; ut is, cui constituitur, creditor sit. nam & quod ego debeo, tu constituendo teneberis: & quod tibi debetur, si mihi constituatur, debetur. 3. Si Iulianus quoque libro vndecimo scribit: Titius epistulam ad me talem emisit: scripsit nos secundum mandatum Scij, si quid tibi dabitur a praetore, tibi tibi cautum, & solviturum sit. non tenetur Titius de constituta pecunia. 4. Sed si quis constituit alium solviturum, non se pro alio, non tenetur. & ita Pomponius libro octavo scribit. 5. Item, si mihi constituas te solviturum, teneberis. Quod si mihi constitueris, Sempronio te solviturum, non teneberis. 6. Si Iulianus libro vndecimo digestorum scribit, procuratori constitui posse, quod Pomponius ita interpretatur, ut ipsi procuratori constituas te solviturum, non domino. 7. Item tutori pupilli constitui potest, & auctori municipum, & curatori furiosorum. 8. Sed & ipsi constituentes tenebuntur. 9. Si auctori municipum, vel tutori pupilli, vel adulescenti ita constituitur, municipibus soluis, vel pupillis, vel furiosis, vel adulescenti, vilitatis gratia puto dandam municipibus, vel pupillis, vel furiosis vel adulescenti vtilem actionem. 10. Si seruo quoque constitui posse constat, & si seruo constituitur, Domino solui, vel ipsi seruo, qualemqualem seruum domino adquirere obligationem.

6. Paulus libro 2. Sententiarum.

Idem est, & si ei qui bona fide mihi seruit constitutum fuerit.

7. Ulpianus libro 27. ad Edictum.

SEd & si filiofamilias constituitur, valet constitutum. 1. Si mihi aut Titio stipuler: Titio constitui suo nomine non posse, Iulianus: ait: quia non habet petitionem: tamen si solui et possit.

8. Paulus libro 29. ad Edictum.

SI vero mihi aut Titio constitueris te solviturum: mihi competit actio. quod si posteaquam soli mihi te solviturum constituis, solueris Titio: nihilominus mihi teneberis.

9. Papinianus libro 8. Quaestionum.

Titius tamen indebiti conditione tenebitur, ut, quod ei perperam solutum est, ei, qui soluit, reddatur.

10. Paulus libro 29. ad Edictum.

Idem est, & si ex duobus reis stipulandi post alteri constitutum, alteri postea solutum est: quia loco eius, cui iam solutum est, habere debet is, cui constituitur.

11. Ulpianus libro 27. ad Edictum.

HAecenus igitur constitutum valet, si, quod constituitur, debitum sit: etiam si nullus appareat, qui interim debeat. vti puta si ante aditum hereditatem debitoris, vel capto eo ab hostibus, constituat quis se solviturum. nam & Pomponius scribit, valere constitutum: quoniam debita pecunia constituta est. 1. Si quis centum aereos debens, ducentos constituat: in centum tantum modo teneatur: quia ea pecunia debita est ergo & is, qui sortem, & usuram, quae non debebatur, constituit, tenebitur in sortem dumtaxat.

12. Paulus libro 13. ad Edictum.

SEd & si decem debeantur, & decem & Stichum constituat: potest dici, decem tantum modo nomine teneri.

13. Idem libro 29. ad Edictum.

SEd si quis viginti debens, decem constituit se solviturum, tenebitur.

14. Ulpianus libro 27. ad Edictum.

VI autem constituit se solviturum, teneatur: si adiecit certam quantitatem, sine non.

1. Si quis constituitur se pignus daturum, cum utilitas pignorum inreperit, debet etiam hoc constitutum admitti. 2. Sed & si quis centum personam fideiussoriam pro se constituit: nihilominus tenetur, ut Pomponius scribit, quid tamen, si ea persona nolit fideiubere? puto teneri eum, qui constituit: nisi aliud actum est, quid si ante decessit? mora interveniente: quantum est teneri eum, qui constituit, vel in id, quod interest, vel ut aliam personam non minus idoneam fideiubentem praestet: si nulla mora interveniente: magis puto, non teneri. 3. Constituitur autem, & praesentes postumumque patris, & per nuncium, & per nosmetipsos, & quibuscumque verbis.

15. Paulus libro 29. ad Edictum.

ET licet libera persona sit, per quam tibi constituitur: non erit impedimentum, quod per liberam personam adquisimus: quia ministerium tantummodo hoc casu praestare videtur.

16. Ulpianus libro 27. ad Edictum.

SI duo, quasi duo rei, constituerimus: vel cum altero agi poterit in solidum. 1. Sed & certo loco, & tempore constituere quis potest nec solum eo loci posse eum petere, vbi ei constitutum est: sed, exemplo arbitrarie actionis, vbi que potest. 2. Si prator: Si apparet eum, qui constituit, neque soluit, neque fecisset per actionem scitis, qui minus sunt quod constitutum est. 3. Ergo, si non scitis per actionem, tenet actio: etiam si per rerum naturam scitis, sed magis dicendum est, subueniri reo debere. 4. Haec autem verba pratoris, neque fecisset eum, quod scitis, vtrum id tempus constituti pertinet, an vero vti que ad litem contestationem trahimus, dubitari potest, & puto, ad tempus constituti.

17. Paulus libro 29. ad Edictum.

SEd & si alia die offerat, nec actor accipere voluit, nec vlla causa iusta fuit non accipiendi: quantum est, succurri reo aut exceptione, aut iusta interpretatione: in factum actoris vsque ad tempus iudicij ipsi nocet: vti illa verba, neque fecisset, hoc significat, ut neque in diem, in quem constituit, fecerit, neque postea.

18. Ulpianus libro 27. ad Edictum.

ITEM illa verba pratoris, neque per actionem scitis, eandem recipiunt dubitationem. & Pomponius dubitat, si forte ad diem constituti per actorem non steterit, ante scitis, vel postea, & puto, & haec ad diem constituti referenda, proinde si valetudine impeditus, aut vi aut tempestate, petitor non venit: ipsi nocere, Pomponius scribit. 1. Quod adicitur, Eo que pecunia amissa constituitur, debitam fuisse: interpretatio plenior exigit, nam primum illud

efficit: vti, si quid tunc debitum fuit, cum constitueretur, nunc non sit, nihilominus teneatur constitutum: quia retrosum se actio refert. Proinde temporali actione obligatum, constituendo, Celsus & Iulianus scribunt teneri debere: licet post constitutum dies temporalis actionis exierit. Quare & si post tempus obligationis se solviturum constituerit, adhuc idem Iulianus putat: quoniam eo tempore constituit, quo erat obligatus: licet in id tempus, quo non tenebatur. 2. E re autem est, hic subiungere, vtrum penam contineat haec actio, an rei persecutionem. & magis est, ut etiam Marcellus putat, ut rei sit persecutio. 3. Vetus fuit dubitatio, an, qui hac actione agit, sortis obligationem consumat, & tutius est dicere, solutione potius ex hac actione facta liberationem contingere, non litem contestatione: quoniam solutio ad utramque obligationem proficit.

19. Paulus libro 29. ad Edictum.

Id, quod sub conditione debetur, siue pure, siue certo die, constituitur, eadem conditione suspenditur, ut existente conditione, teneatur, deficiente, vti actio deperat. 1. Sed is, qui pure debet, si sub conditione constituit: inquit Pomponius, in hunc vtilem actionem esse. 2. Si pater, vel dominus constituerit se solviturum, quod fuit in pecunia: non nisi uereciter peculium, quod quid ex ea causa obstritus esse coeperit, & licet interierit peculium, non tamen liberatur.

20. Idem libro 4. ad Plautium.

Nec enim, quod crevit peculium, aut decrevisset, pertinet ad constitutoriam actionem.

21. Idem libro 29. ad Edictum.

Promissor Stichus, post mortem ab eo factam, mortuus Stichus, si constituerit se precium eius solviturum, tenetur. 1. Si sine die constituitur: potest quidem dici, te non teneri, licet verba edicti late patiantur. alioquin & constitutum agi tecum poterit, si statim, ut constituis, non soluas, sed modicum tempus statuendum est, non minus decem dierum, ut ex actio celebretur. 2. Constituto satis non facti, qui solviturum se constituit, si offerat satisfactionem, si quis autem constituit se satisfaturum, fideiussorem, vel pignora decem tenetur: quia nihil interest, quemadmodum satisfaciatur.

22. Idem libro 6. Brevium.

SI post constitutum tibi pecuniam, hereditatem ex tenatis, consilio Trebelliano restitueris: quoniam sortis petitionem transtulisti ad alium: deueganza est tibi pecuniae constitutae actio. Idem est in hereditatis possessione post euitam hereditatem. Sed magis est, ut fideicommissario, vel ei, qui vicit, decernenda esset actio.

23. Iulianus libro 11. Digestorum.

Promissor hominis, homine mortuo, cum per eum stare, quo minus traderetur, & si homine datum se constituerit, de constituta pecunia tenebitur, ut pretium eius soluat.

24. Marcellus libro singulari Responsorum.

Titius Scio epistulam emisit in haec verba: Remansurus apud me quinquaginta ex creditis tuis ex cenaculo pupillorum meorum, quos tibi reddere debitis idibus Mayi probis. Quod si ad diem supra scriptum non dederis, tunc dare debebis 700000. an Lucius Titius in locum pupillorum hac cautione reus successerit, Marcellus respondit, si intercessisset stipulatio, successisset tunc quae, an, si non successisset, de constituta teneatur. Marcellus respondit, in sortem teneri. est enim humanior, & vtilior ista interpretatio.

25. Papinianus libro 8. Quaestionum.

ILLud aut illud debuit, & constituit alterum, an vel alterum, quod non constituit, soluere possit, quae sit est. At non esse audiendum, si velit hodie

fidem constitutae rei frangere. 1. Si iureiurando delato, deberi tibi iuraueris: cum habeas eo nomine actionem: recte de constituta agis. sed & si non vitro delatolo iuraueris, sed referendi necessitate compellus id fecero: quia nemo dubitat modestius facere, qui referat, quam ut ipse iuret: nulla distinctio adhibetur: tamen, ob tuam facilitatem: ad meam verecundiam subsecuta sit referendi necessitas.

26. Scavola libro 1. Responsorum.

VIDA ad creditore literas eiusmodi fecit: Dece, que Lucius Titius, ex actibus, non accepit, salua ratione iuratum, habes per me domine, respondit, tunc eundem ea, quae proponerentur, actione de constituta pecunia eum teneri.

27. Ulpianus libro 14. ad Edictum.

Vtrum praesente debitore, an absente, constituat quis, parui refert. hoc amplius etiam inuito constituitur eum posse: Pomponius libro trigesimo quarto scribit. vnde falsam putat opinionem Labeonis existimantis, si, postquam qui constituit pro alio, dominus ei denuntiet, ne soluat, in factum exceptionem dandam, nec immerito Pomponius: nam cum semel sit obligatus, qui constituit: factum debitoris non debet eum excusare.

28. Gaius libro 4. ad Edictum Prouinciale.

Vbi quis pro alio constituit se solviturum: ad huc is, pro quo constituit, obligatus manet.

29. Paulus libro 24. ad Edictum.

VI iniuriarum, vel furti, vel vi bonorum raptorum tenetur actio, constituendo tenetur.

30. Idem libro 2. Sententiarum.

SI quis duobus pecuniam constituerit, tibi aut Titio, & si Stichus iure proprii actioni pecuniam constituit: manet obligatus, etiam si Titio solueris, tamen per exceptionem adiubatur.

31. Scavola libro 5. Digestorum.

LCius Titius Sciorum debitor decessit. Hi per sua fuerunt Publio Muzo, quod hereditas ad eum pertinet: & fecerunt, ut epistulam in eos exponat, debitorem sese esse, quasi heredem patris sui, consentientem, qui & addidit epistulae suae, quod in rationes suas eadem pecunia peruenit, quae sciti est, cum ad Publium Mzum ex hereditate Lucij Titij nihil perueniret, an ex scriptura proposita de constituta pecunia conueniri possit, & an doli exceptione vti possit. respondit, nec ciuilem eo nomine actionem competere, sed nec de constituta, secundum ea, quae proponerentur. Idem quae sit, vti vti sit, an repeti possit. respondit, secundum ea, quae proponerentur, posse.

COMMODATI VEL CONTRA. TIT. VI.

Ulpianus libro 28. ad Edictum.

AI Prator: Quod quis commodasse dicitur, de eo iudicium dabo. 1. Huius edicti interpretatio non est difficilis. vnum solummodo notandum, quid, qui edictum concepit, commodati fecit mentionem, cum Pacuius vtendi fecit mentionem. Inter commodatum autem & vtendum detum, Labeo quidem ait tantum interesse, quantum inter genus, & speciem, commodari enim rem mobilem, non etiam solis vtendam dari etiam soli, sed, ut apparet, proprie commodata res dicitur, & quae soli est, ique & Cassius existimat. Viuanus amplius etiam habitationem commodari posse ait. 2. Impuberes commodati actione non tenentur: quoniam nec constitit commodatum in pupilli persona sine tutoris iudicatio, vsque adto, ut, etiam si pubes factus, dolus aut culpam admiserit. hac actione non tenetur: qui ab initio non constituit.

de commodat,
J.

1. Paulus libro 29. ad Edictum. Nec in furiosum commodati actio danda est. sed ad exhibendum aduersus eos dabitur, vt exhibita vindicetur.

3. Ulpianus libro 23. ad Edictum.

SEd mihi videtur: si locupletior pupillus factus sit, dandam vtilem commodati actionem secundum Diui Pij rescriptum. 1. Si reddita quidem sit res commodata, sed deterior reddita: non videbitur reddita, quae deterior facta redditur, nisi, quid inter est, praestetur. propriè enim dicitur res non reddita, quae deterior redditur. 2. In hac actione, sicut in ceteris bonae fidei iudiciis, similiter in litem iurabitur: & rei iudicandae tempus quanti res sit, obseruatur. quamuis in stricti, litem contestat tempus spectetur. 3. Heres eius, qui commodatum accepit, pro ea parte, qua heres est, conuenitur: nisi forte habuit facultatem totius rei restituendae, nec faciat. Hunc enim condemnatur in solidum: quasi hoc boni iudicis arbitrio conueniat. 4. Si liliofamilias, seruoque commodatum sit, duntaxat de peculio agendum. Denique autem familias ipso & de reo quis poterit. Sed & si ancillae, vel filiae familias commodauerit: duntaxat de peculio erit agendum. 5. Sed non tantum ex causa doli earum personarum pater, vel dominus condemnatur: sed & ipsius quoque domini, vel patris fraus duntaxat venit: vt Iulianus libro vndecimo circa pigneraticiam actionem distinguit. 6. Non potest condemnari id, quod vsu consumitur: nisi forte ad pompam, vel ostentationem quis accipiat.

4. Gaius libro 1. de verborum obligationibus.

SAepe etiam ad hoc commodantur pecuniae, vt diuisis gratia numerationis loco intercedant.

5. Ulpianus libro 28. ad Edictum.

SI, vt certo loco, vel tempore reddatur commodatum, continetur: officio iudicis inest, vt rationem loci, vel temporis habeat. 1. Si quis hac actione egerit, & oblatam litem estimationem suscepit: rem offerentis facit. 2. Nunc videndum est, quid veniat in commodati actione, vtrum dolus, an & culpa: an vero & omne periculum. Et quidem in contractibus interdum dolum solum, interdum & culpam praestamus dolum, in deposito, nam, quia nulla utilitas eius versatur, apud quem deponitur, merito dolum praestatur solum. nisi forte & merces accessit: tunc enim (vt est & constitutum) etiam culpa exhibetur, aut si hoc ab initio conuenit, vt & culpam, & periculum praestet is, penes quem deponitur. Sed vbi vtriusque utilitas versatur, vt in empto, vt in locato, vt in dote, vt in pignore, vt in societate: & dolum & culpa praestatur. Commodatum autem plerumque solum utilitatem continet eius, cui commodatur. & ideo verior est Quinti Mucij sententia existimatis, & culpam praestandam, & diligentiam.

3. Et si forte res estimata data sit, omne periculum praestandum ab eo, qui estimationem se praestaturum recepit. 4. Quod verò senectute contigit, vel vi latronum ereptum est, aut quid simile accidit: dicendum est, nihil eorum esse imputandum ei, qui commodatum accepit: nisi aliqua culpa interueniat. proinde & si incendio, vel ruina aliquid coniegit, vel aliquid damnum fatale: non tenebitur nisi forte, cum possit res commodatas salvas facere, suas praestulit. 5. Custodiam plane commodatae rei etiam diligentem debet praestare. 6. Sed, an etiam hominis commodati custodia praestetur, apud veteres dubitatum est: nam interdum & hominis custodia praestanda est: si vincus, commodatus est, vel eius a vitis, vt custodia indigeret. certe si hoc adum est, vt custodiam is, qui rogauit, praestet, dicendum

erit, praestare.

7. Et interdum & mortis damnum ad eum, qui commodatum rogauit, pertinet. nam si tibi eum commodauero, vt ad villam adduceres, tu ad bellum duxeris: commodati teneberis, idem erit & in homine. Plane si sic commodati, vt ad bellum duceres: meum erit periculum. Nam & si seruum tibi testorem commodauero, & de machina ceciderit, periculum meum esse Namusa ait: sed ego ita: hoc verum puto, si tibi commadaui, vt in machina operaretur, ceterum si, vt de plano opus faceret, tu eum inposuisti in machina, aut si machinae culpa factum minus diligenter non ab ipso ligata, vel sumum, periculumque vetustate: id eo periculum, quod culpa contigit rogantis commodatum, ipsum praestare debere. nam & Mela scripsit: si seruus lapidario commodatus sub machina perierit, teneri factum commodati, qui negligentius machinam colligauit.

8. Quinimo & qui aliis res commodata vitur, non solum commodati, verum furti quoque tenetur, vt Iulianus libro vndecimo digestorum scripsit. Denique ait: si tibi codicem commodauero, & in chirographum debitorem tuum cauere feceris, egoque hoc interleuero: si quidem ad hoc tibi commodauero, vt caeterum tibi non eo, teneri me tibi contrario iudicio, si minus, neque me certiorasti, tibi chirographum esse scriptum, etiam teneris nulli (inquit) commodati: immo (ait) etiam furti: quoniam aliter res commodata vsus es, quemadmodum qui equo, (inquit) vel vestimento aliter, quam commodatum est, vitur, furti tenetur.

9. Vtque adeo autem diligentia in re commodata praestanda est, vt etiam in ea, quae sequitur rem commodatam, praestari debeat. vituta equam tibi commadaui, quam pullus comitabatur, etiam pulli te custodiam praestare debere, veteres responderunt.

10. Interdum plane dolum solum in re commodata, qui rogauit, praestabit, vituta si quis in conuenit: vel si sua duntaxat causa commodauit, sponse forte suae, vel uxori, quo honestius culta ad se deduceretur, vel si quis ladros edens praetor scienctis commodauit, vel ipsi praetori quis vltro commodaui.

11. Nunc videndum, in quibus speciebus commodati actio locum habeat, & est apud veteres de huiusmodi speciebus dubitatum.

12. Rem tibi dedi, vt creditor tuo pignori dares, dedisti, non repignoras, vt mihi reddas. Labeo ait, commodati actionem locum habere: quod ego puto verum esse, nisi merces interuenit: tunc enim vel in factum, vel ex locato conducto agendum erit. Plane, si ego pro te rem pignori dedere tua voluntate, mandati erit actio. Idem Labeo ait: dicit si, à me culpa absit repignerandi, creditor autem nolit reddere pignus, competere tibi ad hoc duntaxat commodati, vt tibi actiones aduersus eum praestem. Absente autem culpa à me videtur, siue iam solui pecuniam, siue soluere sum paratus. Sumpsum plane litis, ceteraque, aequum est, cum agnosceres, qui commodatum accepit.

13. Si me rogaueris, vt seruum tibi cum lance commodarem, & seruus lance perdidit: Carilius ait, periculum ad te respicere: nam & lanceo videri commodatam, quare culpam in eam quoque praestandam, plane si seruus cum ea fugerit, eum, qui commodatum accepit, non teneri: nisi fugae praestitit culpam.

14. Si de me petisses, vt telicinium tibi seruerem, & argentum ad ministerium, praerberem, & fecero: deinde petisses, vt idem sequenti die facerem, & cum commode argentum domi referre non possem, tibi hoc reliquero, & perierit: quia actione agi possit, & cuius esset periculum. Leo de periculo scripsit, multum interesse, cuius res polui, an non si polui, ad me periculum praestare

si minus, ad eum, penes quem relictum est, ego puto, commodati quidem agendum: verum custodiam eum praestare debere, penes quem res relicta sunt: nisi aliud nominatim conuenit. 15. Si duobus vtriusque commodatum sit, vel locatum simul: Celsus filius scripsit libro sexto digestorum, quae res possit, vtrum vnusquisque eorum in solidum, an pro parte teneatur, & ait, duorum quidem in solidum dominium, vel possessionem esse non posse, nec quaeque partis corporis dominum esse: sed totius corporis pro diuisio pro parte dominium habere. vsu autem balinei quidem, vel porticus, vel capi vnusquisque in solidum esse, neque enim minus me vti, quod & alius vteretur, verum in vehiculo commodato, vel locato, pro parte quidem esse me vsum habere, quia non omnia loca vehiculi tenere esse verius ait, & dolum, & culpam, & diligentiam, & custodiam in totum me praestare debere, quare duo quodammodo rei habebuntur, & si alter conuentus praestiterit, libera vit alterum, & amobus competit furti actio.

6. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

VT alter uero agente, alterius actio contra furem tollatur.

7. Ulpianus libro 28. ad Edictum.

NDè queritur, si alter furti egerit, an ipse solus debeat commodati conueniri, & ait Celsus: alter conueniatur, qui furti non egerit, & paratus sit, periculo suo conueniri alterum, qui furti agendo iurum sensu ex re commodata: debere eum audiri, & absolui.

8. Sed si legis Aquiliae aduersus socium eius habuit commodator actione: videndum erit, ne cedere debeat, si forte damnum dedit alter, quod hic, qui conuenitur, commodati actione facere compellitur. nam & si aduersus ipsum habuit Aquiliae actionem commodator, qui summum est, vt, commodati agendo, remittat actionem, nisi forte quis dixerit, agendo eum de lege Aquiliae, hoc minus conuenitur, quam ex causa commodati consecutus est, quod videtur habere rationem.

9. Pomponius libro 5. ad Sabinum.

REi commodatae & possessionem, & proprietatem retinemus.

9. Ulpianus libro 2. ad Edictum.

Nemo enim commodando, rem facit eius, cui commodat.

10. Idem libro 29. ad Sabinum.

EM, qui rem commodatam accepit, si in eam rem vsus est, in quam accepit, nihil praestare si eam nulla parte, culpa sua deteriorem fecerit, verum est, nam, si culpa eius fecit deteriorem, tenebitur.

11. Si rem inspectori dedi, si quidem mea causa dedi, dum vltro pretium exquirere, dolum mihi tantum praestabit: si sui, & custodiam, & ideo furti habebit actionem. Sed & si, dum refertur, perierit: si quidem ego mandaueram, per quem remittere, periculum meum erit: si vero ipse cui voluit, commisit, & que culpam mihi praestabit, si cui causa accepit.

11. Paulus libro 18. ad Sabinum.

QVI non tam idoneum hominem elegerit, vt recte id perferri possit.

12. Ulpianus libro 29. ad Sabinum.

SI mei causa, dolum tantum, 1. Commodatam rem missus qui repereret, eum recepisset, aufugit: si dominus ei dari iusserat, domino perit, si commonendi causa miserat, vt referretur res comodata: ei, qui commodatus est.

13. Pomponius libro 11. ad Sabinum.

IREi nomine, commodati condemnatur: cauendum est, vt repertam dominus ei praestet. 1. Si que

quasum fecit is qui operiendum quid accepit, veluti si iumenta fuerint, eaque locata sunt: idiplum praestabit, qui experiendum dedit: neque enim ante eam re quaeque cuique esse oportet prius, quam periculo eius sit.

2. Si libero homini, qui mihi bona fide seruabat, quasi seruo, rem comodauero videamus, an habeat commodati actionem, & Celsus filius aiebat, si iussisset eum aliquid facere, vel mandati cum eo, vel praescriptis verbis experiri me posse. idem ergo & in commodato erit dicendum, nec obstat, quod non hac mente cum eo, qui liber bona fide nobis seruaret, contraheremus, quasi cum obligatum habitum: plerumque enim id accidit, vt extra id, quod ageretur, tacita obligatio nascatur: veluti cum per errorem indebitum soluendi causa datur.

14. Ulpianus libro 48. ad Sabinum.

SI seruus meus rem meam tibi scienti, nolle me tibi commodari, commodauerit: & commodati, & furti nascitur actio, & praeterea conditio ex eam fa furtiua.

15. Paulus libro 29. ad Edictum.

COMmodare possumus etiam alienam rem, quam possidemus: tamen si scites alienam, possideamus.

16. Marcianus libro 5. Digestorum.

ITA vt, & si fur, vel praedo commodauerit, habeat commodati actionem.

17. Paulus libro 29. ad Edictum.

IN commodato haec passio, ne dolum praestetur, irata non est. 1. Contraria, commodati actio etiam sine principali moueri potest: sicut & ceterae, quae dicuntur contrariae. 2. Si ex facto heredis agatur commodati, in solidum condemnatur, licet ex parte heres est. 3. Sicut autem voluntatis, & officij magis, quam necessitatis est commodare: ita modum commodati, finemque praescribere, eius est, qui beneficium tribuit, cum autem id fecit, (id est, postquam commodauit) tunc sine praescribere, & reus agere atque intemptiue vltum commodatae rei auferre, non officium tantum impedit, sed & suscepta obligatio inter dandum accipiendumque, geritur eam negotium inuicem, & ideo inuicem propositae sunt actiones: vt appareat, quod principio beneficij, ac nude voluntatis fuerit, conuerti in mutuas praestaciones, actionisque ciuiles, vt accidit in eo, qui absentis negotia gerere inchoauit, neque enim impune peritura deferret, suscepisset enim fortassis alius, si is non cepisset, voluntatis est enim, suscipere mandatum: necessitatis, consummare. Igitur si pugillares mihi commodasti, vt debitor mihi caueret, non recte facies, importune repetendo, nam si negasses, vel emissem, vel testes adhibuissem, idemque est, si ad sulciendam in sulam tigna commodasti, deinde protraxisti: aut etiam sciens vitiosa, commodaueris, adiuuari quippe nos non decipi, beneficium oportet. Ex quibus causis etiam contrarium iudicium vtile esse dicendum est.

4. Duabus rebus commodatis, recte de altera commodati agi posse Ulpianus scripsit, quod ita videri verum, si separatae sint, Pomponius scripsit, nisi eum qui carueham, puta, vel lecticam commodaui, non recte acturum de singulis partibus.

5. Rem commodatam perdidit, & pro ea pretium dedi, deinde res in potestate tua venit. Labeo ait, contrario iudicio aut rem mihi praestare te debere, aut, quod à me accepisti, reddere.

18. Gaius libro 6. ad Edictum Praeueiale.

IN rebus commodatis talis diligentia praestanda est, qualem quisque diligentissimus paterfamilias suis rebus adhibet. ita vt tantum eos casus non praestet, quibus resisti non possit: veluti mori is serutorum, quae sine dolo, & culpa eius accidunt: latronum, hostiumve incursus: piratarum insidiae: naufragium: incendium: fugas serutorum, cui custodiri non solent. Quod autem de latronibus, & piratis, & naufragio diximus:

ita si licet accipimus, si in hoc commodata sit alicui res, ut eam rem peregre secum ferat, alioquin si cui idem argentum commodauerim, quod is amicos ad eam inuitatum se diceret, & id peregre secum portauerit: si uilla dubitatione, etiam piratarum, & latronum, & naufragij casum praestare debet. Hae ita, si dumtaxat accipientis gratia, commodata sit res. At si utriusque ueluti si communem usum ad eam inuitauerimus, tuque eius rei usum suscepisses, ego tibi argentum commodauerim: scriptum quidem apud quosdam inuenio, quasi dolum tantum praestare debeat, sed videndum est, ne & culpa praestanda sit: ut ita culpa sit testatio, sicut in rebus pignori datis, & dotibus & huiusmodi. Si uero autem pignus, siue commodata res, siue deposita, deterior ab eo, qui accepit, facta sit: non solum illa sunt adiones, de quibus loquitur, uerum etiam legis Aquiliae. Sed, si qua earum actum fuerit, alia tolluntur. 1. Positum huiusmodi inter emere, ex quibus cum eo, qui commodauerit, agi debet, ueluti de impensis in ualutinem serui factis, quae post fugam requirendi, reduecendi, eius causa facta est. nam cibarium impensae, naturali scilicet ratione, ad eum pertinet qui uendum accepit. Sed & id, quod de impensis ualutinis, aut fugae diximus, ad maiorem impensam pertinere debet, modica enim impensia, uerius est, ut si uis ciuiciorum, ad eundem pertineat. 2. Item qui seiens uasa uitiosa commodaui, si ibi infusum uinum, uel oleum corruptum essum uel est, condemnandus eo nomine est.

4. Quod autem contrarium iudicio consequi quisque potest, id etiam recto iudicio, quo cum eo agitur, potest saluum habere iure penationis, sed fieri potest, ut amplius effectus, quod alienam contumeliam oportet, aut iudex penationis rationem non habeat, aut ideo de restituenda re cum eo non agatur, quia ea res casu intercidit, aut sine iudice restituta est, dicemus necessariam esse contrariam actionem.

19. *Ulpianus* libro 1. Digestorum.
Ad eos, qui seruandam aliquam id conducunt, aut uendum accipiunt, damnum iniuria ab alio datum non pertinere, proculdubio est, quia enim culpa, aut diligentia consequi possumus, ne aliquis damnum nobis iniuria det.

29. *Idem* libro 3. ad Verium Perocetm.
Argentum commodatum si tam idoneo seruo amico tradidisse ad te perferendum, ut non de buerit quis, est mare futurum, ut a quibusdam malis hominibus deciperetur: tuum, non meum, deprimendum erit, si id mali homines intercepterint.

21. *Africanus* libro 8. Quaestionum.
Rem mihi commodasti, eandem subripisti, deinde, cum commodati ageres, nec a te scirent, tunc subreptam, iudex me cogemauit, & solui. postea comperi a te esse subreptam, quaestum est, quae mihi tecum actio sit, respondit, furti quidem non esse, sed commodati contrarium iudicium uile mihi fore.

1. *Idem* libro 1. ad Edictum.
In exercitu contubernalius uasa uenda communi periculo dedit, ac deinde meus seruus, subreptis hiis, ad hostes profugit: & postea sine uasis receptus est, habiturum me commodati actionem cum contubernaliis constat pro cuiusque parte, sed & illi mecum furti, serui nomine, agere possunt: quando & noxa caput sequitur, & si tibi rem periculo tuo uendam commodauero, eaque a seruo meo subripatur: agere mecum furti possis serui nomine.

22. *Paulus* libro 32. ad Edictum.
Si seruum, quem tibi commodauerim, furtum fecerit, quem admodum competit, si quid in curationem serui impendisti, furti agendum sit, quaeritur, & furti quidem noxalem habere, qui commodatum rogauit, proculdubio est: contraria autem commodati tunc cum tenebitur, cum seiens talem esse seruum, ignorans, commodabit.

23. *Pomponius* libro 21. ad Quintum Mucium.
Si commodauero tibi equum, quo ueris usque ad scerum locum, si, nulla culpa tua interueniente, in ipso itinere deterior equus factus sit: non tenentis commodati. nam ego in culpa ero, qui in tam longum iter commodauit, qui cum labore sustinere non potuit.

DE PIGNERATICA ACTIONE, uel contra.

TIT. VII.

Ulpianus libro 49. ad Sabinum.

Pignus contrahitur non sola traditione, sed etiam nuda conuentione, & si non traditum est. 1. Si igitur contractum sit pignus nuda conuentione, uideamus, an si quis aurum ostenderit quasi pignori daturus, & se dederit, obligauerit autem pignori, & consequens est, ut autem obligetur, non autem si quis in hoc non consenserit. 2. Si quis tamen, cum pignori daret, adfirmat hoc autem esse, & ita pignori dederit uidentur erit, an autem pignori obligauerit, & numquid, quia id corpus consensus est, pignori esse uideatur, quod magis est, tenebitur tamen pignoratitia contraria actione, quae dedit: praeter scilicet actionem, quem fecit.

2. *Pomponius* libro 6. ad Sabinum.
Si debitor rem pignori datam uendit, & tradidit, tuque ei numerus creditus, quos ille soluit ei creditori, cui pignus dederat, tibi que cum eo conuenit, ut ea res, quam iam uendiderat, pignori tibi esset: nihil te egisse constat: quia rem aliam pignori accepisti. ea enim ratione emptorem pignus liberatum habere copisse, neque ad rem pertinuisse, quod tibi pecunia pignus sit liberatum.

3. *Idem* libro 18. ad Sabinum.
Si quasi recepturus a debitore, tuo comminus pecuniam, reddisti ei pignus, sique per fenestram id misisti: excepturo eo, quem de industria ad id posuerit, Labo ait, furti te agere cum debitore posse, & ad exhibendum. & si agente te contraria pignoratitia, excipiat debitor de pignore sibi redditor: replica uideat de dolo & fraude, per quam nec reddidit, sed per fallaciam ablatum id intelligitur.

4. *Ulpianus* libro 41. ad Sabinum.

Si conuenit de distrahendo pignore, siue ab iniuria siue postea: non tantum uentio ualeat, uerum incipit emptor dominium rei habere: sed et si non conuenit de distrahendo pignore: hoc tamen iure utimur, ut liceat distrahere: si modo non conuenit, ne liceat ubi uero conuenit, ne distrahatur: creditor, si distraxerit, furti obligatur: nisi ei res fuerit denunciatum, ut soluat, & cessauerit.

5. *Pomponius* libro 19. ad Sabinum.

Idque iuris est: siue omnino fuerint pacti, ne uentio: siue in summa, aut conditione, aut loco contra pacem factum sit.

6. *Idem* libro 35. ad Sabinum.

Quamuis conuenit, ut fundum pignoratitium tibi uendere liceret: nihil magis cogendus es uendere, licet solutus non sit is, qui pignus dederit: quia tua causa id caueatur, sed Atilicinus ex causa cogendus creditor esse ad uendendum, dicit, quid enim, si multo minus sit, quod debeatur, & hoc die plus uenire possit pignus, quam postea melius aut est dici, cum qui dederit pignus, posse uendere, & accepta pecunia, soluere id, quod debeatur, ita tamen, ut creditor necessitatem habeat ostendere rem pignoratitam, si nobilis sit: prius idonea cautela a debitore pro indemnitate ei praestanda, inueniatur.

enim creditorum cogi uendere, satis inhumanum est. Si creditor plura fundum pignoratitium uendiderit, si id sciret, usuram eius pecuniae praestare debet ei, qui dederit pignus, sed & si ipse usus sit ea pecunia, usuram praestari oportet, quod si eam depulsam habuerit, usuras non debet.

7. *Paulus* libro 2. Sententiarum.

Si autem tardius superfluum restituit creditor, quod apud eum depositum est: ex mora enim usuras debitor hoc nomine praestare cogendus est.

8. *Pomponius* libro 35. ad Sabinum.

Si necessarias impensas fecerim in seruum, aut in fundum, quae pignoris causa accepimus: non tantum retentionem, sed etiam contrariam pignoratitiam actionem habebimus, siue enim medicis, cum rota retulerim, dedisse me pecuniam, & cum decessisset, item usulam iussisse, uel reseruisse, & postea decessisset, habere, quod possim retinere. 1. Si pignori plura mancipia data sint, & quaedam certis pretiis uendiderit: creditor, ut conditionem eorum praestaret, & creditum suum habeat: reliqua mancipia, potest retinere, donec ei caueatur, quod eius nomina promiserit, indemnem cum futurum.

2. Si vnus ex heredibus portorem suam soluerit, tam non soluit pignori data uenire poterit: quem admodum si iure debitor portionem soluerit, & si animum, ut in die, triginta stipulatus, accepit: pignus, postquam sit, ut, nisi iura quaque die pecunia soluta erit, uendere eam mihi liceret: placet, ut quam omnium pensionum dies ueniret, non possit me pignus uendere: quia eis uerbis omnes peniones demonstrantur, nec uerum est, sua quaque die non solutam pecuniam, antequam omnes dies ueniret, sed omnibus pensionibus praeteritis, etiam si uia portio soluta non sit, pignus, potest uenire. Sed si ita scriptum sit, si qua pecunia sua die soluta non erit, statim competit ei pacti conuentionio.

4. De uendendo pignore in rem pactio concipienda est, ut omnes continentur, sed, & si creditoris diuinitas persona fuerit comprehensa, etiam heres eius iure uendet, si nihil in contrarium actum est. 5. Cum pignus ex pacto uenire poterit: non solum ob sortem non solutam uenire poterit, sed ob cetera quoque, ueluti usuras, & quae in id impensa sunt.

9. *Ulpianus* libro 28. ad Edictum.

Si rem alienam mihi debitor pignori dedit, aut malitiose in pignore uersatus sit: dicendum est, locum habere contrarium iudicium. 1. Non tantum autem ob pecuniam, sed & ob aliam causam pignus dari potest: ueluti si quis pignus alicui dederit, ut pro se fideiubeat. 2. Proprie pignus dicitur, quod ad creditorem transit: hypothecam, cum non transit nec possessio ad creditorem. 3. Omnis pecunia exsoluta esse debet, aut eo nomine satisfactum esse, ut nascatur pignoratitia actio, satisfactum autem accipimus, quemadmodum uoluit creditor, licet non sit solum, siue aliis pignoribus sibi cauere uoluit, ut ab hoc recedat, siue fideiussoribus, siue reo dato, siue pretio aliquo, uel nuda conuentione, nascitur pignoratitia actio & generaliter dicendum erit, quotiens recedere uoluit creditor a pignore, uideri ei satisfactum, si, ut ipse uoluit, sibi cauit: licet in hoc deceptus sit. 4. Quis quoque, qui rem alienam pignori dedit, soluta pecunia potest pignoratitia experiri. 5. Qui ante solutionem egit pignoratitia, licet non recte egit, tamen, si offerat in iudicio pecuniam, debet rem pignoratitam, & quod sua interest, consequi.

10. *Gaius* libro 9. ad Edictum Praeuinciale.
Quod si non soluere, sed alia ratione satisfecerit paratus est, forte si expromissoram dare uult: tibi, ei prodest.

11. *Ulpianus* libro 28. ad Edictum.
Solutum non uideatur, si lis contestata cum debitore sit de ipso debito: uel si fideiussor conuentus fuerit. 1. Nouata autem debiti obligatio, pignus peremit: nisi conuenit, ut pignus repetatur.

2. Si quasi daturus tibi pecuniam, pignus accepit, nec dederit: pignoratitia actione tenetur, & nulla solutione facta, idemque, & si accepto lata sit pecunia: uel condicio defecit, ob quam pignus contractum est: uel si pactum, cui standum est, de pecunia non petenda factum est. 3. Si in sortem dimittatur, uel in usuras obstructum est pignus: eo soluto, propter quod obligatum est, locum habet pignoratitia. Siue autem uirum in stipulatum sint deduxerit, siue non: si tamen pignus & in eas obligatum fuit: quamuis quid ex his debeat, pignoratitia cessabit. Alia causa est earum, quas quis supra licitum modum promissit, nam haec penitus illicitae sunt. 4. Si creditori plures heredes existerint, & vni ex his pars eius soluat: non debet ceteri heredes creditoris iniuria adfici: sed possunt totum fundum uendere, oblatore debitori eo, quod coheredi eorum soluit, quae lententia non est sine ratione. 5. Solutam autem pecuniam accipiendum, non solum si ipsi, cui obligata res est, sed & si alij sit soluta uoluntate eius: uel ei, cui heres exiit, uel procuratori eius, uel seruo pecuniam exigendis praeposito. Uide si dominum conduxeris, & eius partem mihi locaueris, egoque locatori tuo pensionem soluero: pignoratitia aduersus te potero experiri, nam Lulianus scribit, solui ei posse & si partem tibi, partem ei solueris: tantumdem erit dicendum, plane in eam dumtaxat summam inuecta mea & illata tenebuntur, in quam ex nactu conduxisti: non enim creditibile est, hoc conuenisse, ut ad uersam pensionem insulae friuola mea tenebuntur, uideatur autem tacite & cum domino alium hoc conuenisse: ut non pacto ex nactu tibi proficiat domino, sed sua propria. 6. Per liberam autem personam pignoris obligatio nobis non adquiretur, adeo ut ne per procuratorem plerumque, uel tutorem adquiretur, & ideo ipsi actione pignoratitia conueniunt, sed nec mutat, quod constitutum est ab imperatore nostro, posse per liberam personam possessionem adquiri, nam hoc eo pertinet, ut possimus pignoris nobis obligati possessionem per procuratorem, uel tutorem apprehendere: ipsam autem obligationem libera persona nobis non semper adquiret. 7. Si procurator meus, uel tutor rem pignori dederit, ipse agere pignoratitia poterit, quod in procuratore ita procedit, si ei mandatum fuerit pignori dare.

12. *Gaius* libro 9. ad Edictum Praeuinciale.

Vel uniuersorum bonorum administratio ei permissa est ab eo, qui sub pignoribus solebat multas pecunias accipere.

13. *Ulpianus* libro 38. ad Edictum.

Si cum uenderet creditor pignus, conuenit inter ipsum, & emptorem, ut, si soluerit debitor pecuniam pretij emptori, liceret ei recipere rem suam: scripsit Lulianus, & est rescriptum, ob hanc conuentionem pignoratitiam actionibus teneri creditorem, ut debitori mandet ex uendito actionem aduersus emptorem, sed & ipse debitor aut vindicare rem poterit, aut in factum actione aduersus emptorem agere. 1. Venit autem in hac actione & dolo, & culpa, ut in commodato, uenit & custodia, uis maior non uenit.

14. *Paulus* libro 29. ad Edictum.

Ea igitur, quae diligens paterfamilias in suis rebus praestare solet, a creditore exiguntur.

15. *Ulpianus* libro 12. ad Edictum.

Creditor, cum pignus reddat, de dolo debet debitori reponnere: & si praedium, sicut pro

Generatum & de iure eius repromittendum est: ne forte seruitutes, cessante vii creditore, amissa sint. 16. Paulus libro 29. ad Edictum.

Tutor, lege non refragante, si dederit rem pupilli pignori: tuendum erit: scilicet si in rem pupilli pecuniam accipiat. Idem est & in curatore adulescentis, vel furiosi.

1. Contrariam pignoratitiam creditori actionem competere certum est. proinde si rem alienam, vel alij pignoratam, vel in publicum obligatam dedit, tenebitur: quamvis & stellionatus crimen committat. Sed vtrum ita demum, si scit, an & si ignoravit: quantum ad crimen pertinet, excusat ignorantia, quantum ad contrarium iudicium, ignorantia cum non excusat, ut Marcellus libro sexto digestorum scribit. sed si sciens creditor accipiat vel alienam, vel obligatam, vel morbosam: contrarium ei non competit.

2. Etiam vectigale praedium pignori dari potest. sed & superficiarium: quia hodie viles actiones superficiarii dantur.

17. Marcianus libro singulari ad Formulam hypothecariam.

Sane Diui Seuerus, & Antoninus referipserunt, ut sine deminutione mercedis soli obligabitur.

18. Paulus libro 28. ad Edictum.

Si conuenit, ut nomen debitoris mel pignori tibi sit tuenda est: praetore hanc conuentio, ut & te in exigenda pecunia, & debitorem aduersus me, si cum eo experiar, tueatur. ergo si id nomen pecuniarium fuerit, exactam pecuniam tecum pensabis. si vero corporis alicuius, quod acceperis, erit tibi pignoris loco. 1. Si nuda proprietatis pignori data sit: usufructus, qui postea adreuerit, pignori erit. Eadem causa est alluisionis. 2. Si fundus pignoratitius venierit: manere causam pignoris: quia cum sua causa fundus transeat. sicut in partu auerit, qui post venditionem natus sit. 3. Si quis auerit, ut sua sibi pignori esset: nauem ex ea materia factam non esse pignoris, Cassius ait: quia aliud sit materia, aliud nauis. & ideo nominatim in dando pignore adiciendum esse ait. Quaeque ex materia facta sunt. 4. Si seruus rem peculiarem si pignori dederit: tuendum est, si liberam peculij administrationem habuit. nam & alienare eas res potest.

19. Marcianus libro singulari ad Formulam hypothecariam.

Adem & de filiofamilias dicta intellegemus.

20. Paulus libro 22. ad Edictum.

Aliena res pignori dari voluntate domini potest: sed & si ignorante eo, data sit, & ratum habuerit: pignus valebit. 1. Si pluribus res simul pignori datur, & qualis omnium causa est.

2. Si per creditorem stetit, quominus ei soluat: recte agitur pignoratitia.

3. Interdum & si soluta sit pecunia, tamen pignoratitia actio inhienda est. veluti si creditor pignus suum emerit a debitore.

21. Idem libro 6. Breuium.

Domo pignori data, & area eius tenebitur, et enim pars eius. & contra, ius soli sequetur edificium.

22. Valerianus libro 30. ad Edictum.

Si pignore subrepto, furti egerit creditor: totum, quidquid percepit, debito cum imputare Papinianus constituit. & est verum, etiam si culpa creditoris furtum factum sit, multo magis hoc erit dicendum in eo, quod ex conditione consecutus est. Sed quod ipse debitor furti actione pergitur, creditori, vel conditione: an debito sit imputandum, videamus. & quidem non oportere id ei restitui, quod ipse ex furti actione praestitit, perque ratum est, & traditum. & ita Papinianus libro nono quaestionum ait. 1. Idem Papinianus ait, & si meae causa seruum pignoratitium debitori tradiderit,

quem bona fide pignori acceperat, nam si egerit quiddam metus causa factum est, & quadruplum sit consecutus. nihil neque restituet ex eo, quod consecutus est, nec debito imputabit. 2. Si pignus rem pignori dederit: competit ei & fructibus pignoratitia actio: quamvis ipse fructus suos non faciat: praeterea enim fructus & vindicari exantepos possunt, & consumpti condici. proderit igitur ei, quod creditor bona fide possessor fuit. 3. Si post distractum pignus debitor, qui precario rogauit, vel conduxit pignus, possessionem non restituit: contrario iudicio tenetur. 4. Si creditor, cum venderet pignus, duplam promissit, nam usu hoc tenetur, & contentus ob emptionem erat, & condempnatus: an haberet regressum pignoratitia contrariae actionis: potest dici esse regressum, si modo sine dolo, & culpa sit vendidit, & ut paterfamilias diligens, id gessit: si vero nullum emolumentum velis venditio attulit, & tanti venderet, quanti vendere potuit, etiam si haec non promissit, regressum non habere.

23. Tryphonianus libro 8. Disputationum.

Nec enim amplius a debitore, quam debiti summa, consequi poterit. Sed si stipulatio usurarum fuerit, & post quinque annis forte, quam pretium ex re obligata consecutus est, idus eam emptori restituit: etiam medij temporis usuras a debitore petere potest: quia nihil ei solutum esse, ut auferri non possit, palam factum est. sed si simpliciter praestitit, doli exceptione repellendus erit ab usurarum petitione: quia habuit usum pecuniae, pretij, quod ab emptore acceperat.

24. Valerianus libro trigensimo ad Edictum.

Eleganter apud me quaesitum est: si impetrasset creditor a Caesare, ut pignus possideret, & idque eundem essentem habeat coarctam pignoratitiam, & videtur finita esse pignoris obligatio, & a contractu recessum, immo vtilis ex empto accommodata est: quemadmodum si pro soluto ei res data fuerit, ut in quantitate debiti ei satisfiat, vel in quantum eius interfit, & compensationem habere potest creditor, si forte pignoratitia, vel ex alia causa cum eo agatur.

1. Qui reprobos nummos soluit creditori, an habet pignoratitiam actionem, quasi soluta pecunia, quaeritur. & constat, neque pignoratitia cum agere, neque liberari posse: quia reproba pecunia non liberat soluentem: reprobis videlicet nummis reddendis. 2. Si vendiderit quidem creditor pignus pluris, quam debitum erat, nondum autem pretij ab emptore exegerit: an pignoratitio iudicio conueniri possit ad superfluum reddendum, an vero vel expectare debeat, quoad emptor soluat, vel suscipere actiones aduersus emptorem & arbitror non esse urgendum ad solutionem creditorem: sed aut expectare debere debitorem, aut, si non expectat, mandandas ei actiones aduersus emptorem: periculo tamen venditoris. Quod si accepit iam pecuniam, superfluum reddit.

3. In pignoratitio iudicio venit, & si res pignori datae male tractauit creditor, vel seruos deuilatit. Plane si pro maleficio suis coarctuit, vel vinxit, vel optulit praesertim, vel praesidi: dicendum est, pignoratitia creditorem non teneri, quare si prostituit: ancillam, vel aliud improbatum facere coegit: illico pignus ancillae soluitur.

25. Idem libro 31. ad Edictum.

Si seruos pignoratitios, artificibus inruxit creditor: si quidem iam imbutus, vel voluntate debitoris, erit actio contraria: si vero nihil horum intercessit, si quidem artificibus nec essent, erit actio contraria. non tamen sic, ut cogatur seruis carere pro quantitate sumptuum debitor, sicut enim negligere creditorem dolo & culpa

quam praestat, non patitur: ita nec talem efficere rem pignoratitam, ut grauis sit debitori ad recipiendum, pura factum grandem pignori datum ab homine, qui vix luere potest, nedum excolere: tu acceptum pignori non est equum, aut quaerere me faceret. alioquin non est equum, aut quaerere me alios creditores, aut cogi distrahere, quod velim receptum, aut tibi penuria coactum derelinquere. medie igitur haec a iudice erunt diiudicanda: ut neque diligeat debitor, neque onerosus creditor audiatur.

16. Idem libro 3. Disputationum. Non est mirum, si ex quacumque causa magistratus in possessionem aliquem pignus constituit posse, Imperator nollet cum patre sepius rescripsit.

17. Scendum est, ubi iussu magistratus pignus constituitur, non aliam constitui, nisi ventum fuerit in possessionem.

27. Idem libro 6. Opiniorum.

Preterea mutuum pecuniam creditori, cum praemanu debitor non haberet, species auri dedit, ut pignori apud alium creditorem poneret. si iam solutione liberatus, receptisque ea, is, qui susceperat, tenet: exhibere iubendus est, quod si etiam nunc apud creditorem creditoris fuit: voluntate domini nexu videtur: sed, ubi liberatus tradatur, domino earum propria aduersus suum creditorem competit.

28. Idem libro 11. Digestorum.

Si creditor, qui rem pignori acceperat, amissa eius possessione, seruiana actione petierit, & litis estimationem consecutus sit: postea debitor eandem rem petens, exceptione summoetur: nisi offerat ei de iure, quod pro eo solutum est.

1. Si seruus pro peculiari nomine pignus acceperit, actio pignoratitia aduersus dominum debitori competit.

29. Idem libro 44. Digestorum.

Si rem alienam bona fide emerit, & mihi pignori dederit, ac precario rogaueris, deinde me dominus heredem inuenerit: definit pignus esse: & sola precarij rogatio supererit, idcirco usufructio tua interpellatur.

30. Paulus libro 5. Epitomarum Alfeni Vari Digestorum.

Virarioro crediderat, cum ad diem pecunia non solucretur, ratem in summe sua auctoritate detinuit, postea flumen creuit, & ratem abstulit, si inuito rariario, retinisset: eius periculo ratem fuisse, respondit, sed si debitor sua voluntate concessisset, ut retineret: culpam dumtaxat ei praestandam, non vim maiorem.

31. Africani libro 8. Quaestionum.

Si seruus pignori datus, creditori furtum faciat: liberum est debitori, seruum pro noxae deditioe relinquere, quod si sciens furem, pignori mihi dederit: est paratus fuerit pro noxae deditioe apud me relinquere: nihil minus habiturum me pignoratitiam actionem, ut indemnem me praestet. Eadem seruanda esse Iulianus ait, etiam cum depositus, vel conmodatus seruus furtum faciat.

32. Marcianus libro 4. Regularum.

Ubi debitor, qui alienam rem pignori dedit, optulit creditor contraria pignoratitia agere, tunc soluendo debitor sit.

33. Idem libro singulari ad Formulam Hypothecariam.

Si pecuniam debitor soluerit, potest pignoratitia actione vii ad recipiendam adire. nam, si pignus sit, hoc verbo poterit vii.

34. Marcianus libro singulari Responsorum.

Tantum pignus accipietur, quantum quae esset, ut interduerit (eam) creditor, quia pecunia non soluatur: tunc perit a creditore, ut si modum certo pretio empta haberet: et si impetrasset, tunc perit: quia se

vendisse fundum creditori significaret, emisit, quaerit, an hanc venditionem debitor reuocare possit, offerendo sortem, & usuras, quae debentur, Marcellus respondit, secundum ea, quae praeposito essent, reuocare non posse.

35. Florentinus libro 8. Institutionum.

Ubi & sortis nomine, & usurarum, aliquid debetur ab eo, qui sub pignoribus pecuniam debet: quidquid ex venditione pignorum recipiatur, primum usuris, quas iam tunc deberi constat, deinde, si quid superest, sortis accepto ferendum est. nec audiendus est debitor, si, cum parum idoneum se esse sciat, eligit, quo nomine exonerari pignus suum malit.

1. Pignus, manente proprietate debitoris, soli possessionem transfert ad creditorem. potest tamen & precario, & pro conducto debitore sua vii.

36. Valerianus libro 11. ad Edictum.

Si quis in pignore pro auro res subiecisset creditori: qualiter teneatur, quaesitum est. in qua specie rectissime Sabinus scribit: si quidem, dato auro, res subiecisset, furti teneri: quod si in dando, res subiecisset, turpiter fecisse, non furtum esse. sed & hic puto pignoratitium iudicium locum habere. & ita Pomponius scribit. sed & extra ordinem stellionatus nomine plebatur: ut est scriptum rescriptum.

1. Sed & si quis rem alienam mihi pignori dederit sciens prudentique, vel si quis alij obligatam, mihi obligauit, nec me de hoc certiorauerit: eodem crimine plebatur. Plane si ea res ampla est, & admodicum aeris fuerit pignoratitiae: debet, cessante non solum stellionatus crimine, sed etiam pignoratitiam, & de dolo actionem: quasi in nullo capus sit, qui pignori secundo loco accepit.

37. Paulus libro quinto. ad Plautium.

Si pignus mihi traditum locassem domino, per locationem retineo possessionem: quia, antequam conduceret debitor, non fuerit eius possessio: cum & animus mihi retinendi sit, & conducenti non sit animus possessionem ascendendi.

38. Modestinus libro 1. Differentiarum.

Pupillo captiui pignus, propter metum pignoratitiae actionis, necessaria est tutoris auctoritas.

39. Idem libro 4. Responsorum.

Cuius eius ob pecuniam mutua fundum suum Lucio Titio pignori dedit, postea pactum inter eos factum est, ut creditor pignus suum in compensationem pecuniae suae certo tempore possideret, verum ante explicitum tempus creditor, cum suprema sua ordinaret, testamento cauit, ut alter ex filiis suis haberet eum fundum: & addit, Quae de Lucio Titio emi, cum non emisset, hoc testamentum inter ceteros signauit & Gaius Seius, qui fuit debitor. Quaerit, an ex hoc, quod signauit, praedictum aliquid sibi fecerit: cum nullum instrumentum venditionis proferatur, sed solum pactum, ut creditor certi temporis fructus caperet. Herennius Modestinus respondit, contractui pignoris non obesse, quod debitor testamentum creditoris, in quo se emisse pignus expressit, signasse proponitur.

40. Papinianus libro 3. Responsorum.

Debitor a creditore pignus, quod dedit, frustra emit: cum rei suae nulla emptio sit, nec si minoris emerit, & pignus petas, aut dominium vindicet, ei non totum debitum offerenti creditor possessionem restituere cogetur.

1. Debitoris filius, qui manet in patris potestate frustra pignus a creditore patris, peculiariibus nummis comparat, & ideo si patronus debitoris contra tabulas eius possessionem acceperit, dominij partem optinebit. nam pecunia, quam filius

ex re patris in pretium dedit, pignus liberatur. 2 ¶ Soluta pecunia, creditor possessionem pignoris, quæ corporalis apud eum fuit, restituere debet: nec quicquam amplius pignus cogitur. Itaque si melio tempore pignus creditor pignori dederit: domino solvente pecuniam, quam debuit, secundi pignoris neque persecutio dabitur, neque retentio relinquetur.

41. Paulus libro 3. Quæstionum.

Rem alienam pignori dediti, deinde dominus rei eius esse computat. datur utilis actio pignoratitia creditor. Non est idem ad eandem, si ego Titio, qui rem meam obligauerat sine mea voluntate, heres exitio. hoc enim modo pignoris persecutio concedenda non est creditori: neque vi que sufficit ad competendam vtilem pignoratitiam, actionem, eundem esse dominum, qui etiam pecuniam debet. sed si conuenisset de pignore, vt ex suo mendacio arguatur, improbe restitit, quo minus utilis actio moueatur.

42. Papinianus libro 3. Responsorum.

Creditor iudicio, quod de pignore dato proponitur, vt superfluum pretij cum vltis restituat auctore cogitur. nec audiendus erit, si velit emptorem

delegare: cum in venditione, quæ sit, ex facto suum creditor negotium gerat.

43. Scævola libro 5. Digestorum.

Locum purum pignori creditori obligant, et que instrumentum emptoris tradidit: & cum eundem locum in edificare vellet, mota sibi controversia à vicino de latitudine, quod alias probare non poterat, petit à creditore, vt instrumentum a se traditum, auctoritatis exhiberet. quo non exhibente, minoris locum edificauit: atque ita damnum passus est. quæ situm est, an si creditor pecuniam petat, vt pignus vindicet, doli exceptione, posita, iudex iudicis damni rationem habere debeat. respondit, si operam non dedidit, vt instrumenti facultate subducta, debitor caperetur, esse debitorem, pecunia soluta, pignoratitia agere: opera autem in eo data, tunc & ante pecuniam solutam, in id, quod interest, eum creditore agi. ¶ Titius cum pecuniam mutuam accepit à Gato Scio sub pignore collocauit: istos culleos cum Scius in horreo haberet, missus ex officio annonæ centurio culleos ad annonam sustulit: a: postea infantia Gaii Scij creditoris recipere sunt, quæro, interituram, quæ ex operis facta est, vtrum Titius debitor, an Scius creditor agnoscere debeat. respondit, secundum ea, quæ proponerentur, ob id quod eo nomine interituram accidisset, non teneri.

LIBER QVARTVS DECIMVS.

DE EXERCITORIA ACTIONE.

Vlpianus libro 28. ad Edictum.

Vtilitatem huius edicti patere, nemo est, qui ignoret. nam cum interdum ignari, cuius sint conditionis, vel quales, cum magistris propter nauigandi necessitatem contrahamus, æquum iuris est, qui magistrum nauis imponunt, teneri: vt teneatur, qui inuitorem tabernæ, vel negotio præposuit, cum sit maior necessitas contrahendi cum magistro, quam inuitore. quippe res patitur, vt de cõditione quis inuitoris dispiciat, sic cõtrahatur nauis magistro non ita. Nam interdum locus, tempus non patitur plenus de liberandi consilium. ¶ Magistrum nauis accipere debemus, cui totius nauis cura mandata est. 2 ¶ Sed si cum quolibet nauarum sit contractum, non datur actio in exercitorie: quamquam ex delicto cuiusvis eorum, qui nauis nauigandæ causa in nauem sint, datur actio in exercitorie: alia enim est contrahendi causa, alia delinquendi. siquidem qui magistrum præponit, contrahi cum eo permittit: qui nauas adhibet, nõ cõtrahi cum eis permittit: sed culpa, & dolo carere eos, curare debet. ¶ Magistrum autem imponitur locandis nauibus, vel ad merces, vel vectoribus cõducendis, armentis, vel emedis, sed etiã si mercibus emedis, vel vendendis fuerit præpositus etiã hoc nomine obligat exercitorie. ¶ Cuius autem cõditionis sit magister iste, nihil interest: vtrum liber, an seruus: & vtrum exercitorie, an alienus. sed nec, cuius ætatis sit, intererit. sibi imputaturo, qui præposuit. ¶ Magistrum autem accipimus, non solum quæ exercitor præposuit: sed & eum, quem magister. & hoc consultius Iulianus in ignorante exercitore respondit. ceterum si scit, & passus est, eum in nauem magisterio fungit ipse eum imposuisse videtur. quæ sententia mihi videtur probabilis. omnia enim facta magistri debet præstare, qui eum præposuit: alioquin contrahentes decipiantur: & facilius hoc in magistro, quam inuitore, admittendum propter vtilitatem

te, quid tamen, si sic magistrum præposuit, ne alium ei liceret præponere: an adhuc Iuliani sententiam admittimus, videndum est. siue enim & nominatim eum prohibuisse, ne Titio magistro vtaris. descendendum tamen erit, eo vsque producenda vtilitatem nauigantium. ¶ Nauis accipere debemus: siue nauis siue nauigantile, siue in aliquo stagno nauiget, siue in lictoria sit. ¶ Non autem ex omni causa prætor dat in exercitorie actionem: sed eius rei nomine, cuius ibi præpositus fuerit. id est, si in eam rem præpositus sit, vt puta si ad onus vehendû locatû sit: aut aliquas res emerit vtilis nauiganti: vel si quid reficiendæ nauis causa, contractû, vel impensum est: vel si quid nauis operatû nomine, petent. ¶ Quod si mutam pecuniam sumperit: an eius rei nomine videatur gestum: & Pegaus existimat, si ad vsum eius rei, in quâ præpositus est, fuerit mutuatus, dandam actionem. quâ sententiã puto veram quid enim, si ad armandû, instruendamve nauem, vel nauas exhibendos mutuatus est? ¶ Vnde querit Otilius, si ad reficiendâ nauem mutuatus, numerus in suos vsus conuerterit, an in exercitorie datur actio. & ait, si hac lege accepit, quasi in nauem impensurus, mox mutauit voluntatem, teneri exercitorie imputaturo sibi, cur talem præposuerit. quod si ab initio consiliû cepit fraudandi creditoris, & hoc specialiter non expresserit, quod ad nauis causam accipit, contra esse, quam distinctionem Peditus probat. ¶ Sed si in pretijs rerum emptarum scelerit magister: exercitorie erit damnum, non creditoris. ¶ Sed si ab alio mutuatus, liberavit eum, qui in nauis refectioem credit: puto etiam huc dandam actionem: quasi in nauem crediderit. ¶ Igitur præpositio certam legem dat contrahentibus. quare si eum præposuit nauis ad hoc solû, vt vectoribus exigat, non vt locet, quod forte ipse locauerat: non tenebitur exercitor, si magister locauerit, vel si ad locandum tantum, non ad exigendum: idem erit dicendum, aut si ad hoc, vt vectoribus locet, non vt mercibus nauem præstet, vel contra: modum egressus, non obligat exercitorie. Sed & si, vt certis mercibus eam locet, præpositus est, puta legumini, cannabæ, ille marioribus, vel alia materia locauit: dicendum erit non teneri. quædam enim nauis onerata, quæ ipsi

(vt ipsi dicunt) nauis, si, vltima dicitur sunt, & plerique in mare scio, ne vectores recipiant, & hec certa regione, & certo mari negotietur vt ecce, sunt naues, quæ Brundisium à Callispa, vel à Dyrrachio vectores trahunt, ad onera inhabiles. Item quædam nauis capaces, ad mare non sufficentes.

13 ¶ Si plures sint magistri, non diuisis officiis: quodcumque cum vno gestum erit, obligat exercitorie. si diuisis, vt alter locando, alter exigendo: pro cuiusque officio obligatur exercitor.

14 ¶ Sed & sic præposuit, vt plerumque faciunt, ne alter sine altero quid gerat: qui contraxit cum vno, sibi imputat.

15 ¶ Exercitorie autem eum dicimus, ad quæ obventiones & reditus omnes perueniunt: siue is dominus nauis sit, siue à domino nauem per auerfionem conducti, vel ad tempus, vel in perpetuum.

16 ¶ Parui autem refert, qui exercet, masculus sit, an mulier: paterfamilias, an filiusfamilias, vel seruus. pupillus autem si nauem exercet, exigemus tutoris auctoritatem.

17 ¶ Est autem nobis electio, vtrum exercitorie, an magistrum conuenire velimus.

18 ¶ Sed ex contrario, exercendi nauem aduersus eos, qui cum magistro contraxerunt, actio non pollicetur: quia non eodem auxilio in legebat. sed aut ex locato cum magistro, si mercede operam ei exhiberent, si gratiam, mandati agere potest. Solent plane præfati propter ministerium annonæ, item in prouincijs præfides prouinciarum, extra ordinem eos inuare ex contractu magistrorum.

19 ¶ Si is, qui nauem exercuerit, in aliena potestate erit, eumque voluntate nauem exercuerit: quod cum magistro eius gestum erit, in eum, in cuius potestate is erit, qui nauem exercuerit, iudicium datur.

20 ¶ Licet autem datur actio in eum, in cuius potestate est, qui nauem exercet: tamen ita demum datur, si voluntate eius exercet. ideo autem ex voluntate in solidum tenentur, qui habent in potestate exercitorie: quia ad summam reipublicam nauem exercitio pertinet. At iustitior non idem vltus est: ea propter in tributum duntaxat vocatur, qui contraxerunt cum eo, qui in mercede peculiaris, sciente domino, negotiatur. Sed si, sciente duntaxat, non etiam volente, cum magistro contractum sit: vtrum quasi in volentem dantur actionem in solidum, an vero exemplo tributorum dabitur: in re igitur dubia melius est, verbes cæciti ferre: & neque scientiam solam, & nondam patris dominive in nauibus onerare: neque in peculiaribus mercibus voluntatem extendere ad solidi obligationem. & ita videtur & Pomponius significare: si sit in aliena potestate, si quidem voluntate gerat, in solidum eum obligari: si mensis, in peculium.

21 ¶ In potestate autem accipimus vtriusque sexus, vel filius, vel filias, vel seruos, vel seruas.

22 ¶ Si tamen seruus peculiaris, volente filiofamilias, in cuius peculio erat, vel seruo, vicarius eius nauem exercuit: pater, dominusve, qui voluntatem non accommodauit, duntaxat de peculio tenebitur: sed filius ipse in solidum, plane, si voluntate domini, vel patris exercet, in solidum tenebitur. & præterea & filius, si & ipse voluntatem accommodauit, in solidum erit obligatus.

23 ¶ Quamquam autem, si cum magistro eius gestum sit duntaxat, pollicetur prætor actionem: tamen (vt Iulianus quoque scribit) etiam si cum ipso exercitore sit contractum, pater, dominusve in solidum tenebitur.

24 ¶ Hæc actio ex persona magistri in exercitorem dabitur, & ideo, si cum vtro eorum actum est, cum altero agi non potest. sed si quid sit solutum, si quidem à magistro, ipso iure minuitur obligatio. sed & si ab exercitore: siue suo nomine, id est propter honorarium obligationem, siue magistri nomine soluerit: minuetur obligatio: quoniam &

alius, pro me soluendo, me liberat.

25 ¶ Si plures nauem exercant, cum quolibet eorum in solidum agi potest.

26. Gaius libro 9. ad Edictum Prouinciale.

N in plures aduersarios destringatur, qui cum vno contraxerit.

27. Paulus libro 29. ad Edictum.

Nec quicquam faceret, quotam quisque portionem in nauem habeat, & quæque qui præstitit societatis iudicio à ceteris consecuturum.

28. Vlpianus libro 29. ad Edictum.

St tamen plures per se nauem exercant, pro portionibus exercitorie conueniuntur, neque enim iniucem sui magistrum videntur.

1 ¶ Sed si plures exercant, vnum autem de numero suo magistrum fecerint: huius nomine in solidum poterunt conueniri.

2 ¶ Sed si seruus plurium, nauem exercet voluntate eorum: idem placuit, quod in pluribus exercitoribus, plane si vnus ex omnibus voluntate exercuit, in solidum ille tenebitur. & ideo puto, & in superiore casu in solidum omnes teneri.

3 ¶ Si seruus sit, qui nauem exercuit voluntate domini, & alienatus fuerit: nihil minus is, qui eum alienauit, tenebitur. proinde, & si decesserit seruus, tenebitur. nam, & magistro defuncto, tenebitur.

4 ¶ Hæc actiones perpetuæ, & hereditibus, & in heredes dantur. proinde & si seruus, qui voluntate domini exercuit, decessit: etiam post annum dabitur hæc actio: quamuis de peculio ultra annum non datur.

5. Paulus libro 29. ad Edictum.

Si cum, qui in mea potestate sit, magistrum nauis habebas: mihi quoque in te competit actio, si quid cum eo contraxero. idem est, si communis seruus nobis erit. ex locato tamen mecum ages, quod operas serui mei conduxeris. quia, & si cum alio contraxisset, ageres mecum, vt actiones, quas eo nomine habui, tibi præstarem. quemadmodum cum libero, si quidem conduxisset, experieris: quod si gratuitæ operæ fuerint, mandati ages.

¶ Item si seruus meus nauem exerceret, & cum magistro eius contraxerit: nihil obstat, quo minus aduersus magistrum experiar actione, quæ mihi vel iure civili, vel honorario competit. nam & cuius alij non obstat hoc edictum, quo minus cum magistro agere possit. hoc enim edicto non transferitur actio, sed addicitur.

¶ Si vnus ex his exercitoribus cum magistro nauis contraxerit, agere cum aliis exercitoribus poterit.

6. Paulus libro 6. Breuium.

Si seruus non voluntate domini nauem exercuerit: si sciente eo, quasi tributoria si ignorante, de peculio actio datur.

¶ Si communis seruus voluntate dominorum exercet nauem, in singulos dari debet in solidum actio.

7. Africanus libro 8. Quæstionum.

Vtius Titius Stichum magistrum nauis præposuit. is pecuniam mutuatus, cauit, se in refectioem nauis eam accepisse. quæ situm est, an nõ aliter Titius exercitorie teneretur, quam si creditor probaret, pecuniam in refectioem nauis esse consumptam. respondit, creditorem vtiliter acturum, si cum pecunia crederetur, nauis in ea causa fuisset, vt refici deberet. etenim vt non oportet creditorem ad hoc adstringi, vt ipse reficiendæ nauis curam suscipiat, & negotium domini gerat: (quod certe futurum sit, si necesse habeat probare, pecuniam in refectioem erogatam esse) ita illud exigendum, vt sciat, in hoc se credere, cui rei magister quis sit præpositus, quod certe aliter fieri non potest, quam si illud quoque scierit, necessariam refectioem pecuniam esse. quare est in ea causa fuerit nauis, vt refici deberet: multo tamen maior pecunia credita fuerit, quam ad eam rem esset necessaria: non debere in solidum aduersus dominum

De executoria
actione.
H.

naus actionem dari. Interdum etiam illud estimandum, an in eo loco pecunia credita sit, in quo id, propter quod credebatur, comparari potest...

DE LEGE RHODIA DE IACTU, Tit. II.

Paulus libro 2. Sententiarum.

Legem Rhodia cautur, ut, si leuanda naus gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarciantur, quod pro omnibus datum est.

Idem libro 34. ad Edictum.

Si laborante naue, iactus factus est: amissarum mercium domini, si merces vehendas locauerant, ex locato cum magistro nauis agere debent...

ritur nec conferendum ei, qui suas merces redemerit. Porro autem pro estimatione rerum, quae saluae sunt, & earum, quae amissae sunt, praestari solent...

Papinianus libro 19. Responsorum.

Um arbor, aut aliud nauis instrumentum, remouendi communis periculi causa, deicendum est: contributio debetur.

Callistratus libro 2. Quaestionum.

Nauis onus leuanda causa, (quia intrare flumen, vel portum non potuerat cum onere) si quaedam merces in scapham traiecit sunt...

factae sunt, duo autem collationis sunt. indubitate utrumque onus pati non debet, sed hic videmus, num & ipsi conlere oporteat...

Hermodianus libro 2. iuris Epitomarum. Milla nauis damnata, collationis consortio non facitur per eos, qui merces suas naufragio liberarunt...

Nauis a iurta tempestate depressa, ista salmitis de iustis armamentis, & arboribus, & antennis, Hipponeim delata est...

Um depressa nauis, aut deiceta esset: quod quisque ex ea suum seruauit, sibi seruare respondet, istamque ex incendio.

Um leuanda nauis gratia res aliquas proleunt, non hanc mentem habent, ut eas pro derelicto habeant, quippe, si inuenierint eas, ablaturos, & si suspicari fuerint, in quem locum eiecit sunt...

Atenas, ubi dicitur Νικημεδίας πρὸς Ἀγρινίον βασιλεῖα κέρτε ἑσπίτου Ἀγρινίου...

Dignitas Eudana, si Nicemediae ad Arminum imperatorum: Dum in imperator Antonine noster...

Si uelenda mancipia conduxisti: pro eo mancipio, quod in naue mortuum est, uictura tibi non debetur: Paulus: Immo quod tritum, quid adum est...

rit, si prior naua publice retentus, nauigare cum eius mercibus prohibitus fuerit. Idem iuris erit: cum ea condicione a te conduxisset, ut certam poenam tibi praestares...

DE INSTITORIA ACTIONE TIT. III.

Ulpianus libro 28. ad Edictum.

Aequum praetori visum est, sicut commoda sentimus ex actu institorum, ita etiam obligari nos ex contractibus ipsorum, & conueniri. Sed non idem facit circa eum, qui institorem praeposuit...

Um non sine, quo institor contraxit: si modo aliter eorum suam seruare non potest.

Institor appellatus est ex eo, quod negotio gerendo institer, nec inultum facit, tabernarius praepositus, aut cuiuslibet alij negotiationi.

Um interdum etiam ad homines honestos adferantur merces, & ibi vendantur, nec mutat causam actionis, locus vendendi emendat: cum utroque modo verum sit, institorem emisse, aut vendidisse.

Ulpianus libro 28. ad Edictum.

Cicumque igitur negotio praepositus sit, Institor recte appellatur. Nam & Seruius libro primo Brutum ait, si quid cum infulario gestum sit, vel eo, quem quis ad officio praeposuit, vel tunc...

pecunia accepta presenti, vt per dies singulos eis panem praxaret, conturbauerit: dubitari no oportet, quin si permittit ei ita dari summas, teneri debeat. 10 ¶ Sed & cum sullo peregre proficiscens, rogasset, vt discipulis suis, quibus tabernam instruatam traderat, iungeret, post cuius profusionem vestimenta discipulis accepisset, & fugisset: sullo non teneri si quasi procurator fuit relictus: si vero quasi inductor, teneri eum, plane si adfirmaverit mihi, recte me credere operariis suis: non inductori, sed ex locato tenebitur.

11 ¶ Non tamen omne quod cum inductore geritur, obligat eum, qui prapositionis ita rei gratia, cui prapositionis fuerit, contractum est, id est dicitur ad id, quod eum prapositionis. 12 ¶ Proinde si prapositionis ad mercium distractionem, tenebor nomine eius ex emptio actione. Item si forte ad emendum eum prapositionis, tenebor dumtaxat ex vendito. Sed neque si ad emendum, & ille vendiderit: neque, si ad vendendum, & ille emerit, debet teneri, idque Celsus probat. 13 ¶ Sed si pecuniam quis crediderit inductori ad emendas merces prapositionis, locus est inductoris. Idemque, & si ad pensionem pro taberna exsolvendam. Quod ita verum puto, nisi prohibitus fuit mutari. 14 ¶ Si ei, quem ad vendendum, emendumve oleum prapositionis, mutuum oleum dari stitidendum erit inductoriam locum habere.

15 ¶ Item si inductor, non oleum vendidisset, annuum ariz nomine acceperit, neque eum reddat dominum inductoriam teneri, nam eius rei, in qua prapositionis est, contractum est, nisi forte mandatum ei fuit, presentem pecuniam vendere. Quare si forte pignus inductor ob pretium acceperit, inductoris locus erit. 16 ¶ Si inductor, qui pro inductore intervenierit, inductoriam competit, eius enim rei sequella est. 17 ¶ Si ab alio inductor sit prapositionis, is tamen dece derit, qui prapositionis, & heres ei existerit, qui eodem inductore viatur: sine dubio teneri eum oportebit: nec non si ante aditam hereditatem eum eo contractum est: quum est ignoranti dari inductoriam actionem. 18 ¶ Sed & si procurator meus, tutor, curator, inductor prapositionis: dicendum erit, veluti a me prapositionis, dandam inductoriam actionem.

6. Paulus libro 30. ad Edictum.

Sed & in ipsum procuratorem, si omnium rerum procurator est, dari debet inductoriam.

7. Ulpianus libro 28. ad Edictum.

Sed & si quis mea rem gerens prapositionis, & ratu habuero: idem erit dicendum. 1 ¶ Parui autem referit, quis sit inductor: masculus an femina: liber, an servus, propius, vel alienus, item quisquis prapositionis. Nam & si mulier prapositionis, competit inductoriam, exemplo exercitorie actionis, & si mulier sit prapositionis, tenebitur etiam ipsa. Sed & si filia familiaris sit, vel ancilla prapositionis: competit inductoriam actio. 2 ¶ Pupillo autem inductor obligat eum, qui eum prapositionis, inductoriam actione: quoniam sibi imputare debet, qui eum prapositionis.

8. Gaius libro 9. ad Edictum Provinciale. Nam & plerique pueros, puellasque tabernis prapositionis.

9. Ulpianus libro 28. ad Edictum.

Verum si ipse pupillus prapositionis, si quidem tutoris auctoritate, obligabitur, si minus non.

10. Gaius libro 9. ad Edictum Provinciale.

Atenus tamen dabitur in eum actio, quatenus ex ea re locupletior est.

11. Ulpianus libro 28. ad Edictum.

Sed si pupillus heres extiterit ei, qui prapositionis: ratu: quissimum erit, pupillum teneri, quamdiu prapositionis manet, remouendus enim fuit a tutoribus, si nolent opera eius uti.

¶ Sed & si minor 25. annis erit, qui prapositionis.

posuit: auxilio xaris vitetur non sine cause cognitione.

2 ¶ De quo palam profriptu fuerit, ne eum eo contrahatur: prapositionis loco non habetur, no enim permittendum erit: cum inductore contraheret, si quis nolit contrahi, prohibeat: ceterum, qui prapositionis, tenebitur ipsa prapositionis.

3 ¶ Proscribere palam si, accipimus: clavis litteris, unde de piano recte legi possit, ante tabernam scribet, vel ante eum locum, in quo negotiatio exercetur: non in loco remoto sed in euidenti. Litteris, utrum Græcis, au Latinis puto secundum loci conditionem: ne quis cavari possit ignoranti litterarum, Certe si quis dicit, ignorasse se litteras, vel non observasse, quod prapositionis erat, cum multi legere, & quoque palam esset prapositionis: non auditur.

4 ¶ Proscriptum autem perpetuo esse oportet, ceterum si per id temporis, quo prapositionis non erat, vel oblectura prof. riptione, contractum stitiditoriam locum habebit. Proinde si omnium quidam mercis prof. riptis, alius autem si ita, aut vendit, vel plura, vel quo simili contrahit, ne prof. riptum esset, vel non pareret dicendum, eum, qui prapositionis teneri. Sed si ipse inductor decipiendi mei causa decraxit, dolus ipsius proponenti nocere debet: nisi pariceps doli fuerit, qui contraxit.

5 ¶ Conditio autem prapositionis servanda est, quid enim, si certa lege, vel interveniu eundem persona, vel sub pignore vituit eum eo contrahi, vel ad certam rem: & quissimum erit, id servari, in quo prapositionis est. Item si plures habuit inductores, vel eum omnibus simul contrahi voluit, vel eum uno solo: sed & si denuntiavit cui, ne eum eo contraheret: non debet inductoriam teneri, nam & certam personam possumus prohibere contrahere, vel certum genus hominum, vel negotiatorum: vel certis hominibus permittere. Sed si alias cum alio contrahi vituit, continui variatione: danda est omnibus aduersus eum actio. neque enim decipi debent contrahentes.

6 ¶ Sed si in totum prohibuit eum eo contrahi, prapositionis loco non habetur, cum magis his conditione sit loco, quam inductoris, ergo nec vendere mercem hic poterit, nec modicum quid ex taberna.

7 ¶ Si inductoriam recte actum est: tributoria ipso iure locum non habet, neque enim potest habere locum tributoria in merce dominica, quod si non fuit inductor dominicæ mercis, tributoria superest actio.

8 ¶ Si a seruo tuo operas vicarij eius conduxeris, & eum merces inductorem fecero, isque tibi mercem vendiderit: emptio est, nam, cum dominus a seruo emit, est emptio: licet non sit dominus obligatus, usque aded, vt etiam pro emptore, & possidere, & vscapere dominus possit.

12. Iulianus libro 11. Digestorum.

ET ideo vituit inductoriam actio aduersus me tibi competit, mihi vero aduersus te, vel de peculio dispensatoris, si ex conducto agere velim: vel de peculio vicarij, quod ei mercem vendenda mandauerim pretiumque, quo emisti, in rem tuam versum videri poterit, eo quod debitor serui tui fectus esset.

13. Ulpianus libro 28. ad Edictum.

Habeat quis seruum merces oleariz prapositionis: arelat: eundem & mutuis pecuniis accipientis, acceperat mutuum pecuniam, putas creditor ad mercem eum accepisse, egit prapositionis actione: probare non potuit, merces gratia eum accepisse, licet consumpta est actio, nec amplius agere poterit, quis pecuniis quoque mutuis accipientis esset prapositionis: tamen Iulianus vitilem ei actionem competere ait. 1 ¶ Meminisse autem oportebit, inductoriam dominum sua demum teneri, si non nouauerit quis eam obligationem, vel ab inductore, vel ab alio nouandi animo sigulandq, 2 ¶ Si dup pluresve tabernis

bernam exerceat, & seruum, quem ex disparibus partibus habebat, inductorem prapositionis: verum pro dominicis partibus teneatur, an pro equalibus: an pro portione mercis, an vero in solidum, Iulianus querit, & verius esse ait, exemplo exercitorum, & de peculio actionis, in solidum vnuquemque conueniri posse, & quidquid is prapositionis, qui conuentus est, iocieris iudicio, vel communi diuidendo consequetur, quam sententiam & supra probauimus.

14. Paulus libro 4. ad Plaurium.

Idem erit, & si alienus seruus communi merces prapositionis sit, nam aduersus vtrumque in solidum actio dari debet, & quod quisque prapositionis: eius partem, societatis, vel communi diuidendo iudicio, consequetur, certe vbi cumque actio societatis, vel communi diuidendo cessat: quemque; ro parte sua condemnari oportere, constat, veluti si is, cuius seruo creditum est, duobus heredibus instituit, ei seruo libertatem dederit, nam heredum quisque pro sua parte conueniendi sunt: quia cessat inter eos communi diuidendo iudicium.

15. Ulpianus libro 28. ad Edictum.

NOuissimè se enandum est, has actiones perpetuo dari, & in heredem & heredibus.

16. Paulus libro 29. ad Edictum.

Si cum vilico alicuius contractum sit, non datur in dominum actio, quia vilicus pro, ut fructus percipientis, non propter questum prapositionis. Si tamen vilicum distrahendis quoque mercibus prapositionis habuerit: non erit iniquum, exemplo inductoris actionem in me competere.

17. Idem libro 30. ad Edictum.

Si quis mancipis, vel lumentis, pecoribusve emendis, vendendisque prapositionis, si non solum inductoriam competit aduersus eum, qui prapositionis: sed etiam redditoriam, vel ex stipulatu duplex simple in solidum actio danda est. 1 ¶ Si seruum Titii inductorem habueris: vel tecum ex hoc edicto, vel eum Titio ex inferioribus edictis agere poteris. Sed si tu eum eo contrahi vituisti, cum Titio, dumtaxat agi poterit. 2 ¶ Si impubes patri habenti inductores, heredes existerit, deinde cum his contractum fuerit: dicendum est in pupillum dari actionem, propter utilitatem promissu vitui, quem admodum vbi post mortem tutoris, cuius auctoritate inductor prapositionis est, eum eo contrahitur. 3 ¶ Eius contractus certe nomine, qui ante aditam hereditatem intercessit, etiam si furiosus heres existat, dandam esse actionem, etiam Pomponius scripsit, non enim impudandum est ei, qui sciens dominum decessisse, eum inductore exercere mercem contrahat. 4 ¶ Proculus ait, si denuntiauero tibi, ne seruo a me prapositionis crederes, exceptionem dandam, si ille non denuntiauerit, ne illi seruo crederes, sed si ex eo contractum peculium habeat: aut in rem meam versum sit, nec velim, quo locupletior sim, solvere: replicari de dolo malo oportet, nam videri me dolum malum facere, qui ex aliena iactura lucrum queam.

5 ¶ Ex hac causa etiam condici potest, verum est

18. Idem libro singulari de varijs sectionibus.

Inductor est, qui tabernæ, locove, ad emendum, vendendumve prapositionis: quique sine loco ad eundem actum prapositionis.

19. Paulianus libro 3. Responsorium.

IN eum, qui mutuis accipientis pecuniis procuratorem prapositionis, vituit ad exemplum inductorie dabitur actio, quod æque sciendum erit, & si procu-

ror soluendo si quis stipulati pecuniam, promissorator: si dominus, qui seruum inductorem apud mensam pecuniis accipientis habuit, post libertatem quoque datam, idem per libertum negotij exercit: varietate status non mutabitur periculi causa.

2 ¶ Tabernæ prapositionis a parte filij, meti causa mutuum pecuniam accepi pro eo, pater fideiussor, etiam inductoriam ab eo petetur: cum acceptæ pecuniae speciem, si deinde, negotio tabernæ misserit. 3 ¶ Seruus pecuniis tantum sperandis prapositionis, per intercessionem quæ alienum suscipit, vt inductoriam, dominum in solidum iure prapositionis non attingit, quod autem pro eo, qui pecuniam sperauerit, per delegationem alij promissa domino recte petetur: cui pecuniae creditæ contra eum, qui delegauit, actio quæ sita est.

20. Scævola libro 5. Digestorum.

LEuis Titius mense numulariz, quam pæterebat, habuit libertum prapositionis: is Gaius Scio cauit in hęc verba: *Octauius Terminalis, veniens Octauij Felici, Domitio Felici salutem: habet pæter mensam pavoni mei denarios mille, quos denarius vobis numerare debet pridie Kalendas Martias: quæ situm est, Lucio Titio defuncto sine herede, bonis eius venditis, a ex epistula iure conueniri Terminalis possit, respondit, nec iure his verbis obligatum, nec æquitate conueniendi eum superesse: cum id, inductoris officio, ad fidem in eam protestandam, scripsisset.*

DE TRIBUTARIA

actio.

TIT. IIII.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.

HVius quoque edicti no minima utilitas est: vt de istinus, qui alioquin in serui contractibus privilegium habet, quippe cum de peculio dumtaxat teneatur: cuius peculij estimatio deducto, quod domino debetur, sit tamen, si fecerit seruum peculiari merce negociari, vel extraneus creditor ex hęc edicto in tributum vocatur. 1 ¶ Licet merces appellatio angustior sit, vt neque ad seruos sullones, vel sarcinatores, vel textores, vel venaliciores pertineat: tamen Pedius libro quindecimo scribit, ad omnes negotiationes porrigenam edictam, 2 ¶ Peculiaris autem merces, non sicut peculium, accipimus quippe peculium deducto quod domino debetur, accipitur nter peculiari, etiam si nihil sit in peculio, dominum tributaria obligata demum si sciente eo negotiabitur. 3 ¶ Scientiam hęc est accipimus, que habet & voluntatem, sed (vt ego puto) non voluntatem sed patientiam, non enim velle debet dominus, sed non nolle, si igitur scit, & no protestatur, & contradicit: tenebitur actione tributaria. 4 ¶ Potestatis verbum ad omnem sexum, ita ad omnes, qui sunt alieno iuri subiecti, porrigenam erit. 5 ¶ Non solum ad seruos pertinebit tributaria actio, verum ad eos quoque, qui nobis bona fide seruiunt, siue liberi, siue serui alieni sunt: vel in quibus vsum fructum habemus.

1. Paulus libro 30. ad Edictum.

VT tamen merx, qua peculiariter negotiatur, ad nos pertineat.

2. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

SED si seruus communis sit, & ambo scienti domino: in vtrumlibet ex illis dabitur actio, at si alter scit, alter ignorat: in eum, qui scit, dabitur actio: si ducatur tamen solidum, quod ei, qui ignorat, debetur, quod si ipsum quis ignoratorem conuenierit, quoniam de peculio conuenitur: deducatur etiam id, quo scienti debetur: & quidem in solidum, nam & si ipse de peculio conuentus esset: solidum quod ei deberetur, deducetur, & ita Iulianus libro quoddecimo Digestorum scripsit. 1 ¶ Si seruus pupilli, vel fugosi, scientis tutoris, vel curatore, in mer-

ce peculiari negotio... vel curatoris nocere pupillo, vel furioso non debere...

4. Paulus libro 30. ad Edictum.

Si pupillus, cuius tutor scierit, pubes factus, vel furiosus, sanx mentis, dolo admittant: tenentur ex hoc edicto.

5. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Procuratoris autem scientiam, & dolum nocere debere domino, neq; Pomponius dubitat, nec nos dubitamus...

6. Paulus libro 30. ad Edictum.

Non enim leges casum, sicut de peculio, occupantis meliore causa facit: sed aequalem conditionem quaerit agentium.

7. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Illud quoque cauere debet, si quid aliud domini debitum emerit, resursum se ei pro rata, sine enim conditione debitum imminere, vel in occulto esse, hoc quoque admittendum est...

8. Iulianus libro 11. Digestorum.

Via non de dolo est, sed rei persecutionem conuenit, quare etiam mortuo seruo dominus, si hares eius, perpetuo teneri debet propter factum defuncti...

9. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Quod in herede dicimus, idem erit & in ceteris successibus. Eligere quis debet, qua actione experietur, utrum de peculio, an de dolo...

eos in tributum vocari. vnusquisque enim eorum meriti magis, quam ipsi, creditur...

17. Plinid si in eadem taberna merces deferantur, et hinc, quae existant, ex vnus creditoris pecunia sint comparare...

18. Sed si dedit mercem meam vendendam, & exiit: videamus, ne iniquum sit in tributum me vocari...

19. Tributo autem sit pro rata eius, quod cuius debeatur, & ideo, si vnus ei editor veniat desiderans tributum, integram portionem consequitur...

20. Quid tamen, si dominus tribuere nolit, nec hanc molestiam suscipere, sed peculio, vel mercibus cedere paratus sit...

21. Sed & si mercem petire passus est, aut eam auertit, aut vilioris data opera distraxit, vel si ab emptoribus pretium non exegerit...

22. Sed et si negauerit dominus cuiquam debere, videndum erit, an tributum locus sit...

23. Hec actio & perpetua, & in heredem datur de eo duntaxat, quod ad eum peruenit.

2. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

At pretor: in eum, qui emancipatus, aut exheredatus erit, qui ve abstinuit se hereditate eius, cuius in potestate, cum moritur, ierit, eius rei nomine, quae cum eo contraxit, & erit, cum in potestate esset, siue sua voluntate, siue iussu eius, in cuius potestate esset, contractus, siue in peculium ipsius, siue in patrimonium eius, cuius in potestate fuerit, ea res redacta fuerit...

3. Paulus libro 30. ad Edictum.

Quod in herede dicimus, idem erit & in ceteris successibus. Eligere quis debet, qua actione experietur, utrum de peculio, an de dolo...

4. Paulus libro 30. ad Edictum.

Quod in herede dicimus, idem erit & in ceteris successibus. Eligere quis debet, qua actione experietur, utrum de peculio, an de dolo...

5. Paulus libro 30. ad Edictum.

Quod in herede dicimus, idem erit & in ceteris successibus. Eligere quis debet, qua actione experietur, utrum de peculio, an de dolo...

tributoria, cum scit sibi regressum ad aliam non futurum, plane si quis velit ex alia causa tributoria agere, ex alia causa de peculio audiendus erit.

2. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

3. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

4. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

5. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

6. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

7. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

8. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

9. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

10. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

11. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

12. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

13. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

14. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

15. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

16. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

17. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

18. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

19. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

20. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

21. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

22. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

23. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

24. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

25. Si seruo testamento manumisso peculium legatum sit, non debere heredem tributoria teneri, quasi orque ad eum peruenit...

quisitum est, causa cognita etiam in hunc actioem in id, quod facere potest.

3. Idem libro 3. Disputationum.

Sed an hic detrahi debeat, quod alii debetur, tractari potest, & si quidem sint creditores, qui, cum essent alienae potestatis, eum eo contraxerunt...

4. Idem libro 29. ad Edictum.

Sed si ex parte non modica sit heres scriptus filius, in arbitrio est creditoris, verum pro portione hereditaria, an in solidum eum conueniat...

2. Quamquam autem ex contractu in id, quod facere potest, actio in eum datur, tamen ex delictis in solidum conuenitur.

3. Solum autem filio succurritur, non etiam heredi eius, nam & Papinianus libro nono quaestionum scribit, in heredem filij in solidum dandam actionem.

4. Sed an etiam temporis haberi debeat ratio: ut si quidem ex continenti cum filio agatur, deur actio in id, quod facere potest...

5. Quis, qui de peculio egit, cum posset quod iussu in ea causa est, ne possit: quod iussu postea agere, & ita Proculus existimat...

5. Paulus libro 30. ad Edictum.

Si filiusfamilias viuo patre, conuenit, & condemnatus sit in emancipatum, vel exheredatum postea iudicati actio in id, quod facere potest, data est.

2. Sed si coactus immiscuerit se, vel restituit hereditatem: perinde obseruandum, ac si se abstinuisset.

6. Ulpianus libro 2. Disputationum.

Ulpianus, qui se patremfamilias simulauit, & mandante aliquo stipulatus est, mandati teneri Marcellus scribit, quamuis rem praestare non possit...

7. Scaevola libro 1. Responsorum.

Pater filio permisit mutuum pecuniam accipere, & per epistulam creditori mandauit, ut ei crederet: filius ex minima parte patri heres exstitit...

8. Paulus libro 1. De rectorum.

Itaque prius praeposuerat seruum mutuo pecuniis dandis, & pignoris accipientis, seruus etiam negotiatoribus hordei solebat pro emptore suscipere debitum...

Institutor: negabat, eo nomine se conueniri posse: quia non in eam rem prepositus fuisset. cum autem & alia quaedam gessisset, & horrea condidisset, & multis soluisse idem seruus probaretur: praefectus anno contra dominum dederat sententiam. dicebamus, quasi fidei iuramentum esse videri: cum pro alio solueret debitum: non pro illis suscipit debitum: non solere autem ex ea causa in dominum actionem: nec videtur hoc dominum mandasse. sed quia videbatur in omnibus eum suo nomine substituisse, sententiam conferauit Imperator.

DE SENATVS CONSVLTO MACEDONIANO, TIT. VI.

1. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Verba senatusconsulti Macedoniani haec sunt: Cum inter ceteras sceleris causas de acido, quas illi natura admittit, etiam ea alienum adhibuerit, et sepe materiam peccandi malis moribus praestaret, qui pecuniam (ne quid amplius diceretur) in ceteris nominibus crederet: placere, ut cui, qui filiofamilias mutuum pecuniam dedit, etiam post mortem patris eius, cuius in potestate fuisse, actio per se daretur: ut scirent, qui pessimo exemplo se crederent, nullius posse filiofamilias bonum nomen expectata patris morte fieri.

1. Si pendeat, an sit in potestate filius, ut puta quoniam patrem apud hostes habet: in pendentem est, an in senatusconsultum sit commissum. nam si reciderit in potestatem, senatusconsulto locus est: si minus, cessat, interim igitur deneganda est actio.

2. Certè si adrogatus mutuum pecuniam accepit, deinde sit restitutus, ut emanciparetur: senatusconsultum locum habebit. fuit enim filiofamilias.

3. In filiofamilias nihil dignitas facit, quo minus senatusconsultum Macedonianum locum habeat. nam etiam si consul sit, vel cuiusvis dignitatis: senatusconsulto locus est. nisi forte castrense peculium habeat, tunc enim senatusconsultum cessabit.

2. Idem libro 64. ad Edictum. Vsq; ad quantitatem castrensis peculij: cum filiofamilias in castrensi peculio vice patrumfamiliarum fungatur.

3. Idem libro 29. ad Edictum.

Si quis patremfamilias esse credidit, non vana sim pliciter deceptus, nec iuris ignorantia, sed quia publicè paterfamilias plerisque videbatur, sic agebat, sic contrahebat, sic muneribus fungebatur: cessabit senatusconsultum.

1. Vnde Iulianus libro duodecimo in eo, qui vendigalia condidit habebat, scribit, & est saepe constitutum, cessare senatusconsultum.

2. Proinde & in eo, qui scire non potuit, an filiofamilias sit, Iulianus libro duodecimo cessare senatusconsultum ait: ut puta in pupillo, vel minore viginti quinque annis. Sed in minore, causa cognita, & a patre succurrendum. In pupillo, autem etiam alia ratione debuit dicere cessare senatusconsultum: quod mutua pecunia non sit, quam sine tutoris auctoritate pupillus dat, quemadmodum ipse dicit Iulianus libro duodecimo.

Si filiofamilias crediderit, cessare senatusconsultum: quod mutua pecunia non sit, quamvis liberam pecuniam administrationem habuit, non enim perdere ei peculium pater concedit, cum peculij administrationem permittit. & ideo vindicationem numerorum patri superesse ait.

3. Is autem solus senatusconsultum offendit: qui mutuum pecuniam filiofamilias dedit: non qui aliàs contraxit: puta vendidit, locauit, vel alio modo contraxit. nam pecuniae datio perniciosa uarentibus eorum visa est. & ideo est in creditum ab filiofamilias vel ex causa emptio, vel ex alio contra-

hu, in quo pecuniam non numerat: & si stipulatur, sim, licet: coeperit esse mutua pecunia: tamen, quia pecuniae numeratio non occurrit, cessat senatusconsultum. quod ita demum erit dicendum, si non sit senatusconsulto sit cogitata: ut, qui credere non potuit, magis ei venderet, vel illi rei pretium haberet in mutui vicem.

4. Si à filiofamilias stipulatus sim, & patrifamilias factò crediderim: suo capite deminutus sit: sua morte patris, vel aliàs sui iuris sine capitis deminutione fuerit effectus: debet dici, cessare senatusconsultum: quia mutua iam patrifamilias data est.

4. Seneca libro 2. Quaestionum. Via quod uolgo dicitur, filiofamilias credit non licere, non ad verba referendum est, sed ad numerationem.

5. Paulus libro 3. Quaestionum. Ergo hic & in solidum damnatur, non in id, quod facere potest.

6. Seneca libro 2. Quaestionum. Contra etiam rectè dicitur, si à patrefamilias stipulatus sis, credas postea filiofamilias factò, senatus potestatem exercendam: quia expleta est numeratione substantia obligationis.

7. Ulpianus libro 29. ad Edictum. Item si filiofamilias fideiussit, Neratius libro primo, & secundo responsum cessare senatusconsultum ait, idem Celsus libro quarto.

Ed Iulianus adicit: si color quæsitus sit, ut filiofamilias, qui mutuum accepit, eras, fidei iubeat alia reo dato: fraudem senatusconsulto factam nocere: & dandam exceptionem tam filiofamilias, quam reo, quoniam & fideiussori filij subuenitur.

1. Idem ait: si duos reos accepero, filiumfamilias, & Titium: cum ad filiumfamilias esset peruenitura pecunia, ideo autem reum Titium acceperim: ne qua si fideiussor auxilio senatusconsulti uteretur: uilem esse exceptionem aduersus fraudem dandam.

2. Sed & si filiofamilias, patre suo relegato, vel longo tempore absente, dotem pro filia promiserit, & rem patris pignori dederit: senatusconsultum cessabit: patris tamen res non tenebitur, planè, si patri heres existerit filius, & pignus persequatur, exceptione doli summovebitur.

3. Mutui donationem non solum numeratæ pecuniae, verum omnium, quæ mutua dari possunt, accipere debeamus, videndum, sed verba videtur mihi ad numeratam pecuniam referri. ait enim senatus mutuum pecuniam dedit. sed si frans sit senatusconsulto adhibita: puta frumento, vel vinum, vel oleo tuo dato: ut, his distractis fructibus, uteretur pecunia: subueniendum est filiofamilias.

4. Si filius in alterius erat potestate, cum mutua daretur, nunc in alterius: mens senatusconsulti non cessat, dabitur itaque exceptio.

5. Sed & si patri eius non mors, sed alia causa incidit, quo minus sit in ciuitate: dicendum, senatusconsulto locum esse.

6. Non solum ei, qui mutuum dedit, sed & successoribus eius deneganda est actio.

7. Proinde & si alius mutuum dedit, alius stipulatus est: dabitur aduersus eum exceptio, licet hic non dederit. Sed & si alteruter eorum ignorauit, in patris esse potestatem: seuerius dicendum est, utique nocere, idem est & in duobus rebus stipulandi.

8. Item si duos filiofamilias accepero reos, sed alterum putauit patremfamilias: intererit, ad quem pecunia peruenit, ut si eum scivi filiumfamilias, ad quem peruenit pecunia, exceptione summovear: si ad eum, quem ignorem, non summovear.

9. Siue autem sub vfuris mutua data sunt, siue sine vfuris: ad senatusconsultum spectat.

10. Quamquam autem non declaret senatus, cui exceptionem dedit: tamen sciendum est, & heredem filij, si paterfamilias decesserit, & patrem eius, si filiofamilias decesserit, exceptione vii posse. 11. Si locum tamen est senatusconsulto locus sit, tamen in alium

in alium datur actio. ut puta, filiofamilias institor mutuum pecuniam accepit: scribit enim Iulianus libro duodecimo, ipsum quidem institorem exceptione senatusconsulti vsurum, si conueniatur: sed institorem actionem aduersus eum, qui prepositus, conpetere, quamquam (inquit) si ipse pater eum preposuisset mercedi suæ, vel peculiarem exercere passus esset, cessaret senatusconsultum: quoniam patris voluntate contractum videretur, nam, si scit eum negotiarum, etiam hoc permisisse videtur, si non nominatim prohibuit merces accipere.

17. Proinde si acceperit pecuniam, & in rem patris vertit: cessat senatusconsultum, patri enim, non sibi accipit. Sed & si ab initio non sic accepit, verum postea in rem patris vertit: cessare senatusconsultum, libro duodecimo digestorum Iulianus ait: intellegendumque ab initio sic accepisse, ut in rem verteret. Non tamen vertisse videbitur, si mutuum pecuniam accepit patri in proprium debitum solui. & ideo, si pater ignorauit, adhuc senatusconsulto locus erit. 13. Quod dicitur in eo, qui studiorum causa absque mutuum accepit, cessare senatusconsultum: (ita locum habet, si probabilem modum in mutua non excedit: cerè eam quantitatem, quam pater solebat subministrare.

14. Si filius accepit mutuum pecuniam, ut eum liberaret: qui, si peteret, exceptione non summoveatur: senatusconsulti cessabit exceptio.

15. Hoc amplius cessabit senatusconsultum, si pater solvere cepit quod filiofamilias mutuum sumplerit: quasi ratum habuerit.

16. Si paterfamilias factus, soluerit partem debiti: cessabit senatusconsultum: nec solum repetere poterit.

2. Paulus libro 30. ad Edictum.

Cum tamen à curatore per ignorantiam solum sit, excepti debet.

9. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Ed si pater familias factus, rem pignori dederit: dicendum erit, senatusconsulti exceptionem ei denegandam vsque ad pignoris quantitatem.

1. Si ab alio donatam sibi pecuniam, filius creditori soluerit: pater vindicare, vel repetere possit? & ait Iulianus, si quidem hac conditione ei donata sit pecunia, ut creditori soluat, videtur à donatore profectam propterea ad creditorem, & fieri nummos accipientis: si verò simpliciter ei donauit, alienationem eorum filium non habuisse: & ideo, si soluerit, conditionem patri ex omni eueni competere.

2. Hoc senatusconsultum & ad filias quoque familiarum pertinet, nec ad rem pertinet, si adfirmetur, ornamenta ex ea pecunia comparasse. nam & ei quoque, qui filiofamilias credidit, decreto amplissimi ordinis actio denegatur: nec interest, consumpti sint nummi, an exstent in peculio, multo igitur magis, seueritate senatusconsulti, eius contractus improbat, ut, qui filiofamilias mutuum dedit.

3. Non solum filiofamilias, & patri eius succurritur, verum fideiussori quoque, & mandatori eius: qui & ipsi mandati habent regressum nisi forte donandi animo intercesserunt, tunc enim, cum nullum regressum habeant, senatusconsultum locum non habet. Sed & si non donandi animo, patris tamen voluntate intercesserunt: totus contractus à patre videtur comprobatus.

4. Et hi tamen, qui pro filiofamilias sine voluntate patris eius intercesserunt, soluendo non repetent, hoc enim & diuus Hadrianus constituit, & potest dici, non repetituros, atquin perpetua exceptioe iuri sunt, sed & ipse filius: & tamen non repetit, quia hi demum solum non repetunt, qui ob pecuniam creditorem actione liberantur: non quoniam exonerare eos lex voluit.

5. Quamquam autem soluendo non repellant, 10. Paulus libro 30. ad Edictum.

Q Via naturalis obligatio manet:

11. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Tamen, si non opposita exceptione condemnati sunt, ventur senatusconsulti exceptione. & ita Iulianus scribit in ipso filiofamilias, exemplo mulieris intercedentis.

12. Paulus libro trigensimo ad Edictum.

Si tantum sciente patre, creditum sit filio: dicendum est, cessare senatusconsultum. Sed si iusserit pater filio credi: deinde, ignorante creditore, mutauerit voluntatem: locus senatusconsulto non erit: quoniam initium contractus spectandum est.

13. Gaius libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Si, quo alij mutuum dedimus, à filiofamilias ne uandi causa stipulemur: non esse impedimento senatusconsultum, Iulianus scribit.

14. Iulianus libro 12. Digestorum.

Filius habeo, & ex eo nepotem, nepoti meo creditum est usui patris eius, quæsitum est, an contra senatusconsultum fieret, dixi, etiam si verbis senatusconsulti filij continerentur, tamen & in persona nepotis idem seruari debere. iussum autem huius patris non efficere, quo minus contra senatusconsultum creditum existimaretur: cum ipse in ea causa esset, ut pecuniam mutuum, inuito patre suo, acciperet non possit.

15. Marcianus libro 14. Institutionum.

Nihil interest, quis filiofamilias crediderit: utrum prius, an ciuitas. nam in ciuitate quoque senatusconsultum locum habere, Diui Seuerus, & Antoninus rescripserunt.

16. Paulus libro 4. Responsum.

Si filiofamilias, absente patre, quasi ex mandato seius, pecuniam accepit: caussit, & ad patrem literas emisit, ut eam pecuniam in provinciam solueret: debet pater, si actum filij sui improbat, continuum testamentum interponere contrarij voluntatis.

17. Idem libro 2. Sententiarum.

Filiofamilias si in id accepit mutuum pecuniam, ut eam pro sorore sua in dotem daret: pater eius de in rem verso actione tenebitur. ipsi enim, mortua in matrimonio puella, repetitio dotis datur.

18. Ulpianus libro 2. Stipulationum.

Creditorem filiofamilias, mortuo eo, fideiussorem accipere non posse, Iulianus scribit: quia nulla obligatio aut civilis, aut naturalis superfit, cui fideiussor accedat, planè à patre, eius actionis nomine, quæ de peculio aduersus eum competat, fideiussorem rectè accipi.

19. Pomponius libro 7. ex variis Lectionibus.

Iulianus scribit, exceptionem senatusconsulti Macedoniani nulli ob stare, nisi qui sciret, aut scire potuisset, filiumfamilias esse eum, cui credebatur.

20. Idem libro 5. Senatusconsultorum.

Si, cui, dum in potestate patris esset, mutua pecunia data fuorat, paterfamilias factus, per ignorantiam facti, nouatione facta, eam pecuniam expromisit: si petatur ex ea stipulatione: in factum excipiendum erit.

de generalis
maed.
ff.

LIBER QUINTVS DECIMVS.

DE PECVLIO.

1. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

ordinarium praeior arbitratu est, prius...

1. Et autem triplex hoc edictum. aut enim de peculio...

2. Pomponius libro 3. ad Sabinum.

Ex ea causa: ex qua soleret seruus fructuaris, vel usufructuarius...

3. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Legit tamen praetor, si cum eo, qui in potestate sit, legatum sit...

1. Unde Labeo scribit: & si secundo, tertiove gradu substitutus sit seruus...

2. Parum autem refert, seruus quis masculi, an mulieris fuerit...

3. In furiosi quoque curatorem dicimus dandam de peculio actionem...

4. Si filius familias, vel seruus pro aliquo fideiusserit, vel alias interuenerit...

5. Si filius familias, vel seruus pro aliquo fideiusserit, vel alias interuenerit...

6. Si pro creditore suo solui mandauit, esse obligatum dominum de peculio...

In serui fideiussores. Idemque, si alius mihi pro filio meo debitore soluisse...

8. Si seruus, cum se pro libero gereret, compromissus, quasi ex negotio gesto...

9. Sed si filius fideiussores, vel quasi interuentores acceptus sit...

10. Quare & ex compromisso pater tenebitur. Ita Papinianus quoque libro nono...

11. Idem scribit, iudicati quoque patrem de peculio actione teneri...

12. Ex furtiua causa filio quidem familiae condici posse constat...

13. Si filius familias denuerit pupillo rem saluam fore cauere...

14. Pomponius libro septimo ad Sabinum. Peculij est, non id, cuius seruus seorsum a domino rationem habuerit...

1. Sed hoc ita verum puto, si debito seruum liberare voluit dominus...

2. Ex his apparet, non quid seruus ignorante domino habuerit, peculij esse...

3. Sed sepe sit, ut, ignorante domino, incipiat minus serui peculium...

4. Si opeu ferente seruo meo, furtum mihi fecerit, id ex peculio deducendum est...

5. Si aze alieno dominico exhauriatur peculium serui, res tamen in causa pecuniaria manent...

9. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Ed si damnum seruo dominus dederit, in peculium hoc non imputatur...

2. Peculium autem deducto, quod domino debetur, computandum esse...

3. Huius definitioni seruius adiecit, & si quid his debeatur, qui suus in eius potestate...

4. Peculium autem Tubero quidem sic definit, ut Celsus libro sexto...

5. Ulpianus libro 29. ad Edictum. Vam Tuberonis sententiam & ipse Celsus probat...

6. Siue autem ex contractu quid domino debeat, siue ex rationum reliquis...

7. Si ipse seruus sese vulnerauit, non debet hoc damnum deducere...

8. Item deducitur de peculio, si quid dominus serui nomine obligatus est...

9. Paulus libro 4. ad Sabinum. Non statim, quod dominus voluit ex re sua peculij esse, peculium fecit...

aut seruo donasset debitum dominus, aut nomine serui alius domino intulisset...

5. Ulpianus libro 29. ad Edictum. Depositi nomine, pater, vel dominus duntaxat de peculio conueniuntur...

6. Celsus libro 6. Digestorum. Definitio peculij, quam Tubero exposuit, ut Labeo ait...

7. Ulpianus libro 29. ad Edictum. Vam Tuberonis sententiam & ipse Celsus probat...

8. Siue autem ex contractu quid domino debeat, siue ex rationum reliquis...

9. Paulus libro 4. ad Sabinum. Non statim, quod dominus voluit ex re sua peculij esse, peculium fecit...

dominus,condamnatus est: debet de sequenti a-

10. Gaius libro 9. ad Edictum Provinciale.

SI vero adhuc in suspensio est prius iudicium de

11. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

SI noxali iudicio non tenentur dominus, litis estim-

1. ¶ Sed & si quid dominus solutum se

4. ¶ Deniq; scribit: si seruus vicarium quia-

18. Paulus libro 4. Quæstionum.

igitur eligere pro actione deductionem. nec videtur

12. Iulianus libro 12. Digestorum.

13. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

SI in emptore, & venditore vera non est. item in

14. Iulianus libro 12. Digestorum.

15. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

SI duo sint bonæ fidei possessores: adhuc dicitur

16. Iulianus libro 12. Digestorum.

SI seruus meus ordinarius vicarius habeat: id quod

18. Paulus libro 4. Quæstionum.

19. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Hinc queritur, si ordinarij serui nomine

nam, & puro non posse. Sed si actum sit de peculio

1. ¶ Potest esse apud me duplicis iuris peculium.

20. Paulus libro 30. ad Edictum.

Nam inter se agere socij de peculio non possunt.

21. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

SI cum ratione etiam hoc peculio prætor

22. Pomponius libro 7. ad Sabinum.

SI damni infecti, & aduim peculiarium nomine,

promiserit dominus: ratio eius haberi debet: & ideo

23. Idem libro 9. ad Sabinum.

Adium autem peculiarium nomine in solidum

24. Ulpianus libro 24. ad Sabinum.

Curator iusticij administrationem peculij, & da-

25. Pomponius libro 23. ad Sabinum.

SI vestimentum peculij esse incipit: quod ita dede-

26. Paulus libro 30. ad Edictum.

SI semel ex ea causa, id est, quod dolo fecerit, do-

27. Gaius libro 9. ad Edictum Pro-

ET ancillarum nomine, & filiarum familiaris, in peculio

4. ¶ Sed ipsi, qui vendiderit seruum, non putat

5. ¶ Sed & si alieno credidero, eumq; rede-

8. ¶ Si quis cum seruo duorum, pluriumve contra-

cum, cum quo agitur, is seruus haberet: sed & eius quod apud alterum. Nec tamen res damnosa futura est ei, qui condemnatur: cum possit rursus ipse iudicio societas, vel communi diuidendo, quod amplius sua portione soluerit, a socio, sociisve suis consequi. quod Iulianus ita locum habere ait, si apud alterum quoque fuit peculium, quia eo casu, soluedo, quisque etiam socium a re alieno liberare videtur. at si nullum sit apud alterum peculium, contra esse: quia nec liberare villo modo re alieno eum intellegitur.

28. Iulianus libro 11. Digestorum. **Q**uare & si socio neque heres, neque honorum possessor extiterit: tenetur damnum debere, cum quo actum fuerit, quatenus peculium apud eum est, & quantum ex bonis consequi potest.

29. Gaius libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Si quis seruum testamento liberum esse inserit, & relicto heredibus his, qui cum seruo contraxerunt: possunt inter se coheredes vel de peculio agere, quia de eo quisque peculio, quod apud eum esset, quolibet alio agente teneatur. **I**tem si prohibuerit contrahi cum seruo dominus, erit in eum de peculio actio.

30. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Questum est, an teneat actio de peculio; etiam si nihil sit in peculio, cum ageretur, modo sit rei iudicata tempore. Proculus, & Pegasus, nihilominus teneantur. intenditur enim recte, etiam si nihil sit in peculio. Idem & circa ad exhibendum, & in rem actionem placuit. quae sententia & a nobis probanda est. **I**tem si cum ex parte herede domini, vel patris agatur: duntaxat de peculio condemnandum, quod apud eum heredem sit, qui conuenitur. idem & in rem verso pro parte. nisi si quid in ipsius heredis rem venit. nec quasi vnum ex sociis esse hunc heredem conueniendum: sed pro parte duntaxat. **S**ed si ipse seruus sit heres ex parte institutus, & cum eo agendum erit.

Si vero filius sit, quamuis ex parte institutus, nihilominus in solidum actionem patitur, sed, si velit pro parte nomen coheredis redimere, audiendus est. quid enim, si in rem patris versum sit? cur non consequatur filius a coherede, quod in patris re est? idem, & si peculium locuples sit.

Item, qui semel de peculio egi, rursus, aucto peculio de residuo debiti agere potest. **S**i annua exceptione sit repulsus a venditore creditor, subueniri ei aduersus emptorem debet. sed si alia exceptione hactenus subueniri, vt deducta ea quantitate quam a venditore consequi potuisset, ab emptore residuum consequatur. **I**tem in dolo obliendo temporis ratio habetur. fortassis enim, post tempus de dolo actionis, non patitur dolum malum oblici pretor: quoniam nec de dolo actio post statutum tempus datur. **I**tem in heredem autem doli clausula in id, quod ad eum peruenit, heri debet, vltra non.

31. Paulus libro 30. ad Edictum.

Sed si ipse heres dolo fecit, solidum praestat.

32. Ulpianus libro 2. Disputacionum. **S**i ex duobus, vel pluribus heredibus eius; qui, a manumisso seruo, vel libero esse iusso, vel alienato, vel mortuo intra annum conueniri poterat; vnus fuerit conuentus: omnes heredes liberabuntur: quamuis non in maiorem quantitatem eius peculij, quod penes se habet, qui conuenitur, condemnentur. **I**tem ita Iulianus scripsit. Idemque est, & si in alterius rem fuerit versum. **S**ed & si plures sint fructuarij, vel bonae fidei possessores: vnus conuentus ceteros liberat: quamuis non maioris peculij, quam penes se est, condemnari debeat. **S**ed si licet hoc iure contingat: tamen aequitas dicitur, iudicium in eos dari, qui occasionem iuris liberantur, vt magis eos

perceptio, quam intentio liberet. nam qui cum seruo contrahit, vniuersum peculium eius, quod vbiusque est, veluti patrimonium, intuetur. **I**tem in hoc autem iudicio: licet restitueretur praecedens; tamen & augmenti, & decessionis rationem haberi oportet. **I**tem, siue hodie nihil sit in peculij, siue accesserit aliquid; praesens status peculij spectandus est. **Q**uare circa venditorem quoque, & emptorem, hoc nouis videtur verum, quod accessit peculio, posse nos ab emptore consequi: nec retrorsum; velut in vno iudicio, ad id tempus conuentionem reducere emptoris, quo venditor conuentus sit. **S**i venditor serui; si cum peculio seruum vendidit, & tradiderit peculij; ne intra annum quidem de peculio conuenitur, neque enim hoc pretium serui, peculium est, vt Nera- tius scripsit.

33. Iulianus libro 12. ex Cassio.

Sed si quis seruum ita vendidit, vt pretium pro peculio acciperet: penes eum videtur esse peculium, ad quem pretium peculij peruenit.

34. Pomponius libro 12. ex variis lectionibus.

Non penes quem res peculiaris sit. **S**i autem heres iustus est peculium dare, accepta certa summa: non videtur penes heredem esse peculium.

35. Iulianus libro 2. Disputacionum. **I**tem bonae fidei contractibus quae actiones sunt, an de peculio, an in solidum, patet, vel dominus teneatur, vt est in actione de dolo agitur, an filio dolo facta sit, an pater duntaxat de peculio conuenitur. **E**rgo autem arbitror, non solum de peculio, sed & si quid praeterea dolo malo patris capta fraudis: quae est mulier, competere actionem. nam si habet res, nec restituere sit paratus: aquum est, cum, quam ea res est, condemnari. nam quod in seruo, cui res pignori data est, expressum est: hoc & in ceteris bonae fidei iudiciis accipiendum esse, Pomponius scripsit. namque si seruo res pignori data sit: non solum de peculio, & in rem verso competat actio; verum hanc quoque habet adiectionem, *Et si quid dolo malo domini capta fraudis: sique actor est, videtur autem dolo facere dominus, qui, cum haberet restituendi facultatem, non vult restituere.*

38. Iulianus libro 12. Digestorum.

Si creditor filij heredem re instituerit, & a hereditate eius vendiderit: illa parte stipulationis, *Quanta pecunia ex hereditate ad te peruenit, teneberis de peculio.* **I**tem si seruo tuo permiserit vicarium emere aureis octo, ille decem emerit, & tibi scripserit se octo emisse, tuque ei permiseris eorum octo ex tua pecunia soluere, & is decem soluerit: hoc nomine duos aureos tantum vindicabis: sed hi venditori praestabuntur duntaxat de peculio serui.

Si seruum communem, quem cum Titio, aut cum Sempronio habebam, Titio vendidit, antequam eius nomine ageretur mecum de peculio, quaesitum est: si de peculio cum Titio, aut cum Sempronio ageretur; an eius peculij, quod apud me esse ratio haberi deberet, dixi, si cum Sempronio ageretur, numquam rationem eius peculij, quod apud me esset, haberi debere: quia is nullam aduersus me actionem haberet, per quam id, quod praestitisset, consequi posset. **S**ed & si cum Titio post annum, quam vendidisset, ageretur: similiter non esse computandum peculium, quod apud me est: quia iam mecum agi de peculio non posset. **S**i autem intra annum ageretur, tunc quoque habendam huius peculij rationem: postquam placuit, alienato homini permittendum creditoribus, & cum venditore, & cum emptore agere. **S**i autem sit de peculio cum eo, qui vsum fructum in seruo habet; & minus conuentus sit creditor: non est iniquum, vt ex vniuerso eius peculio, siue apud fructuarium, siue apud pretoriam

pretarium erit, rem consequatur. Nihil interest, operas suas conduxerit seruus, quod vbiusque est, veluti mutuum ab eo acceptum. dari itaque debet actio ei aduersus dominum proprietatis, de iure eo, quod seruus, peculij nomine, apud fructuarium habet.

37. Africanus libro 2. Quaestionum.

Epousi apud filium familiae decem, & ego depouiti de peculio, quamuis nihil patri filius debet, & haec decem teneas: nihil magis tam patrem damnamus: exitus autem, si nullum praeterea peculium sit, hanc eam pecuniam, cum mea maneat, non esse peculij, de iure quolibet alio agente de peculio, minime dubitandum ait, computari non oportere, itaque ad exhibendum agere me, & exhibitam vindicare debere.

Si nuptura filiofamilias, dotis nomine certam pecuniam promiserit: & diuortio facto agat de dote cum patre: virtute tota promissione, an deducta eo, quod patri filius debeat, liberari eam oportere? respondit, tota promissione eam liberandam esse: cum certe, & si ex promissione cum ea ageretur, exceptione doli mali tueri se posset.

Si Stichus habet in peculio Pamphilum, qui est decem, idem Pamphilus debet domino quinque. si agatur de peculio, Stichum nomine placebat, aestimari debere pretium Pamphilij, & quidem totum, non deducto eo, quod domino Pamphilus debet. neminem enim posse intellegi ipsum in suo peculio esse, hoc ergo casu damnatum dominum passurum: vt patretur, si cuiuslibet alij seruorum suorum peculium non habent credidisset. Idque ita se habere euidens appariturum ait, si Stichus peculium legatum esse proponatur, qui certe, si ex testamento agat, cogendus non est eius, quod vicarius suus debet aliter, quam ex peculio ipsius, deductionem pati, alioquin futurum, vt, si tantumdem vicarius domino debeat, ipse nihil in peculio habere intellegatur, quod certe est absurdum.

Si seruo, quem tibi vendideram, pecuniam credidi, quaesitum est, an ita mihi in te actio de peculio dari debeat, vt deducatur id, quod apud me ex eo remanserit. quod quidem minime verum est, nec intererit, intra annum, quam vendideram, postea experiar. nam nec ceteris quidem, qui tunc cum eo contraxerint in me actio datur. in contrarium quoque agentibus mecum his, qui antea cum eo seruo contraxerint, non deducam id, quod postea mihi debere ceperit, ex quo apparet, onus eius peculij, quod apud me remanserit, ad posterioris temporis contractus pertinere non debere.

39. Florentinus libro 11. Institutionum.

Peculium & ex eo consistit, quod parsimonia sua quis parauit, vel officio meruerit a quolibet sibi donari, idque velus proprium patrimonium seruini suum habere quis voluerit.

40. Marcianus libro 5. Regularum.

Peculium nascitur, crescit, decrescit, moritur, & indeo eleganter Papirius Fronto dicebat, peculium simile esse homini.

Quomodo autem peculium nascitur, quaesitum est, & ita veteres distingunt: si id adquisit seruus, quod dominus necesse non habet praestare, id esse peculium: si vero tunicas, aut aliquid simile, quod ei dominus necesse habet praestare, non esse peculium, ita igitur nascitur peculium. Crescit, cum actum fuerit. Decrescit, cum serui vicarij moriantur, res intereunt. Moritur, cum ademptum sit.

41. Ulpianus libro 43. ad Sabinum.

Nec seruus quicquam debere potest, nec seruo potest debere, sed, cum eo verbo abutimur, factum magis demonstramus, quam ad ius civile referimus obligationem, itaque quod seruo debetur, ab

extraneis dominus recte petet, quod seruus ipse debet, eo nomine in peculium, & si quid inde in rem domini versum est: in dominum actio datur.

42. Idem libro 12. ad Edictum.

In adrogatorem de peculio actionem dandam, quidam recte putant, quamuis Sabinus, & Cassius, ex ante gesto de peculio actionem non esse dandam, existimant.

43. Paulus libro 30. ad Edictum.

Si postquam tecum de peculio egi, ante rem iudicatum seruum vendideris: Labeo ait, etiam eius peculij nomine, quod apud emptorem quaesieris, damnum te debere: nec succurrendum tibi, culpa enim tua id accidisse, qui seruum vendidisses.

44. Ulpianus libro 63. ad Edictum.

Si quis cum filiofamilio contraxerit, duos habet debitores: filium in solidum, & patrem duntaxat de peculio.

45. Paulus libro 61. ad Edictum.

Idemque, si pater filio peculium ademisisset, nihil minus creditores cum filio agere possunt.

46. Idem libro 60. ad Edictum.

Qui peculij administrationem concedit, videtur permittere generaliter, quod & specialiter permittitur est.

47. Idem libro 4. ad Plautium.

Quotiens in taberna ita scriptum fuisse, *Cum Iquario seruo meo geri negotium veto*: hoc solum consecutum esse dominum constat, ne infortiora teneatur, non etiam de peculio.

Sabinus respondit, non aliam dandam de peculio actionem in dominum, cum seruus fideiussisset, nisi in rem domini, aut ob rem peculiarem fideiussisset.

Si semel actum sit de peculio: quamuis minus inueniatur rei indicandae tempore in peculio, quam debeat; tamen cautionibus locum esse non placuit de futuro incremento peculij, hoc enim in pro socio actione locum habet: quia socius vniuersum debet.

Si creditor serui ab emptore esset partem conuentus: competere in reliquum in venditorem vtile iudicium, Proculus ait, sed, re integra, non esse permittendum adpri, diuidere actionem, vt simul cum emptore, & cum venditore experiar. satis enim esse, hoc solum ei tribuit, vt, rescisso superiore iudicio, in alterum detur ei actio: cum electo reo, minus esset consecutus, & hoc iure vitium.

Non tantum autem quicuis creditor cum venditore ex ante gesto agere potest, sed & ipse emptor, idque & Iuliano videtur, quamuis & deducere ipse potest aduersus alium agentem, dum tamen id, quod apud se habet, computet.

Si seruus, deducto peculio, venditus sit: procedit, vt venditor & deductione vri possit, & si post deductionem ceperit aliquid venditori seruus debere, non minuit peculia: quia non domino debet.

Quod diximus in emptore, & venditore: eadem sunt, & si alio quouis genere dominum mutatum sit: vt legato, doris datione, quia, quasi patrimonium liberi hominis, peculium serui intellegitur, vbi cum que esset.

48. Idem libro 17. ad Plautium.

Libera peculij administratio non permanet neque in fugitino: neque in subrepto, neque in eo, de quo nesciat quis, viuat, an mortuus sit. **I**tem Cui peculij administratio data est, delegare debitorem suum potest.

49. Pomponius libro quarto ad Quintum Mucium.

Non solum id peculium est, quod dominus seruo concessit: verum id quoque, quod ignorante quidem eo adquisitum sit, tam si rescisset, passurus erat esse in peculio. **S**i, ignorante me, seruus meus negotia mea administrauerit: tantidem debitor mihi intellegatur, quantum tenebatur, si liber negotia mea administrasset. **S**i vt debitor vel seruus

domino, vel dominus seruo intellegatur: ex causa cuius comparandum est. ideoque si dominus in rationes suas referat, se debere seruo suo, cum omnino neque mutuum acceperit, neque vlla causa praecerat debendi quida ratio non facit eum debitorem.

50. Papini libro 9. Quzstionum.

Et tempore, quo in peculio nihil est, pater latitanti bonorum possessionem, eius rei seruandae causa, nisi non possum; qui de peculio cum co aditus sum: quia non fraudationis causa latitat, qui si iudicium acciperet, absolui deberet. nec ad rem pertinet, quod fieri potest, ut dominatio sequatur. nam & si in diem, vel sub condicione debeat: fraudationis causa non videtur latitare: tam enim potest iudicis iniuria condemnari. Sed si iustorem datum eo tempore, quo nihil in peculio est, teneri puta: Iulianus, quoniam si in seruo futurae quoque actionis accipi possit: si tamen sic acceptus est.

1. Si creditor patrem, qui de peculio tenebatur, hereditate instituerit: quia mortis tempore in Falcidia ratione spectatur: illius temporis peculium considerabitur.

2. Etiam postquam dominus de peculio conuenit, si post actionem dictam seruum pecuniam exsoluerit, non magis repetere potest, quam si iudicium dictatum non fuisset: eadem ratione si iudicium quoque vtiliter acceptus videbitur, quia naturalis obligatio, quam etiam seruus suscipere videtur, in libertate transacta non est.

3. Seruus alienus, cum bonae fidei serueret mihi nummos a Titio mutuatos, mihi dedit, ut eam manumitterem: & manumisi, creditor querebat, quem de peculio conueniret: dixi, quamquam creditor electionem aliam haberet, tamen in proposito dominum esse conueniendum: & eum ad exhibendum mecum acturum pecuniae nomine, quae ipsi esset adquisita, nec in eam causam alienata, quae pro capite serui facta proponeretur. neque enim admittendum esse distinctionem existimantium, si non manumittam, domini pecuniam esse: in manumissione vero seruicia, videri pecuniam ex re mea quzstum mihi: quoniam magis propter rem meam, quam ex re mea, pecunia mihi daretur.

51. Sczuola libro 2. Quzstionum.

Quod debetur seruo ab extraneis, agenti de peculio non omnimodo dominus ad quantitatem debiti condemnandus est: cum & sumptus in petendo, & contentus executionis possit esse incertus: & cogitanda sit mora temporis, quod datur iudicatis: aut venditionis bonorum, si id magis faciendum erit. ergo, si paratus sit actiones mandare, & absoluerit, quod enim dicitur, si cum vno ex sociis agatur, vniuersum peculium computandum, quia sit cum socio actio: in eodem redibit, si actiones paratus sit praestare. & in omnibus, quos idcirco teneri dicimus, quia habent actionem, delegatio pro iusta praestatione sit.

52. Paulus libro 4. ad Quzstionum.

Ex factis quzritur: qui tutelam, quasi liber, administrabat, seruus pronunciat: an, si conuenitur eius dominus a pupillo, (cuius quidem potior rem causam, quam creditorum ceterorum serui habendam rescriptum est) an vel id deducatur ex peculio, quod domino debetur. & si putaueris posse deduci, an interfit, vtrum, cum adhuc in libertate ageret, domini debitor factus est, an postea & an de peculio impuberi competat. Respondi. Nullum privilegium praeponi patri, vel domino potest, cum ex persona filij, vel serui, de peculio conueniuntur. plane in ceteris creditoribus habenda est ratio privilegiorum. quid enim, si filius dotem accepit, tutelam administravit: merito igitur & in seruo, qui pro tutore egit, id referri: quoniam est & quia occupantis in-

lior soler esse conditio, quam ceterorum: inhibebitur actio. Plane si ex re pupilli nomina fecit, vel pecuniam in arca deposuit: datur ei vindictario nomen, & aduersus debitores vtilis actio: scilicet si nummos consumpserunt. hic enim alienare eos non potuit: quod & in quatuordecim dicitur. Nec tamen interesse potest, quando domino debere cepit: vtrum cum in libertatis possessione esset, an postea. Nam & si Titij seruo credidero, vltimur dominus esse ceperit: deducam quod prius credidi, si conueniri de peculio ceperit. Quid ergo est qua de peculio actio deficit, vtilis actio in dominum quasi tutelae erit: quod ille pro patrimonio habuit, peculium esse intellegatur.

1. Si dos filiofamilias sit data, vel tutelam administraverit: habenda est ratio privilegiorum in actione de peculio, dilata inter ceterorum creditorum actione, vel inter postea cautione, si priores agant, qui privilegium non habent, rest. Tit. vii, quod acceperunt, si inferatur postea cum patre actio privilegij.

53. Idem libro 11. Quzstionum.

Si seruo peculium, cum manumitteretur, datum non est: vnde de iure concessum debitoribus, autem conuenire, nisi mandatis sibi actionibus, non potest.

54. Sczuola libro 1. Responsorum.

Filiusfamilias vni ex hereditibus praedia praegauit, ut in hereditate erant, cum seruis, in serui domini debitoribus fuerunt. quzstum est: an ceteris hereditibus aduersus eum actio de peculio competat, respondit, non competere.

55. Neratius libro 1. Responsorum.

Is, cum quo de peculio agebatur, a te vi exemptus est, quod tunc, cum vi eximeres, in peculio fuerit, spectari.

56. Paulus libro 2. ad Neratium.

Quod seruis meus pro debitore meo mihi expromissum, ex peculio deduci debet, & a debitore nihil domini debetur. Sed videmus, ne credendum sit, peculiare fieri nomen eius, pro quo expromissum est, Paulus: vti que, si, de peculio agente aliquo deducere velit, illud nomen peculiare facit.

57. Tryphonius libro 8. Disputationum.

Si filius, vel seruus, cuius nomine duntaxat de peculio actum est, ante finitum iudicium decesserit: id peculium respicietur, quod aliquis eorum, cum moriebatur, habuit.

1. Sed eum, qui seruum testamento liberum esse iubet, & ei peculium legat, eius temporis peculium legare intellegi Iulianus scribit, quo libertas competit: ideoque omnia incrementa peculij quoquo modo ante aditam hereditatem adquisita ad manumissum pertinere.

2. At si quis extraneo peculium serui legauerit, in coniectura voluntatis testatoris quzstionem esse, & verosimilius esse id legatum, quod mortis tempore in peculio fuerit: ita ut, quae ex rebus peculiaribus ante aditam hereditatem accesserint, debeantur: veluti paruis ancillarum, & seruis pecudum, quae autem seruo donata fuerint, siue quid ex operis suis adquisierit: ad legatarium non pertinere.

58. Sczuola libro 5. Digestorum.

Vni ex hereditibus praedia legauit, ut instrata erant, cum seruis, & ceteris rebus, & quidquid ibi esset. hi serui domino debitores fuerunt tam ex aliis causis, quam ex ratione calendarij. quzstum est, an ceteris hereditibus aduersus eum pecuniae ab his debentur actio de peculio competit. respondit, non competere.

QUANDO DE PECULIO Actio annalis est, TIT. II.

Ulpianus

Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Prator ait: Post mortem eius, qui in alterius potestate fuerit, postea, quam is emancipatus manumissus, alienatus, vel fuerit: duntaxat de peculio, & si qua dolo eius, in cuius potestate est factum erit, quo in usus peculij sit, in anno, quo primum de ea re experiri potestas erit, iudicium dabo.

1. Quod si seruus, vel filius in potestate est: de peculio actio perpetua est. post mortem autem eius, vel postquam emancipatus, manumissus, alienatus, vel fuerit: temporaria esse incipit, id est annalis.

2. Annus autem vtilis computabitur, & ideo & si conditionalis sit obligatio: Iulianus scripsit ex eo computandum annum, non ex quo emancipatus est, sed ex quo potuit conditione existente.

3. Mentio autem temporariam in hoc casu fecit, prator actionem. nam cum morte, vel alienatione extinguatur peculium: sufficere debet, utque ad annum pro luci obligationem.

4. Alienatio autem, & manumissio ad seruos pertinet, non ad filios. mors autem tam ad seruos, quam ad filios, & si in emancipatione desierit esse in potestate, annalis erit actio. Sed & si morte patris, vel de iuratione, sui iuris fieri effectus filius: de peculio intra annum heres patris, vel filius tenebitur.

5. In alienatione incipit utique venditor, qui actione de peculio actio annua tenetur.

6. Sed & si doloit seruum, vel permutauit, vel in diem dedit, in eadem causa est.

7. Item heres eius, qui seruum legauit non cum peculio, nam si cum peculio vel legauit, vel liberum esse iussit: quzstionis sunt. & mihi varius videtur, non dandum, neque in manumissum, neque in eum, cui legatum sit peculium, de peculio actionem. an ergo teneatur heres? ait Caelius, teneri: quia peculium penes eum sit, qui, tradendo id legatario, se liberabit. Pegasus autem, cauere heredi debere, ait, ab eo, qui peculium legatum sit: quia ad eum veniunt creditores, ergo, si tradiderit sine cautione, erit contentendus.

8. Si procepto seruo, & peculio, rogatus sit heres restituere hereditatem: si de peculio conueniatur, Trebelliani exceptio non videtur, ut Marcellus tradens admittit: autem, cui restituta est hereditas, non tenetur, ut Sczuola ait, cum peculium non habeat, nec dolo fecerit, quo minus haberet.

9. Vniuersum quoque extincto: intra annum actio nem dandum in usufructuarium, Pomponius libro sexagesimo primo scripsit.

10. Quzstum est apud Labeonem. Icum filius viueret, tu credens eum mortuum, annali actione egeris: & quia annus praeterierat, exceptio si repulsus: an rursus experiri tibi, comperito errore, permittendum est. & ait, permitti debere duntaxat de peculio, non etiam de in rem verso. nam prior iudicio de in rem verso recte actum est: quia annua exceptio ad peculium, non ad in rem versum pertinet.

1. Paulus libro 30. ad Edictum.

Cum post mortem filiofamilias annua aduersus patrem actio est, quemadmodum aduersus eum esset perpetua, vivo filio: ideo, si ex causa redhibitionis erit de peculio actio, sex mensium erit post mortem filij. idemque dicendum in omnibus temporibus actionibus.

1. Si seruus, cui creditum est, apud hostes sine peculio actio in domum non anno finienda est, quam si post minimum reuerti potest.

2. Pomponius libro 4. ad Quintum Mucium.

Definitione peculij inter: dum videtur, etiam si seruus in rem natura esse desit, & actionem prator de peculio intra annum dat. nam & tunc & accessio, & decessio, non quasi peculij, reperiendam: quamquam iam desit, morte serui, vel

manumissione, esse peculium: ut possit ei accedere de peculio, fructibus, vel pecorum seruo, ancillarumque partibus: & decedere, veluti si mortuum sit animal, vel alio quolibet modo perierit.

DE IN REM VERSO.

TIT. III.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Si hi, qui in potestate aliena sunt, nihil in peculio habent, vel habeant, non in solidum tamen: teneantur, qui eos habent in potestate, si in rem eorum, quod acceptum est, conseruatum sit: quasi cum ipsis potius contra iura videatur.

1. Nec videtur frustra de in rem verso actio promissa, quasi sufficeret de peculio. resissim enim Labeo dicit, fieri posse, ut & in rem versum sit, & cesset de peculio actio. quid enim, si dominus peculium ademit sine dolo malo? quid, si morte serui extinctum est peculium, & annus vtilis praeterit? de in rem verso namque actio perpetua est: & locum habet, siue ademit sine dolo malo, siue actio de peculio anno finita est. 2. Item si plures agant de peculio: proficere hoc ei, cuius pecunia in rem versa est, debet: ut ipse vberiore actionem habeat. Certè si praenatum sit ab aliquo, & actum de peculio: de in rem verso actio au cesset, videndum, & refert Pomponius, Iulianum existimare, de peculio actione peremi de in rem verso actionem: quia in peculium conuersum est, quod in domini rem erat versum: & pro seruo solum est, quemadmodum si ipsi seruo domino fuisset solum, sed ita demum, si praestiterit ex actione de peculio dominus, quod seruus in rem eius verterat. ceterum si non praestiterit, manet actio de in rem verso.

2. Iulianus libro duodecimo ex Cassio.

Qui nummis acceptum seruum manumisit, agi eum eo de in rem verso non potest: quia, dando libertatem, locupletior ex nummis non fit.

3. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Quod si seruus domino quantitatem dederit, & manumittatur, quam a me mutuam accepit, in peculium quidem hanc quantitatem non computari: in rem autem videri versum, si quis plus sit in eo quod seruus dedit, quam est in serui pretio.

1. In rem autem versum videtur: siue id ipsum, quod seruus accepit, in rem domini conuerterit: (veluti si triticum accepit, & id ipsum in familiam domini, & vtriusque nomine, consumpserit: aut si pecuniam a creditore acceptam, dominico creditore soluerit, sed & si errauit in soluendo, & putauit creditorem eum, qui non erat: & quae in rem versum esse, Pomponius libro sexagesimo primo ait, quatenus indebiti repetitionem dominus haberet) siue cum seruus domini negotij gerendi administrandive causa quid fecit: (veluti si muratus sit pecuniam, ut frumentum compararet ad familiam alendam, vel si ad vestendam) siue peculiariter mutuatus, postea in rem domini verterit. hoc enim iure viuimus: ut, etiam si prius in peculium verterit pecuniam, mox in rem domini, esse de in rem verso actio possit.

2. Et regulariter dicimus, totiens de in rem verso esse actionem: quibus casibus procurator mandari, vel qui negotia gessit, negotiorum gestorum haberet actionem: quotiensque aliquid consumpsit seruus, ut aut meliorem rem dominus habuerit, aut non deteriorem.

3. Proinde si seruus sumpsit pecuniam, ut se aleret, & vestiret secundum consuetudinem domini: (id est vsque ad eum modum, quem dominus ei praestare consueuerat) in rem videri domini verterit, Labeo scribit. Ergo idem erit & in filio.

4. Sed si, mutua pecunia accepta domum domesticam exornauit, & quibusdam aliis, quae magis ad voluptatem pertinet, quam ad utilitatem:

non videtur verum, quia nec procurator, hanc impu- taret, nisi forte mandatum domini, aut voluntate ha- buit, nec debere ex eo onerari dominum, quod ipse facturus non esset, quid ergo est? pati debet dominus, creditorem hanc auferre, sine domus sui videlicet in- iurium: ne cogendus sit dominus vendere domum, ut quanti pretiosior facta est, id praestet.

¶ Idem Labeo ait, si seruus mutuatus nummos a me, alij eos crediderit: de in rem verso dominum te- neri, quod nomen ei adquisitum est. quam sententiam Pomponius ita probat, si non peculiare nomen fecit, sed quasi dominice rationis: ex qua causa ha- bitus erit dominus obligatus: ut, si non putat sibi expedire nomen debitoris habere, cedat creditori a- ctionibus, procuratoremque eum faciat.

¶ Necnon illud quoque in rem domini verum Labeo ait, quod mutuatus seruus, domino emit vo- lenti ad luxuriam materiam: vnguenta forte: vel si quid ad delicias, vel si quid ad turpes sumptus summini- strauit, neque enim spectamus: an bono domini ces- serit, quod consumptum est, sed an in negotium domini.

¶ Unde recte dicitur: & si frumentum compar- uit seruus ad alendam domini familiam, & in hor- reo domino repositum, hoc perit, vel corruptum est, vel arsit: videri verum.

¶ Sed & si seruum domino necessarium emisserit, sique decesserit, vel insulam sustulisset, eaque ruiisset: dicerem, esse actionem de in rem verso.

¶ Sed si sic accepit, quasi in rem domini vert- ret, nec vertit, & accepit creditorem: non videtur verum: nec tenetur dominus ne credulitas credito- ris domino obesse, vel calliditas serui noceret, quid tamen si is fuit seruus, qui solutus erat accipiens ver- tere? adhuc non puto nocere domino, si alia mente seruus accepit: aut si cum hac mente accepisset, pos- tea alio vertit, curiosus igitur debet esse creditor, quo vertatur.

¶ Si mutuatus sit pecuniam seruus ad vestem comparandam, & nummi perierint: quis de in rem verso agere possit? vtrum creditor, an venditor? puto autem, si quidem pretium numeratum sit, credito- rem de in rem verso acturum, nisi vestis perierit, si autem non fuit pretium solutum, ad hoc tamen data pecunia, ut vestis emeretur, & pecunia perierit, ves- tis tamen familia diuisa est: vtrique creditorem de in rem verso habere actionem. an & venditor ha- beat, quia res eius peruenerunt in rem domini? ra- tio hoc facit, ut teneatur, unde incipit dominus tene- ri ex vna causa duobus. Proinde et si tam pecuniam quam vestis perit: dicendum erit, vtrique domi- num teneri: quoniam ambo in rem domini vertere voluerunt.

4. Gaius libro nono ad Edictum Prouinciale.

Edicendum est, occupantis meliorem conditio- nem esse debere. nam, vtrisque condemnari do- minum de in rem verso, iniuriam est.

5. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

¶ Tres domino non necessarias emerit seruus quasi domino necessaria, veluti seruus: hactenus videri in rem eius verum, Pomponius scribit quatenus seruorum verum pretium facit: cum, si necessarias emisserit, in solidum, quanti venissent, teneretur.

¶ Idem ait, siue ratum habeat serui contractum dominus, siue non: de in rem verso esse actionem.

¶ Quod seruus domino emit: si quidem volunta- te eius emit, potest quod iussu agi: si vero non ex voluntate, si quidem dominus ratum habuerit, vel alioquin rem necessariam, vel vtilem domino emit, de in rem verso actio erit, si vero nihil eorum est, de peculio erit actio.

¶ Placet non solum eam pecuniam in rem verti, quae statim a creditore ad dominum peruenerit: sed & quae prius fuerit in peculio, hoc autem toties ve- rum est, quotiens seruus rem domini gerens, locu-

pletior eum facit nummis pecularibus, alioquin si seruo peculium dominus adimat, vel si vendat eu- cum peculio, vel rem eius peculiatam, & pretium exigat, non videtur in rem verum.

6. Tryphonius libro primo Disputationum.

¶ Nam si hinc verum esset, etiam antequam vende- ret rem peculiarem, de in rem verso teneretur: quia hoc ipso, quod seruus rem in peculio haberet, locupletior fieret, quod aperte falsum est.

7. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

¶ Et ideo, & si donauerit seruus domino rem pecu- liarem, actio de in rem verso cessat: & sunt ista vera.

¶ Planè si mutuum seruus acceperit, & donandi animo soluit, dum non vult eum debitorem facere peculiarem: de in rem verso actio est.

¶ Illud verum non est, quod Mela scribit, si seruo meo argentum dederis, ut pocula tibi faceret ex quolibet argento, mox, factis proculis, seruus deces- serit, esse tibi aduersus me de in rem verso actionem: quoniam postquam pocula vindicare.

¶ Illud planè verum est, quod Labeo scribit, si odores & vnguenta seruus emerit, & ad funus croga- uerit, quod ad dominum suum pertinebat, videri in rem domini verum.

¶ Idem ait, & si hereditatem a seruo tuo emerit, quae ad te pertinebat, & creditoribus pecuniam solu- uero, deinde hanc hereditatem abstulens tibi, ex empto actione me id ipsum consecuturum, videri enim in rem tuam verum: nam & si hereditatem a seruo emerit, quod mihi ab ipso seruo debebatur, compensare: nihil tibi solui: tamen consequi me ex empto, quod ad dominum peruenit, ego autem non puto, de in rem verso esse actionem emptori: nisi hoc animo gesserit seruus, ut in rem domini venderet.

¶ Si filius familias pecuniam mutuatus, pro filia sua dotem dederit in rem verum patris videtur, qua- tenus eius pro nepote daturus fuit. quae sententia ita demum mihi vera videtur, si hoc animo dedit, ut pa- tris negotium gerens.

8. Paulus libro trigensimo ad Edictum.

¶ Nihil interesse Pomponius ait, filiae suae nomi- ne, an fororis, vel nepotis ex altero filio nate dederit. Idem ergo dicemus, & si seruus mutuatus fue- rit, & domini sui filiae nomine in dotem dederit.

9. Iulianus libro duodecimo ex Cassio.

¶ I vero pater dotem daturus non fuit, in rem pecu- liaris verum esse non videtur.

10. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

¶ Si pro patre filius fideiussert, & creditori soluerit: in rem patris videtur verum: quia patrem liberauit. Cui simile est, quod Papinianus libro nono quaestionum scribit, si filius quasi defensor patris iudicium susceperit, & sit condemnatus, de in rem verso teneri patrem. namque filius cum iudicio susceptio liberauit.

¶ Idem tractat Papinianus: & si, quod patrem de- re oporteret, a filio sum stipulatus: & ita conuenimus filium. nam & hic de in rem verso fore actionem, nisi si donare patri filius voluit, dum se obligat.

¶ Quare potest dici, et si de peculio actionem quasi defensor patris susceperit, teneri patrem de in rem verso usque ad peculij quantitatem, cuius sen- tentiae id erit emolumentum: ut, si finita sit actio de peculio, de in rem verso conueniatur, ego, & ante condemnationem, post iudicium patris nomine ac- ceptum, de in rem verso patrem teneri puto.

¶ In rem autem verum videtur, prout ali- quid verum est, proinde, si pars vera est, de parte erit actio. ¶ Sed vtrum in sortem dum- taxat tenebitur dominus, an & in usuras? & si quidem promissit usuras: Marcellus libro quinto digestorum scribit, dominum praes- turum

verum, sed si non sint promissae, vtiq; non debebunt, quia in stipulatum deducta non sunt. Planè si contemplatione domini pecuniam dedi non gerenti seruo negotia domini, sed ipse gerens: negotiorum gestoribus actione potero etiam de usuris experiri.

¶ Verum autem sic accipimus, ut duret verum. Et ita demum de in rem verso competit actio, si non sit a domino seruo solutum, vel filio. Si tamen in necem creditoris, id est, perditio seruo, vel filio solutum sit: quatenus solutum sit: definit quidem verum: & quissimum autem est, de dolo malo accusare patrem, vel dominum competere a- ctione. Nam & peculiaris debitor, si fraudulenter seruo soluerit, quod ei debebat, non liberatur.

¶ Si domini debitor sit seruus, & ab alio mutuatus, si soluerit hactenus non vertit, quatenus domino debet: quod excedit, vertit. proinde si cum domino debet: uti gignis, mutuatus quadragesis, creditor eius soluerit, vel familiam exhibuerit, di- cendum erit, de in rem verso in decem competere actionem, aut, si tantum rem debeat, nihil videtur verum. nam (ut Pomponius scribit) aduersus lucrum domini videtur subuenire. Et ideo, si debitor fuit domino, cum in rem venderet, nihil videri verum: siue postea debitor esse domino coepit, desinere verum. idemque, si soluerit ei. Plus dicit, est tan- tumdem ei donauit dominus, quantum creditori soluit pro se, si quidem remunerandi animo, non videri verum: si vero alius donauit: durare verum.

¶ Idem querit, si decem in rem domini vertit, & postea tantamdem summam a domino mutuatus sit, habeat praeter ea & peculium decem, videndum est, verum desit esse verum: nam vero, quoniam est peculium, vnde trahatur debitum, de in rem verso non tollimus actionem: an potius ex v- troque pro rata detrahimus. ego autem puto, subla- tam de in rem verso actionem: cum debitor domini sit constitutus. ¶ Idem querit, si in rem tuam venderit, & debitor tuus factus sit: mox creditor eius- dem summae, quam tibi debuit: an rescatur de in rem verso actio, an vero ex postfacto non conuale- scat, quod verum est. ¶ Idem tractat, an ex euentu possit in rem patris filius vertere, vel: si si duo rei, pater & filius facerit, & filius mutatus, suo nomine soluat: vel si filio iussu patris crediderit, & si- lius creditum tibi soluerit, mihi videtur, si quidem pecunia ad patrem peruenerat, videri in rem verum, quod si non fuit, & suum negotium gerens si- lius soluit, non esse de in rem verso actionem.

11. Paulus libro 30. ad Edictum.

¶ Quod seruus in hoc mutuatus fuerit, ut credito- ri suo solueret: non erit in rem verum, quam- uis actione de peculio liberatus sit dominus.

12. Gaius libro 9. ad Edictum Prouinciale.

¶ Si fundum patri, dominove emit seruus, vel filius- familias: verum quidem esse videtur, ita tamen: ut, siue minoris sit, quam est emptus, tantum videat- ur in rem verum, quam dignus sit, siue plus sit, non plus videatur in rem verum, quam emptus est.

13. Ulpianus libro 29. ad Edictum.

¶ Si in rem alterius ex dominis verum sit: vtrum is solus, in cuius rem verum est, an & socius pos- sit conueniri, quae ritur & Iulianus scribit, eum so- lum conueniri, in cuius rem verum est, sicuti cum quis iussit: quam sententiam puto veram.

14. Iulianus libro 11. Digestorum Marcellus notat.

¶ Interdum & propter hoc quod in re alterius socij verum est: de in rem verso cum altero agi potest

qui copentus, a socio petere potest id in quo dam- natus fuerit, quid enim dicemus si peculium seruo ab altero ademptum fuerit? Paulus: Ergo hanc quaes- tio ita procedit, si de peculio agi non potest.

15. Ulpianus libro 2. Disputationum.

¶ Si filius familias constituerit, quod pater debuit: videndum est, an de in rem verso actio dari de- beat, atqui non liberauit patrem. nam qui confi- ruit, se quidem obligat, patrem vero non liberat, planè si soluat post constitutum, licet pro se videat- ur soluisse (hoc est ob id, quod constituit,) in rem tamen vertisse patris merito dicitur.

16. Aferius libro 2. Digestorum.

¶ Vidam fundum colendum seruo suo locauit, & boues ei deegerat. cum hi boues non essent i- donici iusserat eos venire, & his nummis, qui recepti essent, alios reparari. seruus boues vendiderat: alios redemerat: nummos venditori non soluerat, postea conturbauerat. qui boues vendiderat, nummos a domino petebat actione de peculio, aut quod in rem domini verum esset: cum boues, pro quibus pecu- nia peteretur, penes dominum essent. respondit, non videri peculij quicquam esse, nisi si quid, deducto eo quod seruus domino debuisset, reliquum fieret, illud sibi videri, boues quidem in rem domini veros esse: sed pro ea re soluisse tantum, quanti priores bo- ues venissent: si quo amplioris pecuniae posteriores boues essent, eius oportere dominum condemnari.

17. Africani libro 8. Quaestionum.

¶ Seruus in rem domini pecuniam mutuatus, sine culpa eam perdidit. nihilominus posse cum do- mino de in rem verso agi, existimauit: nam et si pro- curator meus in negotia mea impensurus, pecunia mutuatus, sine culpa eam perdidit: rectè eum, hoc nomine, mandati, vel negotiorum gestorum acturum.

¶ Cum Stichus vicario serui tui Pamphi- li contraxit actio de peculio, & in rem verso, ita dari debet, ut quod vel in tuam ipsius rem, vel in peculij Pamphili verum sit, comprehendatur: scilicet etiam si mortuo, vel alienato Stichus, agatur, quod si, Pam- philo mortuo, agatur, magis est, ut, quamuis Stichus viuat: tamen de eo, quo in peculio Pamphili verum est, non nisi intra annum, quam is decessit, actio dari debeat. etenim quodammodo de peculio Pam- phili tui experiri videbor. sicuti si quod iussu eius credidit, experirer. Nec nos mouere debet, quod Stichus de cuius peculio agitur, viuat: quando non aliter ea res in peculio eius esse potest, quam si Pam- phili peculij maneat. Eadem ratio efficit, ut id, quod in peculio Pamphili verum sit, ita praestari debere dicamus, ut prius eius, quod tibi Pamphilus debue- rit, deductio fiat. quod vero in tuam rem verum fuerit, praestetur etiam non deducto eo, quod Pam- philus tibi debet.

18. Neratius libro 2. Membranarum.

¶ Quamuis in eam rem pro seruo meo fideiussertis, quae ita contracta est, ut in rem meam versare- tur: veluti si cum seruo frumentum emisserit, quo fa- milia aleretur, venditori frumenti fideiussertis: pro- pius est tamen, ut de peculio eo nomine, non de in rem verso agere possis, ut vnus dumtaxat in quo- quo contractu de in rem verso sit actio, qui id ipsum credidit, quod in rem domini verum est.

19. Paulus libro 4. Quaestionum.

¶ Filius familias togam emit, mortuo deinde eo, pa- ter ignorans, & putans suam esse, dedicauit eam in funus eius. Neratius libro responso ait, in rem aem patris verum videri, in actione autem de pecu- lio, quod in rerum natura non esset, vno modo esti- mari debere, si dolo malo eius, quo eum agatur, factum esset, atquin si filio pater togam emere debuit, in rem patris res vera est, non nunc, quo funera vitu-

sed quo tempore emit. funus enim filij...
patris est. & hoc Neratius quoque, qui de in rem...

Pater pro filia dotem promittit: & conuenit, ut ipse...
filiam aleret, non prestante patre, filia à viro...

Filiam familias duxit uxorem, patre dotem pro...
mittente. & conuenit inter omnes persona, ut...

QVOD IVSSV. TIT. III.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.
Erit ex iussu domini in solidum aduersus eum...

LIBER SEXTVS DECIMVS.

AD SENATVSCONSVLTVM VELLEIANVM.

Paulus libro 30. ad Edictum.

Velleiano senatusconsulto plenissime...
comprehensum est, ne pro villo...

uocare hoc iussum, antequam creditor possit. & pu...
to, postquam admodum si mandasset, & postea ante...

Paulus libro 30. ad Edictum.
Si tutor in illis, seruo pupilli creditum sit, puto, si...

Ulpianus libro 29. ad Edictum.
Si iussu domini in solidum aduersus eum...

Paulus libro 4. ad Plautium.
Si dominus, vel pater pecuniam mutuam accepto...

AD SENATVSCONSVLTVM VELLEIANVM.

Paulus libro 30. ad Edictum.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.
Erit primò quidem temporibus Diui Augusti, mel...

Paulus libro 30. ad Edictum.
Si cum defendat, qui damnatus regressum ad...

Ulpianus libro 29. ad Edictum.
Si ego cum muliere ab initio contraxerim,...

Gaius libro 9. ad Edictum Prouinciale.
Nec interest, si unam soluendam causa numeret,...

AD SENATVSCONSVLTVM VELLEIANVM.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.
Quamquam igitur fideiussor, doli replicatione...

terem neque nouam: sed ipsam fecisse hanc obliga...
tionem. Si mulier apud Primum pro Secundo in...

Paulus libro 30. ad Edictum.
Si cum defendat, qui damnatus regressum ad...

Ulpianus libro 29. ad Edictum.
Si ego cum muliere ab initio contraxerim,...

AD SENATVSCONSVLTVM VELLEIANVM.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.

Ulpianus libro 29. ad Edictum.
Quamquam igitur fideiussor, doli replicatione...

ex hoc contractu. Item si minor viginti quinque annis sit pro quo mulier intercessit, in integrum restitutionem poterit implorare. vel filius contra senatusconsultum contractus est.

9. Paulus libro 6. Regularum.

Ed si pro alieno seruo intercedat, quemadmodum in patremfamilias priorem reum restituitur a-lio, ita in dominum quoque restituitur erit.

10. Nijimus libro 29. ad Edictum.

Haec adiones, quae in eos, pro quibus mulier intercessit, dantur, & heredes, & in heredes, & perpetuo competunt: habent enim rei persecutionem, ceteris quoque honorariis successoribus dantur, & aduersus eos.

11. Paulus libro 30. ad Edictum.

Si mulier tamquam in usus suos pecuniam accepit, alij creditorum non est locus senatusconsulto. alioquin nemo cum feminis contrahet: quia ignorari potest, quid adurere sint.

12. Idem libro 6. Breuium.

Immo tunc locus est senatusconsulto, cum scit creditor, eam intercedere.

13. Gaius libro 9. ad Edictum Praeuiale.

Aliquando, licet alienam obligationem suscipiat mulier, non adiubatur hoc senatusconsulto, quod tum accidit, cum prima facie quidem alienam, re vera autem suam obligationem suscipiat, ut ecce, si ancilla ob pacem liberationis expromissore dato, post manumissionem id ipsam suscipiat, quod expromissor debeat: aut si hereditatem emerit, & res alienam hereditarium in se transferat: aut si pro fideiussore suo intercedat.

1. De pignoris prioris debitoris non est creditor noua actione opus: cum quasi seruiana, quae & hypothecaria vocatur, in his utilis sit, quia verum est, conuenisse de pignoris, nec solutam esse pecuniam. 2. Si in conditione, vel in diem, mulier pro alio intercesserit, etiam pendente conditione, volenti creditori, cum priore actio danda est restitutoria, quo enim bonum est, expectare conditionem, vel diem: cum in ea causa sit prior iste debitor, ut omnimodo ipse debeat suscipere actionem? 14. Iulianus libro 12. Digestorum.

Si mulier contra senatusconsultum intercesserit: si quum est, non solum in veterem debitorem, sed & in fideiussorem: eius actionem restitui. nam cum mulieris persona subtrahatur creditori propter senatusconsultum, integra causa pristina restituitur est.

15. Idem libro 51. Digestorum.

Si mulieri soluerio id, quod tibi debebam, & ab ea ratam rem te habiturum, stipulatus fuero, & forte, te ratum non habente, agere ex stipulatu instituerio: exceptio senatusconsulti, quod de intercessionibus seminarum factum est, non proderit mulieri. non enim videtur post alienam obligationem recusare, cum maneam debito obligatus, & ipsa de lucro agat: ac potius reddere cogatur, quod non debitum acceperat, quam pro alio solvere.

16. Idem libro 4. ad Urseium Feroem.

Si mulier contra senatusconsultum Velleianum pro me intercessisset Titio, egoque mulieri id soluissem, & ab ea Titius eam pecuniam peteret: exceptio huius senatusconsulti non est profutura mulieri. neque enim eam periclitari, ne eam pecuniam perdat, cum iam eam habeat. 1. Si ab ea muliere, quae contra senatusconsultum intercessisset, fideiussorem accepissem: Gaius Celsus respondit, ita demum fideiussori exceptionem dandam, si

à muliere rogatus fuisset. Iulianus autem recte patet, fideiussori exceptionem dandam, etiam si mandati actionem aduersus mulierem non habet, quia totam obligationem senatus improbat, & a prioritate restituitur prior debitor creditori.

17. Africanus libro 4. Quaestionum.

Vir uxori, donationis causa, rem villiori pretis addiderat, & in id pretium creditori suo delegauerat. respondit, venditione nullius momenti esse: si creditor pecuniam à muliere peteret, exceptionem vilem fore, quamvis creditor existimauerit, mulierem debitricem mariti fuisse. nec ad contrarium videri debere ei, quod placeat, si quando in hoc mulier mutua est, ut marito crearet, ut ob statuta exceptionem si creditor ignorauerit, in quam causam mulier mutuaeretur. quoniam quidem plurimum interfit, utrum cum muliere quis ab initio contrahat, an alienam obligationem in eam transferat: tunc enim diligentior esse debere. 1. Si mulier dixerit, sibi rem, dotis nomine obligatam, & creditor curauerit, ei pecuniam dotis solui, qui idem pignus acciperet, mulieri eius pecunia credita deberetur: si possessor creditor aduerus eam seruiana agentem exciperet. Si vero mutua est, pignus datum esset, replicationem mulieri senatusconsulti non profuturam nisi creditorem scisset, etiam aliam pecuniam ei deberi.

2. Si mulier, & Titius, cum in rem communem mutuaerentur, eundem pecuniam rei facti sunt, non omnimodo mulierem pro parte fore videri intercessisse dicebat, nam si ob eam causam mutua fuerint, ex qua si creditor pecuniam non dedisset, maius damnum mulier passura fuerat (velut quod communis insula sulca non esset, vel quod fundus communis in publicum committeretur) potius esse, ut senatusconsulto locus non sit, at si in aliquam emptionem mutua pecunia sit accepta: tunc pro parte intercessionem factam videri, & indeo creditorem partem dumtaxat pecuniae à muliere petere posse, quod si totum petierit, exceptio ne pro parte summoetur.

18. Paulus libro 2. ad Plautium.

Item, & si pro debitor meo Titius & mulier duo rei intercesserint.

19. Africanus libro 4. Quaestionum.

Uxor pupilli decesserat, herede instituto Titio, cum de aduenda hereditate dubitaret, quoniam male gesta tutela existimaretur per uadente matre pupilli, ut suo periculo adiret, ad iustitiam stipulatusque de ea est, in diem se eo nomine praestari, si ex ea causa Titius pupillo aliquid praestaret, sique matrem conueniret: negauit exceptioni senatusconsulti locum esse, quando vix sit, ut aliqua apud eundem pro eo ipso intercessisse intellegi possit.

1. Nec dissimilem huic propositioni ex facta agitatam: cum quidam vir praetorius decessisset duobus filiis superstitibus, quorum alter impubes esset, & alter legitimus tutor fratri esset, & eam paterna hereditate abstinere vellet, mandatu vtoris defuncti, quae mater pupillo esset, absente pupillo solum se hereditati miscuisse. vbi similiter se respondisse Iulianus ait, si, ex causa agente pupillo, damnum eo nomine passus esset, non impediri eum senatusconsulto, quo minus à muliere rem seruaret. 2. In proposita specie & illud tradendum est, an is, qui mandato mulieris adierit, si damnum ob id patiarur, quod debitores hereditarij soluendo non fuerint, senatusconsulto locus sit: quasi quodammodo eorum obligationes mulier susceperit, magis autem est, ut ne ob hanc quidem causam senatusconsultum locum habeat: quando non ea mente fuerit, ut pro his intercederet: sed tutoris aduersus pupillum, & ceteros forte creditores ipsam hereditatem praestaret, & quodque

nam mulierem in emptionem hereditatis eo nomine damnum pati, quod debitores hereditarij soluendo non sint: nulla (puto) dubitatio erit, quin senatusconsulto locus non sit, etiam si maxime creditoribus aliquantum praestiterit.

4. Quid ergo, si cum propter ea de aduenda hereditate dubitaret Titius, quod parum idonea nomine debitorum viderentur: mulier hoc ipsum remissit, ut quanto minus à quoque eorum seruaretur, ipsa praestaret prope est, ut sit intercessio.

5. Cum haberes Titium debitorem, & pro eo mulier intercedere vellet, nec tu mulieris nomen propter senatusconsultum sequeris: pete à me mulierem mutua pecuniam, solutura tibi, & stipulanti mihi promissi ignorant, inquam rem mutuaeretur, atque ita numerare me tibi iussit. deinde ego, quia ad numerum nummos non habebam, stipulanti tibi promissi quaesitum est, si eam pecuniam à muliere petam, an exceptio senatusconsulti ei possit, respondit, videndum, ne non sine ratione dicitur, eius loco, qui pro muliere fideiussit, habere me debere, quemadmodum illi, quatuus ignorauerit mulierem intercedere, exceptio aduerus creditorem datur, ne in mulierem mandari debet, competat, ita mihi quoque aduersus te utilis exceptio datur, mihi que in mulierem actio denegetur, quando haec actio periculo mulieris futura est. haec paulo expeditius dicenda, si prius, quam ego tibi pecuniam soluerim, compererim eam intercessisse, ceterum si ante soluerim: videndum, vtrumne nihilominus mulieri quidem exceptio aduerus me dari debeat, & ego tibi codicere pecuniam possim, an vero perinde habendum sit, ac si initio ego pecuniam mulieri credidissem, ac rursus tu mihi in creditu isse, quod quidem magis dicendum existimauit: ut sic senatusconsulto locus non sit, sicuti & cum debitorem suum mulier deleget, intercessio locus non sit, quae postea non recte comparari ait: quando delegatione debitoris facta, mulier ea obligetur: in proposito alienam obligationem in se transferat: quod certe senatus fieri non licet.

20. Idem libro 2. Quaestionum.

Si pro vno reo intercessit mulier, aduersus utrumque restituitur actio creditoris.

21. Callistratus libro 3. Institutionum.

Si pro aliquo mulier intercesserit, sed in re eius, quod acceptum est, versauerit: exceptio senatusconsulti locum non habet: qui non sit pauperior. 1. Item 6. quid liberaliter fecerit, veluti ne iudicatus pater eius, propter solutionem vexetur: non est tuta, senatusconsulto oneribus enim earum senatus succurrit.

22. Paulus libro 6. Regularum.

Si mulieri dederim pecuniam, ut eam creditoris datus soluat, vel expromittat, si ea expromiserit: locum non esse senatusconsulto, Pomponius scribit: quia mandati actione obligata, in rem suam videtur obligari.

23. Idem libro singulari ad Senatusconsultum Velleianum.

Si mulier in iure interrogata, responderit se heredem esse, si sciens se heredem non esse, responderit: minime intercessisse videri; quia decepta, quod si existimauit se heredem, & eo nomine decepta responderit: in eam actionem quidem dari licet, quae existimauerunt: sed exceptione senatusconsulto adhiberi.

24. Idem libro singulari de intercessionibus seminarum.

Debitrix mulier à creditore delegata pro eo, cui delegata est, promissit, non videtur exceptione

1. Si si pecuniam promissit, ne delegetur: inter-

cessisse videtur. 2. Si senatusconsulti beneficium interuenierit: vtrum statim cum mulier intercesserit actio in priorem debitorem competat, si mulier solum condicat, puto, statim, & non expectandam solutionem.

3. Si pro eo, qui temporali actione tenebatur, mulier intercesserit: temporalis actio restituitur, sic tamen, ut ex praecedenti causa, continua temporaria numerentur post restitutionem: quamuis statim, atque intercessit mulier, competat.

25. Modestinus lib. singulari de Eumeticis.

1. domina seruo suo credi iusserit, actione honoraria tenebitur.

1. Quod si pro eo fideiussit exceptio senatusconsulti Velleiani, iudicio obuenta, aduersus creditorem alteri se poterit: nisi pro suo negotio hoc fecerit.

26. Nijimus libro 37. ad Edictum.

Si mulier intercedendi animo, seruum alienum, siuum esse responderit, quasi intercesserit: auxilio senatusconsulti utitur, plane si pro bona fide seruiente sibi responderit, non videtur intercessisse.

27. Papinianus libro 3. Responsorum.

Bona fide personam mulieris in contrahendo secutus, ob ea, quae inter virum, & uxorem, accepta pecunia, gesta sunt, exceptione senatusconsulti non summoetur. 1. Cum serui ad negotiationem praepositi, cum alio contrahentes, personam mulieris, ut idoneae, sequuntur exceptione senatusconsulti dominum summoetur, nec videtur deterior causa domini per seruum fieri, sed nihil esse domino quaesitum, non magis, quam si litigiosum praedictum seruus, aut liberum hominem emerit.

2. Uxor de vitricem suam Bero delegauit, ut viri creditori eius pecuniam solueret, si fidem suam pro ea, quam delegauit apud virum obligauerit: locum exceptio senatusconsulti non habebit: quia mulier suum negotium gessit.

28. Seneca libro 1. Responsorum.

Si emancipata emittit, & mutua pecuniam accepit sub fideiussore marito, eamque soluit venditori, postea maritus decedens non soluendo, in fraudem creditoris eam testamentis, se eam pecuniam volueram debere, quaeritur, an intercessisse mulier videretur, respondit, secundum ea, quae proponerentur, non intercessisse. 1. Fundum uxoris suae maritus obligauit Sempronio ob conductionem, mox mulier à Numerio sua fide mutua pecuniam acceptam sub obligatione eiusdem fundi, soluit statim Sempronio pro marito suo, quaeritur, an aduersus senatusconsultum obligata sit, respondit, si Numerius scisset eam intercedere, fore senatusconsulto, de quo quaeretur, locum.

29. Paulus libro 16. Responsorum.

Quidam voluit heredibus Lucij Titij mutua pecuniam dare, & cum eis contrahere: sed, quoniam facultates eorum suspectas habuit, magis voluit uxori testatoris dare pecuniam, & ab ea pignus accipere, mulier eandem pecuniam dedit heredibus, & ab his pignus accepit, quaero, an intercessisse videatur: & an pignora, quae ipsa accepit, teneantur creditori. Paulus respondit: si creditor, cum contrahere vellet cum heredibus Lucij Titij, euitatis his, magis mulierem ream elegit: & in ipsius persona senatusconsulto, quod de intercessionibus factum est, locum esse: & pignora ab ea data non teneri: eas autem res, quas mulier ab his, pro quibus intercedebat, pignori accepit, creditori mulieris obligatas non esse: sed non sine ratione praetorem facturum, si non tantum in persona subducta muliere, in principales, debitorum dederit actionem, sed etiam in res, quae mulieri obligatae sunt. 1. Paulus respondit, eas quae in fraudem senatusconsulti, quod de intercessionibus seminarum factum est, excogitatae pro-

bari possunt, rata haberi non oportere.

30. Idem libro 2. Sententiarum.

Si decipiendi animo, vel cum sciret se non tene- ris mulier pro aliquo intercesserit: exceptioi senatusconsulti non datur: actione enim, qua in dolum mulieris competit, amplissimus ordo non excludit. 1. Procinator, si mandatu mulieris pro alio intercesserit, exceptione senatusconsulti Vel- leiani adhibetur: an alias actio intercedat.

31. Idem libro 1. ad Neratium.

Paulus, si mulier, quod ex intercessione soluit, nolit repetere, sed mandati agere, & cauere velit de indemnitate reo: audienda est.

32. Pomponius libro 1. Senatusconsultorum.

Mulier hereditatem alicuius adeat, vt ex alie- num eius suscipiat: vix est, vt succuri ei debeat: nisi si fraude creditoru id conceptum sit. nec enim loco minoris viginti quinque annis circumscripti, per omnia, habenda est mulier. 1. Si mulier rem a se pignori datam per intercessionem, recipere velut fructus etiam liberos recipit, & si res dete- rior facta fuerit eo nomine magis altimetur. Sed si creditor qui pignus per intercessionem accepit, hoc alij vendidit: vera est eorum opinio, qui peti- tionem dandam ei putant & aduersus bonae fidei emptorem alicuius conditionis emptor sit, quam fuerit venditor. 2. Item si mulier credi- tori viri fundum vendidit: & tradidit ea condicio- ne, vt emptor acceptam pecuniam viro referret: & hunc fundum vindicet: exceptio quidem opponi- tur ei de re empti, & tradita: sed replicabitur a muliere, Aut si ea venditio contra senatusconsultum facta sit, & hoc procedit: siue ipse creditor emerit, si- ue interposuerit alium, quo mulier ea ratione ca- reat re sua. Idem est, & si non pro viro, sed pro alio debitore rem suam tradidit. 3. Si mulier, ne ip- sa intercederet, alij uandaret, vt id faceret: an in huius persona locus huic senatusconsulto sit, qui rogatu mulieris id faceret: totus enim sermo senatusconsulti ad petitionem non dandam aduersus ip- sam mulierem spectat, & puto rem ita esse distin- guendam: vt si quidem creditor, cui me obligauit, mandante muliere hoc in fraudem senatusconsul- ti egisset, ne ipsa interueniret contra senatuscon- sultum, daretur autem: alium excludendum eum ex- ceptione fraudis senatusconsulti facta: si vero is i- gnorasset, ego autem scissem: tunc mandati me a- gentem cum muliere, excludendum esse: me autem creditori teneri. 4. Si mulier pro eo, pro quo intercesserit, iudicium parata sit accipere, vt non in veterem debitorem actio detur: quonia senatus- consulti exceptionem opponere potest: cauere debe- bit, exceptione se non viuram: & sic ad iudicem ire. 5. Intercedere mulierem intellegendum est et- iam pro eo, qui obligati non possit: veluti si pro seruo alieno intercedat, sed, rescissa intercessione, in dominum restituenda est actio.

DE COMPENSATIONIBVS.

TIT. II.

Modi Nini libro 6. Pandectarum.

Compensatio est, debiti & crediti inter se con- tributio.

1. Iulianus libro 90. Digestorum.

Vnusquisque creditorem suum, eundemque de- bitorum, petentem suum mouet, si paratus est compensare.

3. Pomponius libro 25. ad Sabinum.

Deo compensatio necessaria est: quia interest no- stra potius non soluere, quam solummodo repetere.

4. Paulus libro 3. ad Sabinum.

Verum est, quod & Neratio placebat, & Pom- ponius ait: ipse iure eo minus fideiussorem

ex omni contractu debere, quod ex compensatione reus retinere potest. sicut enim, cum totum peto a reo, male peto: ita & fideiussor non tenetur ipso iure in maiorem quantitatem, quam reus condem- nari potest.

5. Gaius libro 9. ad Edictum Prouinciale.

Si quis a fideiussore petetur: exquisitum est, & eligere fideiussorem, quod ipse, an quod reo de- betur, compensare malit. sed, & si vtrumque velit compensare, audiendus est.

6. Ulpianus libro 30. ad Sabinum.

Etiam quod natura debetur, venit in compensa- tionem.

7. Idem libro 28. ad Edictum.

Quod in diem debetur, non compensabitur, an- tequam dies veniat, quamquam dari oportet.

1. Si rationem compensationis iudex non ha- buerit: salua manet petitio. nec enim rei iudicem exceptio obici potest aliquid dicitur, si reprobabit pra- fationem, quasi non existente debito. tunc etiam rei iudicem mihi nocet exceptio.

8. Gaius libro 9. ad Edictum Prouinciale.

In compensationem etiam id deducitur, quo na- mine cum actore lis contestata est: ne diligentior quisque deterioris conditionis habeatur, si com- pensatio ei denegetur.

9. Paulus libro 32. ad Edictum.

Si cum filiofamilias, aut seruo contracta sit: scie- tas: & agat dominus, vel pater: solidum per com- pensationem seruimus. quamuis, si ageremus, dum- taxat de peculio praestatur.

1. Sed si cum filiofamilias agatur: an, quae pari debeantur, filius compensare possit, quaeritur, & magis est, admittendum, quia vnus contractus est: sed cum condicione, vt caueat, patrem suum ratum habiturum: id est, non exacturum, quod is com- pensatur.

10. Ulpianus libro 63. ad Edictum.

Si ambo socij parem negligentiam societati ad- hibuimus: dicendum est, desinere nos inuicem ef- se obligatos, ipso iure compensatione negligentia facta. Similis modo probatur: si alter ex re comuni alij quid percepit, alter tantam negligentiam exhibuerit, quae eadem quantitate admittatur: compensationem factam videri, & ipso iure inuicem liberationem.

1. Si quis igitur compensare potens, soluerit: condicere poterit, quasi in debito soluto.

2. Quotiens ex maleficio oritur actio, vt puta ex causa furuina, ceterorumque malefactorum: si de ea pecuniarie agitur: compensatio locum habet. Idem est, & si condicatur ex causa furuina. Sed & qui noxali iudicio conuenitur, compensationem op- ponere potest.

3. In stipulationibus quoque, quae instar actio- nem habent, id est praetoris, compensatio locum ha- beat, & secundum Iulianum, tam in ipsa stipulatio- ne, quam in ex stipulatu actione potest obici com- pensatio.

11. Idem libro 32. ad Edictum.

Si vnus alteri pecuniam sine usuris, alter v- surariam debet: constitutum est a Diuo Seneca concurrentis apud vtrumque quantitatis usuras non esse praestandas.

12. Idem libro 64. ad Edictum.

Idem iuris est non solum in priuatis, verum etiam in causa fisci constitutum. Sed & si inuicem sit v- suraria pecunia, diuersae tamen sint usurae: com- pensatio nihilominus locum habet eius, quod iuri- cem debetur.

13. Idem libro 66. ad Edictum.

Quod Laeio ait, non est sine ratione: vt, si cui petitioni specialiter destinata est compensatio, in ceteris non obiciatur.

14. Iulianus libro 15. ex Cassio.

Quicumque per exceptionem perempti possunt, compensationem non veniunt.

15. Idem libro 2. Epistolarum.

Percipit

Pecuniam certo loco a Titio dari stipulatus sum: is petit a me, quam ei debeo, pecuniam. quaero, an hoc quoque pensandum sit, quanti mea interfuit, certo loco dari respondit: Si Titius petit: eam quoque pecuniam, quam certo loco promisit, in compensationem deduci oportet: sed cum sua causa: id est, vt ratio habeatur, quanti Titij inter- fuerit, eo loco, quo conuenit, pecuniam dari.

16. Pomponius libro 3. Quaestionum.

Si militis castrensium bonorum alius, cete- rorum alius heres exiit: & debitor alteri he- redum obligatus, vult compensare, quod ab alio debetur: non auditur. 1. Cum intra diem adiu- dicati executione datum, iudicatus Titio, agit cum eodem Titio, qui & ipse praedem illi iudicatus est: compensatio admittitur. alii est enim, diem obli- gationis non venisse: alii, humanitatis gratia te- pus indulgeri solutionis.

17. Idem libro 1. Responsum.

Deo condemnatus, quod actiorem annonam ad- iudicatis tempore praebuit, & frumentariae pecuniae dabitur non videtur. & ideo compensationem habebit.

18. Idem libro 3. Responsum.

In rem suam procurator datus, post litis contesta- tionem si vice mutua conueniatur, & iustitiae com- pensationi utitur.

1. Creditor compensare non cogitur, quod alij, quam debitori suo, debet: quous creditor eius pro eo, qui conuenitur ob debitum proprium, velit com- pensare.

19. Idem libro 11. Responsum.

Debitor pecuniam publicam seruo publico ci- tra voluntatem eorum soluit, quibus debitum recte solui potuit: obligatio pristina manebit: sed dabitur ei compensatio peculij sui, quod seruus publicus habebit.

20. Idem libro 13. Responsum.

Ob negotium copiarum, expeditionis tempore mandatum, curatorum condemnatum, pecuniam iure compensationis retinere non placuit: quoniam ei non compensatur.

21. Paulus libro 1. Quaestionum.

Postquam placuit inter omnes, id, quod inui- cem debetur, ipso iure compensari: si procurator absentis conuenitur, non debet de rato cauere: quia nihil compensat, sed ab initio minus ab eo petitur.

22. Seneca libro 2. Quaestionum.

Si debeas decem millia aut hominem, vtrum ad- uersarius volentis compensationis huius debiti ad- mittitur, si aduersarius palam dixisset: vtrum vo- luisse.

23. Paulus libro 9. Responsum.

Id, quod pupillorum nomine debetur, si tutor pe- tit: non posse compensationem obici eius pecu- niae, quam ipse tutor suo nomine aduersario de- bet.

24. Idem libro 3. Decretorum.

Visit imperator audiri adprobantem, sibi a fisco deberi, quod ipse conuenitur.

DEPOSITI, VEL CONTRA.

Tit. III.

Ulpianus libro 30. ad Edictum.

Depositum est, quod custodiendum alicui datu est. dicitur ex eo, quod ponitur. praepositio enim de auge depositum: vt ostendat, totum fidei- eius commissum, quod ad custodiam rei pertinet.

1. Praetor ait: Quod neque tumultus, neque incendij, neque viuis, neque naufragij causa depositum sit: nisi sit ex actum autem non, quae supra comprehensa sunt: in ipsum, in depositum heridem eius, quod dolo malo eius factum est: et, qui mortuus sit in simpli: quod dicitur, in

Ulpianus iudicium dabo. 2. Merito has causas depo- nendi separauit praetor, quae continent fortuitam causam depositionis ex necessitate descendente, non ex voluntate proficiscentem.

3. Eum tamen deponere tumultus, vel incen- dij, vel ceterarum causarum gratia intellegendum est, qui nullam aliam causam deponendi habet, quam imminens ex causis supra scriptis periculum.

4. Haec autem separatio causarum, iustam rati- onem habet. quippe cum quis fidem elegit, nec depositum redditur, contentus esse debet simplor: cum vero, extante necessitate, deponatur: crescit per- fidiae crimen: & publica utilitas coercenda est, vin- dicandae reipublicae causa. est enim inutile, in cau- sis huiusmodi fidem frangere.

5. Quae depositis rebus accedunt, non sunt de- posita, vt puta, si homo vestitus deponatur: vestis enim non est deposita, nec si equus cum capistro: nam solus equus depositus est.

6. Si conuenit, vt in deposito & culpa praestetur: rata est conuentio. contraque enim legem ex conuentione accipiunt. 7. Illud non pro va- lis, dolum non esse praestandum, si conuenit. nam haec conuentio contra bonam fidem, contraque bonos mores est: ideo nec sequenda est.

8. Si vestimenta seruanda balneatori data pe- rierunt: si quidem nullam mercedem seruandorum vestimentorum accepit, depositi eum teneri, & dolum dumtaxat praestare debere puto: quod si accepit, ex conducto. 9. Si quis seruum custodien- dum coniecerit, forte in pistrinum, si quidem mer- ces interuenit custodia: puto esse actionem aduer- sus pistrinarium ex conducto. si vero mercedem accipiam ego pro hoc seruo, quem in pistrinum accipiebam: ex locato me agere posse, si operae quod eius serui cum custodia pensabantur: quasi genus locati & conducti interuenit: sed, quia pecunia non datur, praescriptis verbis datur actio, si vero nihil aliud, quam ei varia praestabat, nec de operis quic- quam conuenit: depositi actio est. 10. In conducto & locato: & in negotio, ex quo diximus praescri- ptis verbis dandam actionem: & dolum, & culpam praestabunt, quae seruum receperunt. at si ei varia tantum dabat, dolum dumtaxat, sequemur tamen, (vt Pomponius ait) & quid habuerunt proscriptum, aut quid conuenit, dummodo sciamus, & si quid fuit proscriptum, dolum tamen eos praestaturus, qui receperunt, qui solus in depo- situm venit. 11. Si te rogauero vt rem mea per- feras ad Titium, vt is eam seruet: qua actione tecum experiri possum, apud Pomponium quaeritur, & putat tecum mandati, cum eo vero, qui eas res receperit: depositi, si vero tuo nomine receperit: tu quidem, mihi mandati teneris, ille tibi depositi, quam actionem mihi praestabis, mandati iudicio conuenitur.

12. Quod si rem tibi dedi, vt, si Titius rem non receperit, tu custodires, nec eam receperit: videndum est, vtrum depositi tantum, an & mandati actio sit, & Pomponius dubitat. puto tamen, mandati esse actionem: quia plenius fuit mandatum, habens & custodiae legem.

13. Idem Pomponius quaerit: si tibi mandauero, vt rem ab aliquo, meo nomine receptam custo- dias, idque feceris: mandati, an depositi teneris, & magis probat, mandati esse actionem, quia hic est pri- mus contractus.

14. Idem Pomponius quaerit, si apud te volen- tem me deponere, iusseris apud libertum tuum de- ponere, an possim tecum depositi experiri, & ait, si tuo nomine, hoc est, quasi te custodituro, depositi- sem: mihi tecum depositi esse actionem. si vero iusseris mihi, vt magis apud eum deponam: tecum nullam esse actionem: cum illo depositi actio est, nec man- dati teneris: quia rem meam gessi. Sed si mandati mihi, vt periculo tuo apud eum deponam: cur non sit mandati actio, non video. Plane si fideiussori pro eo: Laeio, omnimodo fideiussorem teneri aut non tantum si dolo fecit is, qui depositum

fulcepti: sed & si non fecit, est tamen res apud eum...

15 ¶ An in pupillum, apud quem sine tutoris...

16 ¶ Si res deposita deterior reddatur: quasi...

17 ¶ Si seruus meus deposuerit, nihilominus de...

18 ¶ Si apud seruum deposuero, & cum manu...

19 ¶ Hæc actio bonorum possessoribus, ceteris...

20 ¶ Non tantum præteritus dolus in deposito...

21 ¶ Et autem & apud Iulianum libro tertio...

22 ¶ Si rem depositam vendidisti, eamque postea...

23 ¶ In deposito quoque actione in litem iura...

24 ¶ Non solum si seruus meus: sed & si is,

25 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

26 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

27 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

28 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

29 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

30 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

31 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

32 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

33 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

34 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

35 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

36 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

37 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

38 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

39 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

40 ¶ Si rem a seruo depositam Titio, quem do...

lus dolus intercessit: cum Titio autem cui res...

33 ¶ Eleganter apud Iulianum quæritur: si pecuniâ...

34 ¶ Si pecunia apud te, ab initio, hac lege, de...

35 ¶ Sæpe euenit, ut res deposita, vel nummi pe...

36 ¶ Si pecunia in sacculo signato deposita sit:

37 ¶ Apud Iulianum libro tertio decimo dige...

38 ¶ Si quis tabulas testamenti apud se depositas,

39 ¶ Si prædo, vel fur deposuerint: hos Mar...

40 ¶ Si quis argentum, vel aurum depositum...

41 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

42 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

43 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

44 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

45 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

46 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

47 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

48 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

49 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

50 ¶ Si cista signata deposita sit: utrum cista...

de rebus agere eum oportet. Quid ergo, si i...

6. Paulus libro 2. ad Edictum.

7. Ulpianus libro 30. ad Edictum.

8. Paulus libro 9. Quæstionum.

9. Paulus libro 17. ad Edictum.

10. Iulianus libro 2. ex Minicio.

11. Ulpianus libro 41. ad Sabinum.

12. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

13. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

14. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

15. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

16. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

17. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

18. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

19. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

20. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

21. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

22. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

23. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

24. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

25. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

26. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

27. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

28. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

29. Pomponius libro 22. ad Sabinum.

te. & cum permittitur: raro eis res restituenda est...

Properie autem in sequestre est depositum, quod à...

Si hominem apud se depositum, ut quæritur de eo...

Quod privilegium exercetur non in ea tantum...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Ubi depositi actio, si ex factis defuncti agatur ad...

Mandatum inter nos contrahitur siue mea tantum gratia tibi mandem: siue aliena tantum: siue mea, & aliena: siue mea, & tua: siue tua, & aliena. quod si tua tantum gratia tibi mandem: superuacuum est mandatum: & ob id nulla ex eo obligatio nascitur. 1 ¶ Mea tantum gratia interuenit mandatum: veluti, si tibi mandem, vt negotia mea geras, vel vt fundum mihi emeris; vel vt pro me fideiubeas. 2 ¶ Aliena tantum: veluti, si tibi mandem, vt Titio negotia gereres, vel vt fundum ei emereres, vel vt pro eo fideiubeas. 3 ¶ Mea, & aliena: veluti, si tibi mandem, vt mea, & Titij negotia gereres, vel vt mihi, & Titio fundum emereres, vel vt pro me, & Titio fideiubeas. 4 ¶ Tua, & mea: veluti, si mandem tibi, vt sub vfuris crederes ei, qui in rem meam mutuaretur. 5 ¶ Tua, & aliena: veluti, si tibi mandem, vt Titio sub vfuris crederes, quod si, vt sine vfuris crederes: aliena tantum gratia interuenit mandatum. 6 ¶ Tua autem gratia interuenit mandatum: veluti, si mandem tibi, vt pecunias tuas positus in emptione praediorum colloces, quam seneres, vel ex diuerso, vt seneres potius, quam in emptione praediorum colloces, cuius generis mandatum, magis consilium est, quam mandatum, & ob id non est obligatorium: quia nemo ex consilio obligatur, etiam si non expedit ei, cui datur, quia liberum est cuique, apud se explorare, an expedit sibi consilium.

3. Paulus libro 32. ad Edictum.

Proterea in causa mandati etiam illud vertitur: vt interim nec melior causa mandantis fieri possit, interdum melior, deterior verò nunquam.

1 ¶ Et quidem si mandavi tibi, vt aliquam rem mihi emereres, nec de pretio quicquam statui, tuncque emisti, variumque actio nascitur. 2 ¶ Quod si pretium statui, tuncque pluris emisti, quidam negauerunt, te mandati habere actionem: etiam si paratus esses, id, quod excedit remittere. namque iniuriam est, non esse mihi cum illo actionem, si nolit: illi vero, si velit, mecum esse.

4. Gaius libro 2. Rerum cottilianorum vel aureorum.

Sed Proculus recte eum, vsque ad pretium statutum, adurum existimat, quae sententia sane benignior est.

5. Paulus libro 32. ad Edictum.

Diligenter igitur fines mandati custodiendi sunt, nam qui excessit, aliud quid facere videtur.

1 ¶ Et si susceptum non impleuerit, tenetur. 2 ¶ Itaque si mandauero tibi, vt domum Scianam centum emereres, tuncque Titianam emeris longe maioris pretij, centum tamen, aut etiam minoris: non videris impleuisse mandatum. 3 ¶ Item si mandauero tibi, vt fundum meum centum venderes, tuncque eum nonaginta venderis, & petam fundum: non obstat mihi exceptio: nisi & reliquum mihi, quod deest mandatu meo, praestes: & indemnem me per omnia conferues. 4 ¶ Seruo quoque dominus si praeeperit, certa summa rem vendere, ille minoris vendiderit: similiter vindicare eam dominus potest: nec vlla exceptione summoueri, nisi indemnitatis ei praestetur. 5 ¶ Melior autem causa mandantis fieri potest: si, cum tibi mandassem, vt Stichum decem emereres, tu eum minoris emeris, vel tantidē, vt aliud quicquam seruo accederet. vtroque enim casu aut nō vltra pretium, aut intrā pretium fecisti.

6. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

Si remunerandi gratia honor interuenit: erit mandati actio. 1 ¶ Si cui fuerit mandatum, vt negotia administraret: hac actione erit conueniendus, nec recte negotiorum gestorum cum eo ageur. nec enim ideo est obligatus, quod negotia gessit: verum idcirco, quod mandatum suscepit: denique tene-

tur, etsi non gessisset. 2 ¶ Si passus sim, aliquid pro me fideiubere, vel aliis interuenire: mandati tenor. & nisi pro inuito quis intercesserit, aut donandi animo, aut negotium gerens: erit mandati actio. 3 ¶ Rei turpis nullum mandatum est: & ideo hac actione non ageur. 4 ¶ Si tibi mandauero, quod mea, non intereat, veluti, vt pro Scio interuenias, vel vt Titio credas: erit mihi tecum mandati actio, vt Celsus libro septimo digestorum scribit: & ego tibi sum obligatus. 5 ¶ Plane si tibi mandauero, quod tua intererat: nulla erit mandati actio: nisi mea quoque interfuit: aut si non esses facturus, nisi ego mandassem, & si mea non interfuit, tamen erit mandati actio. 6 ¶ Apud Iulianum libro tertio decimo digestorum quaeritur. Si dominus iusserit, procuratorem suum certam pecuniam sumere, & senerare periculo suo: ita vt certas vfuras domino penderet duntaxat: si pluris senerare potuisset, ipse lucraretur: in creditam pecuniam videtur (inquit) accepisse. plane, si omnium negotiorum erat ei administratio mandata: mandati quoque eum teneri: quemadmodum solet mandati tenore debitor, qui creditoris sui negotia gessit. 7 ¶ Marius Paulus quidam fideiusserat pro Daphnide, mercedem pactus ob suam fideiussionem: & sub nomine alterius ex euentu litis causerat, sibi certam quantitatem dari. hic à Claudio Saturnino proxtore maiores fructus inferre iussus erat: & aduocationibus ei idem Saturninus interdixerat, videbatur autem mihi iudicatum solui fideiussisse: & quasi redemptor litis exiisset, velle à Daphnide mandati iudicio consequi, quod erat condemnatus. sed rectissime Diui fratres referri serunt, nullam actionem eum propter suam calliditatem habere: quia mercede pacta accesserat ad talem redemptionem. Marcellus autem sic loquitur de eo, qui pecunia accepta spondit: vt si quidem hoc actum est, vt suo periculo sponderet: nulla actione agat: si vero non hoc actum est, vtilis ei potius actio competat, quae sententia vtilitati rerum consentanea est.

7. Papinianus libro 3. Responforum.

Salarium procuratori constitutum si extra ordinem peti coeperit: considerandum erit: laborem dominus remunerare voluerit, atque ideo fidem adhiberi placitis oporteat, an euentum litium, maioris pecuniae praemio, contra bonos mores procurator redemerit.

8. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

Si procuratorem dedero, nec instrumenta mihi cause reddat: quia actione mihi teneatur? & Labeo putat, mandati eum teneri: nec esse probabilem sententiam existimantium, ex hac causa agi posse depositi: vniuersumque enim contractus initium spectandum & causam. 1 ¶ Sed & si per colulum procuratoris absolutus sit aduersarius: mandati eum teneri, sed si soluendo non sit: tunc de dolo actionem aduersus eum, qui per collusionem absolutus sit, dandam ait. 2 ¶ Sed & de lite, quam suscepit exsequendam, mandati eum teneri constat.

3 ¶ Si quis mandauerit alicui gerenda negotia eius, qui ipse sibi mandauerat: habebit mandati actionem: quia & ipse tenetur, tenetur autem, qui agere potest, quanquam enim vOlgo dicatur, procuratorem ante litem contestatam facere procuratorem non posse: tamen mandati actio est, ad agendum enim duntaxat hoc facere non potest.

4 ¶ Si tutores mandauerint contutori suo principium emendum pupillo, & ille non emerit: an sit mandati actio? & vtrum tantum mandati, an vero & tutelae & Iulianus distinguit: referre enim ait, cuius generis seruum, tutores vni tutorum mandauerint, vt emeret. nam si superuacuum seruum, vel etiam onerosum: mandati actione tantum eum teneri: tutelae non teneri, si verò necessarium seruum

seruum: tunc & tutelae eum non teneri, non solum, sed & ceteros. nam & si (non) mandassent, tenerentur tutelae, cur seruum pupillo necessarium non comparauerunt. non sunt igitur excusati, quod contutori mandauerint: quia emere debuerunt. plane habebunt nihilominus mandati actionem: quia mandato non est obtemperatum. Contra quoque Iulianus ait, tutores, qui emit, mandati actionem habere aduersus contutores suos.

5 ¶ Si liber homo, cum bona fide seruiret, mandauerit litio, vt redimeretur, & nummos ex eo peculio dederit, quod ipsum sequei, non apud bonae fidei emptorem relinquit debuit, Titiusque, pretio soluto, liberum illum manumiserit, mox ingenius pronuntiatu est: habere eum mandati actionem, Iulianus ait, aduersus eum, cui se redimendū mandauerit: hoc tantum inest: mandati iudicio vt sibi actionem mandet, quas habet aduersus eum, à quo comparauit. Plane si eam pecuniam dederit, quae erat ex peculio ad bonae fidei emptorem pertinet, nullae ei (inquit Iulianus) mandati actiones praesent: quia nullas habet, eum ei suos nummos capto dederit, quinimo (inquit) ex vendito manebit obligatus, sed & haec actio inuulsi est: quia, quantum fuerit conuersus, tantum empti iudicio necesse habebit praestare.

6 ¶ Mandati actio tunc competit cum cepit interesse eius, qui mandauit, ceterum, si nihil interest, cessat mandati actio, & eatenus competitis quatenus interest. Vt puta mandauit tibi, vt fundum emereres, si intererat mea emit, teneberis. ceterum si eundem hunc fundum ego ipse emi, vel alius mihi, neque interest aliquid: cessat mandati actio. Mandauit, vt negotia gereres, si nihil deprierit, quamuis nemo gesserit, nulla actio est, aut si alius idonee gesserit, cessat mandati actio, & in similibus hoc idem erit probandum.

7 ¶ Si ignorantes fideiussores debitorem soluisse, vel etiam acceptiliter, siue pacto liberatum, ex substantia debitoris soluerunt: non tenebuntur mandati.

8 ¶ Quod & ad actionem fideiussoris pertinet, & hoc ex recitatio Dionum fratrum intellegere licet. huius verba haec sunt Catullo Iuliano. Si hi, qui pro te fideiusserunt, in maiorem quantitatem damnati, quam debiti ratio exigebat, scientes & prudentes auxilium appellationis omiserunt, poteris, mandati agentibus his, æquitate iudicis tueri te. igitur, si ignorauerunt, excusata ignorantia est. si scierunt, in cumbat eis necessitas prouocandi, ceterum dolo versati sunt, si non prouocauerunt, quid tamen, si pauperes eis non permisit excusata est eorum inopia. sed & si testato conuenerunt debitorem, vt, si ipse putaret, appellaret, puro ratione eis constare. 9 ¶ Dolo autem facere videtur, qui id, quod potest restituere, non restituit.

10 ¶ Proinde si tibi mandauit, vt hominem emereres, tuque emisti teneberis mihi, vt restituas, sed & si dolo emere neglexisti, (forte enim, pecunia accepta, alij cessisti, vt emeret) aut si lata culpa (forte si gratia ductus, passus es alium emere) teneberis. Sed & si seruum quem emisti, fugisti: quidem dolo tuos, teneberis: si dolo non interuenit, nec culpa, non teneberis, nisi ad hoc, vt caueas, si in potestatem tuam peruenerit, et restitutum. Sed & si restituas, & tradere debes, et si cautum est de eustione, vel potes desiderare, vt tibi caueatur: puro usucere, si mihi hac actione cedas, vt procuratorem me in rem meam facias: nec anpius praestes, quam consecutus sis.

9. Paulus libro 32. ad Edictum.

De tuo etiam factu cauere debes.

10. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

Idemque & in fundo, si fundum emit procurator, non tamen amplius, quam bonam fidem, praesta-

re eum oportet, qui procurat.

1 ¶ Sed & si de sanitate serui procuratori cautum est, aut cauere potest, aut de ceteris vitis eidem erit dicendum: aut si culpa cauere non curauerit, condemnabitur.

2 ¶ Si ex fundo, quem mihi emit, procurator fructus consecutus est: hos quoque officio iudicis praestare eum oportet.

3 ¶ Si procurator meus pecuniam meam habeat, ex mora vti que vfuras mihi pendet, sed & si pecuniam meam serui dedit, vfurasque consecutus est: consequenter dicemus, debere eum praestare, quantumcumque emolumentum sensit: siue ei mandauit, siue non, quia bonae fidei hoc congruit, ne de alieno lucrum sentiat, quod si non exercuit pecuniam, sed ad vfus suos conuertit, in vfuras conuenietur, quae legitimo modo in regionibus frequenterantur. Denique Papinianus ait, etiam vfuras exegerit procurator, & in vfus suos conuertit, vfuras eum praestare debere.

4 ¶ Si quis Titio mandauerit, vt ab actoribus suis mutuum pecuniam acciperet: mandati eum non teneatur, Papinianus libro tertio responforum scribit, quia de mutua pecunia eum habet obligatum: & ideo vfuras eum petere non potest, quasi ex causa mandati, si in stipulationem deducta non sunt.

5 ¶ Idem Papinianus libro eodem refert, fideiussori condemnato, qui ideo fideiussit, quia dominus procuratori mandauerat, vt pecuniam mutuum acciperet, vtiliter actionem dandam, quasi in fideiussoriam, quia & hic quasi praeposuisse eum mutuae pecuniae accipiendae videatur.

6 ¶ Si cui mandauero, vt à Titio stipuletur: potero eum eo, cui mandauit, agere mandati, vt cum accepto liberet, si hoc velim: vel si malim, in hoc agam, vt eum deleget mihi, vel si cui alij voluero. Et Papinianus libro eodem scribit, si mater pro filia dotem dederit, eamque mandante filia vel ilico stipulata sit, vel etiam postea, mandati eam teneri: quamuis ipsa sit, quae dotem dederit.

7 ¶ Si quis ea, quae procurator suus, & serui gesserant, ita demum rata esse mandauit, si interuentu Sempronij gesta essent, & male pecunia credita sit Sempronij, qui nihil dolo fecit, non teneri, & est verum, eum, qui non animo procuratoris interuenit, sed affectionem amicalem promissit in mōendis procuratoribus, & actoribus, & in regendis consilio, mandati non teneri: sed si quid dolo fecerit, non mandati, sed magis de dolo teneri.

8 ¶ Si mandauero procuratori meo, vt Titio pecuniam meam credat sine vfuris, sique non sine vfuris crediderit: an etiam vfuras mihi restituere debeat, videamus. & Labeo scribit, restituere eum oportere, etiam si hoc mandauerim, vt gratuitam pecuniam daret, quamuis, si periculo suo credidisset, cessaret (inquit Labeo) in vfuris actio mandati.

9 ¶ Idem Labeo ait, & verum est, reputationes quoque hoc iudicium admittere, & sicuti fructus cogitur restituere is, qui procurat: ita sumptum, quem in fructus percipiendos fecit, deducere eum oportet, sed & si ad vfuras suas, dum excurrit in praedia, sumptum fecit: puto, hos quoque sumptus reputare eum oportere, nisi si salariarius fuit: & hoc conuenit, vt sumptus de suo faceret ad haec itinera, hoc est de salario.

10 ¶ Idem ait, si quid procurator citra mandatum in voluptatem fecit, permitendum ei auferre, quod sine damno domini fiat: nisi rationem sumptus istius dominus admittit.

11 ¶ Fideiussores, & mandatores, etsi sine iudicio soluerint, habent actionem mandati.

12 ¶ Generaliter Iulianus ait, si fideiussor ex sua persona omiserit exceptionem, qua reus vti non potuit: si quidem minus honestam, habere eum mandati actionem: quod si eam, qua reus vti potuit, si sciens id fecit, non habiturum

mandati actionem, si modo habuit facultatem rei conueniendi, desiderandique, ut ipse susciperet potius iudicium vel suo, vel procuratorio nomine.

15. § Si fideiussori donationis causa acceptum factum sit a creditore: puto, si fideiussorem renouere voluit creditor, habere eum mandati actionem. Multo magis, si mortis causa accepto tulisset creditor: vel si eam liberationem legauit.

11. Pomponius libro 3. ex Plautio. Si ei, cui damnatus ex causa fideiussoria fueram, heres postea extitero: habeo mandati actionem.

12. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

Si vero non remunerandi causa, sed principaliter donando, fideiussori remisit actionem: mandati eum non adurum. 1. § Marcellus autem facit, si quis donatus fideiussori, pro eo soluerit creditor, habere fideiussorem mandati actionem.

2. § Plane inquit: si filiusfamilias, vel seruus fuit fideiussor, & pro his soluero donatus eis: mandati patrem, vel dominum non aduros. hoc ideo: quia non patri donatum voluit, qui soluit.

3. § Plane si seruus, fideiussor soluerit, dominum mandati adurum. 4. § Idem Marcellus ibidem ait: si filiusfamilias non iussu patris fideiussor, cessat mandati actio, si nihil sit in peculio. quod si iussu, vel ex peculio solutum est: multo magis habet pater mandati. 5. § Si filiofamilias mandauit, ut pro me solueret: patrem, siue ipse soluerit, siue filius ex peculio, mandati adurum Neratius ait, quod habet rationem. nihil enim mea interest, quis soluat. 6. § Si filiofamilias mandauero, ut pro me solueret, & emancipatus soluat: verum est, in factum actionem filio dandam, patrem autem, post emancipationem soluentem, negotiorum gestorum actionem habere. 7. § Contrario iudicio experientur, qui mandatum susceperunt. ut puta qui rerum, vel rei vnus procuratorem susceperunt. 8. § Inde Papinianus quærit: si patronus prædium, quod emerat, pro quo pretij bessel exsoluerat, iusserit liberti suo tradi, ut ille residuum pretij redderet, deinde reddito pretio, vendenti fundum patrono libertus consenserit: trientis pretium an libertus possit repetere. & ait, si mandatum susceperit initio libertus, non donatum accepit, contrario iudicio posse eum pretium repetere, quod deducit mercedibus, quas medio tempore percepit, superest: quod si donationem patronus in libertum contulit, videtur & postea libertum, patrono donasse.

9. § Si mihi mandaueris, ut rem tibi aliquam emam, egoque emero meo pretio: habeo mandati actionem de pretio recipiendo. sed & si tuo pretio, impendero tamen aliquid bona fide ad emptorem rei: erit contraria mandati actio. aut si rem emptam nolis recipere. Simili modo, & si quid aliud mandaueris, & in id sumptum fecero. Nec tantum id quod impendi, verum vfuras quoque consequar. vfuras autem non tantum ex mora esse admittendas: verum iudicem æstimare debere, si exegit a debitore suo quis, & soluit, cum vberimas vfuras consequeretur: æquissimum enim erit, rationem eius rei haberi: aut si ipse mutuatus grauius vfuris soluit, sed est reum vfuris non releuauit, ipsi autem & vfuræ absunt, vel si minoribus releuauit, ipse autem maioribus senu accepit, ut fidem suam liberaret: non dubito, debere eum mandati iudicio & vfuras consequi, & (ut est constitutum) totum hoc ex æquo & bono iudex arbitrabitur. 10. § Dedi tibi pecuniam, ut creditor meo exsoluas: non fecisti. præstabis mihi vfuras: quo casu & a me creditor pecuniam debitam cum vfuris receptorus sit. & ita Imperator Severus Hadrianus Demonstrati referibit.

11. § Si adulescens luxuriosus mandet tibi, ut pro meretrice fideiubeas, idque tu sciens mandatum, susceperis: non habebis mandati actionem, quia si-

mile est, quasi perdituro pecuniam sciens eredituris. Sed & si, vt iterum directo mandauerit tibi, ut meretrici pecuniam credas: non obligabitur mandati, quasi aduersus bonam fidem mandatum sit.

12. § Cum quidam talem epistulam scripsisset amico suo: Rego, communitatem habias Sextilium Cestianum amicum meum: non obligabitur mandati, quia commendandi magis hominis, quam mandandi causa, scripta est. 13. § Si quis mandauerit filiofamilias credendam pecuniam non contra senatusconsultum accipienti, sed ex ea causa, ex qua de peculio, vel de in rem verso, vel quod iussit pater teneretur: erit licitum mandatum. Hoc amplius dicitur, cum dubitaret, utrum contra senatusconsultum acciperet, an non, nec esset daturus contra senatusconsultum accipienti, intercesserit, qui diceret, non accipere contra senatusconsultum, & Priuilegio suo credit, bene credit arbitror, locum esse mandato, & mandati eum teneri. 14. § Si post creditam pecuniam mandauero creditori credendam: nullum esse mandatum, rectissime Papinianus ait, plane si: ut exspectares, ne vrgeres debitorem ad solutionem, mandauero tibi, ut ei des interualum, periculoque meo pecuniam fore dicam: verum puto, omne nominis periculum debere ad mandatum pertinere. 15. § Idem ait, si tutor mandet, suscipi, vel probari nomine, quod fecerat: teneri eum mandati, si licet quondam pupillo suo, vel curatori eius. 16. § Si mandauero exigendam pecuniam, deinde voluntatem mutauero: an sit mandati actio vel mihi, vel heredi meo? ait Marcellus, cessare mandati actionem: quia extinctum est mandatum, finita voluntate, quod si mandaueris exigendam, deinde prohibuisti, exactamque recepisti: debitor liberabitur. 17. § Idem Marcellus scribit, si, ut post mortem tibi monumentum fieret, quis mandauit heres eius poterit mandati agere. Illum vero, qui mandatum susceperit, si sua pecunia fecit, puto agere mandati, si non ita ei mandatum est, ut sua pecunia faceret monumentum potuit enim agere etiam cum eo, qui mandauit, ut sibi pecuniam daret ad faciendum. maxime si iam quædam ad faciendum parauit.

13. Gaius libro 10. ad Edictum Provinciale.

Idem est, & si madaui tibi, ut post mortem meam hereditibus meis emerem fundum.

14. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

Hereditatem dubium non est. Sed si vendiderit hereditatem, & emptor soluerit: an habeat mandati actionem, quæritur. & Iulianus libro tertridecimo scribit, idcirco heredem habere mandati actionem, quia tenetur iudicio ex empto, ut præstet actionem suam: idcircoque competere ex empto actionem, quia potest præstare. 1. § Si fideiussori duo heredes extiterint: & alter eorum a coherede emerit hereditatem: deinde omne, quod defunctus fideiussor, stipulatori soluerit: habebit aut ex stipulatu, aut ex empto obligatum coheredem suum, idcirco is mandati actionem habebit.

15. Paulus libro 2. ad Sabinum.

Si mandassem tibi, ut fundum emeress postea scripsissem, ne emeress, antequam scias me uisisse, emisses, mandati tibi obligatus ero: ne damno adficiatur is, qui suscipit mandatum.

16. Ulpianus libro 31. ad Edictum.

Si quis mihi mandauerit, in meo aliquid facere, & fecero: quæsitum est, an sit mandati actio, & ait Celsus libro septimo Digestorum, hoc respondisse se, cum Aurelius Quiricus hospiti suo medico mandasse diceretur, ut in hortis eius, quos Rabenna habebat, in quos omnibus annis fecedere solebat, sphæristerium, & hypocaustum, & quæ-

quædam ipsius valetudini apta, sua in pensam faceret, deducto igitur, quanto sua ædificia pretiosa fecisset, quod amplius impendisset, posse eum mandati iudicio persequi.

17. Paulus libro 7. ad Sabinum.

Si mandauero tibi, ut a Titio decem exigeres: & ante exacta ea, mandati tecum egeris: si ante rem iudicatam exegeris: non demmandum te esse constat.

18. Ulpianus libro 40. ad Sabinum.

Qui patitur ab alio mandari, ut sibi credatur: mandare intelligitur.

19. Idem libro 43. ad Sabinum.

Seruus meus si de semet emendo mandaret, ut sedimatur: Pomponius eleganter tractat, an is, qui seruum redemerit, utro conuenire possit venditorum, ut seruum recipiat: inquit mandati actio utro citroque est. sed est: inquit Pomponius ait, ex facto serui mei cogi me seruum recipere, quem in perpetuum alienari uolueraim, nec magis in hunc casum debeo mandati teneri, quam si eum tibi dederim.

20. Paulus libro 11. ad Sabinum.

Ex mandato, apud eum, qui mandatum suscepit, nihil remanere oportet, sicut nec damnatum patitur debet, si exigere faceratur pecunia non potuit.

1. § Fideiussori negotiorum gestorum est actio, si pro absente fideiussor. nam mandati actio non potest competere, cum non antecellerit mandatum.

21. Ulpianus libro 47. ad Sabinum.

Ubi mandatu alieno, pro te fideiussor: non potest aduersus te habere actionem mandati, quemadmodum qui alienum mandatum intuitus, spondit. sed si non utique vnus, sed utriusque mandatum intuitus, id fecerim: habeo mandati actionem etiam aduersus te, quemadmodum si duo mihi mandassent, ut tibi crederem: utrumque habere obligatum.

22. Paulus libro 32. ad Edictum.

Si mandauero tibi, ut pro me in diem fideiubeas: idque pure fideiussoris, & solueris: ut illius respondevitur, interim non esse tibi mandati actionem: sed cum dies venerit.

1. § Item tractatum est: cum in diem deberem, mandatu meo in diem fideiussoris, & ante diem solueris: an statim habeas mandati actionem, & qui dam putant: præterentem quidem esse mandati actionem, sed tantum minorem, quanti mea interest, superueniente die solutum fuisse. sed melius est dici, interim nec huius summe mandati agi posse, quando nonnullum adhuc commodum meum sit, ut nec hoc ante diem soluum.

2. § Interdum euenit, ut meum negotium geram, & tamen vtilem habeam mandati actionem veluti cum debitor meus periculo suo debitorem suum mihi delegat: aut cum rogatu fideiussoris cum reo experior. nam quamuis debitum meum persequar, nihilominus & nullius negotium gero. igitur, quod minus seruauero, consequar mandati actionem.

3. § Si hi, quorum res ueniat, quas pignori detrauat, supposituerint emptores, & eis emendas res mandant: mandatum intelligitur: licet, quantum ad metram rationem, mandatu non consistit. nam cum rem tuam emas, nulla emptio est in tua persona rei tue.

4. § Iulianus scripsit, mandati obligationem consistere etiam in rem eius, qui mandatum suscipit, ex eo maxime probari: quod, si pluribus heredibus vendentibus, vni madauero, ut rem hereditariam emeretur, etis pro eo parte, qua heres sit, obligatur mandati actione, & obligat. & sane si ille propter hoc extraneo rem non addiderit, quod mandatu suscepit, ex bona fide esse, præstare ei pretium, quantum dedit poterat, & contra, si emptor ad emptorem

rei ibi necessaria: idcirco non accesserat, quod heredi præcepisset, se ei empturam, æquissimum esse, mandati iudicio præstari, quanti eius interfuit, emptam rem habere.

5. § Is cuius bona publicata sunt, mandare alicui potest, ut ea euat, & si emerit, vtilis erit mandati actio, si non præstet fidem, quod ideo receptum est: quia publicatis bonis, quidquid postea acquiritur, non sequitur fiscum. 6. § Qui ædem sacram spoliandam, hominem vulnerandum, occidendum, mandatum suscipiat: nihil mandati iudicio consequi potest, propter turpitudinem mandati.

7. § Si tibi centum dedero, ut ea Titio dares, tuque non dederis, sed consumpseris: & mandati, & furti teneri te, Proculus ait, aut si ita dederim, ut, quæ velles, dares: mandati tantummodo.

8. § Si mandauerim seruo tuo, ut quod tibi debeam, soluere meo nomine: Neratius scribit, quævis mutuas seruus pecuniam, rationibus tuis quas si à me receptam intulerit, tamen, si nummos à creditore non ita acceperit, ut meo nomine daret, nec liberari me, nec te mandati mecum adurum: quod si sic mutuatus sit, ut pecuniam meo nomine daret, utrumque contra esse, nec referret, alius quis, an idem ipse seruus nomine tuo, quod pro me solvebat, accepit. & hoc verius est, quoniam, quotiens suos nummos accipit creditor, non contingit liberatio debitori. 9. § Fugitiuus meus, cum apud suum esset, pecuniam adquisit, & ex ea seruos parauit, eoque Titius per traditionem à venditore accepit. Mela ait, mandati actione me consecuturum, ut restituat mihi Titius: quia seruus meus mandasse Titio videbatur, ut per traditionem acciperet: si modo rogatu serui hoc fecerit. quod si sine voluntate eius venditor Titio tradiderit: tunc posse me ex empto agere, ut mihi eos venditor traderet, venditorumque per conditionem à Titio repetiturum.

10. § Si curator bonorum venditionem quidem fecerit, pecuniam autem creditoribus non soluerit: Trebatius, Oulius, Labeo responderunt, his qui presentes fuerunt competere aduersus eum mandati actionem: his autem, qui absentes fuerunt, negotiorum gestorum actionem esse, atquin si presentium mandatu exsecutus, id egit: negotiorum gestorum actio absentibus non est nisi forte aduersus eos, qui mandauerunt curatori, tamquam si negotia absentium gesserint, quod si, cum soli creditores se esse existimarent, id mandauerint: in factum actio absentibus danda est in eos, qui mandauerint.

11. § Sicut autem liberum est, mandatum non suscipere: ita susceptum consummari oportet, nisi renuntiatum sit. renuntiare autem ita potest, ut integrum ius mandatori referretur, vel per se, vel per alium eandem rem eodem modo explicandi: aut si redundet in eum captio, qui suscepit mandatum. Et quidem si is, cui mandatum est, ut aliquid mercaretur, mercatus non sit: neque renuntiauerit, se non empturum idque sua, non alterius culpa fecerit: mandati actione teneri eum conuenit. hoc amplius tenetur, (sicuti Mela quoque scripsit) si eo tempore per fraudem renuntiauerit, cum iam recte emere non posset.

23. Hermogenianus libro secundo Iuris Epitomarum.

Si ne si valetudinis aduersariz, vel capitalium & inimicitiarum,

24. Paulus libro 2. Sententiarum.

Si ob inanes rei actiones,

25. Hermogenianus libro secundo Iuris Epitomarum.

Si ob aliam iustam causam excusationes] allegandi est.

26. Paulus libro 32. ad Edictum.

Inter causas quibusdã mandati etiam magis

mandatoris est, nam mandatum soluitur morte. si tamen per ignorantiam impletum est. competere actionem utilitatis causa dicitur. Iulianus quoque scripsit, mandatoris morte solui mandatum: sed obligationem aliquando durare. 1. ¶ Si quis debitori suo mandaverit, ut Titio solueret: & debitor, mortuo eo, cum id ignoraret, soluerit: liberari eum oportet. 2. ¶ Absesse intellegitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus sit creditori: licet is soluendo non fuerit, quia bonum nomen facit creditor, qui admittit debitorem delegatum. 3. ¶ Si is qui fideiussori donare vult, creditorem eius habeat debitorem suum, cumque liberaverit: continuo aget fideiussor mandati: quatenus nihil intersit, utrum nummos soluerit creditori, an eum liberaverit. 4. ¶ Præterea sciendum est, non plus fideiussorem consequi debere mandati iudicio, quam quod soluerit. 5. ¶ Mandatum tuo fideiussi decem, & procuratori creditoris solui. si verus procurator fuit, statim mandati agam. quod si procurator non est, repetam ab eo. 6. ¶ Non omnia, quæ in pignus non sunt, mandatoris impunita: veluti quod spoliatus sit à latronibus: aut naufragio res amiserit: vel languore suo, suo iureque adprehensus, quædam erogaaverit. nam hæc magis calibus, quam mandato, imputari oportet. 7. ¶ Sed cum servus, quem mandatum meo emeris, furum tibi fecisset: Ne ratiū ait, mandati actione te consecuturum, ut servus tibi nox deditur: si tamen sine culpa tua id acciderit. quod si ego fecissem talem esse servum, nec prædixissem, ut possis præcaute tunc, quanti tua intersit, tantum tibi præstari oportet. 8. ¶ Faber mandatum amici sui emit servum: decem, & fabricam docuit: deinde vendidit eum viginti, quos mandati, iudicio coactus est solvere: mox, quasi homo non erat sanus, emptori damnatus est. Mela ait, non præstaturum id ei mandatore: nisi posteaquam emisisset, sine dolo malo eius hoc vitium habere emisisset, sine dolo suo iussu mandatoris eum docuerit, contra fore: tunc enim & mercedem, & et varia consecuturum: nisi si ut gratis doceret, rogatus sit.

27. Gaius libro 9. ad Edictum Provinciale.

Si quis alicui scripserit, ut debitorem suum liberet: et eam pecuniam, quam is debuerit, solvaturum: mandati actione tenetur. 1. ¶ Si servum ea lege tibi tradidero, ut cum post mortem meam manumittere: constitit obligatio, potest autem & in mea quoque persona agendi causa intervenire: veluti si, penitentia ad servum recipere velim. 2. ¶ Qui mandatum suscepit, si potest id explere, desit: te promissum officium non debet. Alioquin, quanti mandatoris intersit, damnabitur. si vero intellegit, explere se id officium non posse: id ipsum, cum primum poterit, debet mandatori nuntiare: ut is, si velit, alterius opera viatur. quod si, cum possit nuntiare, cessaverit: quanti mandatoris intersit, tenebitur. si aliqua ex causa non poterit nuntiare, securus erit. 3. ¶ Morte quoque eius, cui mandatum est, si is integro adhuc mandato decesserit, soluitur mandatum. & ob id hæres eius, licet exsecutus fuerit mandatum, non habet mandati actionem. 4. ¶ Impendia, mandati exsequendi gratia, facta, si bona fide facta sunt, restitui omnimodo debent. nec ad rem pertinet, quod is, qui mandasset, potuisset, si ipse negotium gereret, minus impendere. 5. ¶ Si mandatum meo, Titio credideris: & mecum mandati egeris: non aliter condemnari debeo, quam si actiones tuas, quas aduersus Titium habes, mihi præstiteris. sed si cum Titio egeris: ego quidem non liberabor: sed in id dumtaxat tibi obligatus ero, quod à Titio servare non poteris.

28. Ulpianus libro 14. ad Edictum.

Apianus libro tertio quaestionum ait, mandatorum debitoris solvunt, ipso iure reum non

liberare. propter mandatum enim suum soluit, & suo nomine. idcirco mandatoris actiones punitur: ut si eum credi debere.

29. Idem libro 7. Disputationum.

Si fideiussor conventus, cum ignoraret, non fuisse debitori numeratam pecuniam, solvit ex causa fideiussoris: an mandati iudicio persequi possit id, quod soluerit, queritur. & si quidem scien- ter, miserit exceptionem vel doli, vel non numeratam pecuniam: videtur dolo versari, dissoluta eam negligentia prope dolum est. ubi vero ignoravit nihil, quod ei imputetur, pari ratione: si aliqua exceptio debitori competeat: pacti sunt conventi, vel cuius alterius rei & ignarus hanc exceptionem ob exerebit: alicui oportet, si mandati actionem com- petere, potius enim, atque debuit reus promittendi certiorare fideiussorem suum, ne forte ignorans solvat iudicetur.

¶ Non male tractabitur: si, cum ignoraret fideiussor, inutiliter se obligatum, soluerit, an mandati actionem habeat. & si quidem scien- ter ignoravit, recipi ignorantia eius potest. si vero us, aliud dici debet.

¶ Si cum debitor solvisset, ignarus fideiussor soluerit: puto enim mandati habere actionem, ignorandum est enim ei, si non dicitur, debitor soluisse. debitor enim debuit notum facere fideiussori, iam se soluisse. ne forte debitor obrepas, & ignorantia eius circumveniat, & excus- tiat ei summam, in quam fideiussor sit.

¶ Hoc idem tractari & in fideiussore potest: si, cum solisset, non certioravit reum, sic deum de reus soluit, quod solvere eum non oportet. & credo, si, cum solisset, non certioravit, non fecit oportere, mandati actionem fideiussorem repellit. dolo enim proximum est, si post solutionem non nuntia- verit debitori, eedere autem reus inde viti actione fideiussori debet, ne duplum creditor consequatur.

¶ Quædam tamen est sciens omnia fideiussor, caret fraude, ut puta si exceptionem procura- toriam omisit, siue scien, siue ignarus, de bona fide enim agitur, quod solvere eum non oportet. & credo, si, cum solisset, non certioravit, non fecit oportere, mandati actionem fideiussorem repellit. dolo enim proximum est, si post solutionem non nuntia- verit debitori, eedere autem reus inde viti actione fideiussori debet, ne duplum creditor consequatur.

¶ In omnibus autem visionibus, quæ proponit, ubi debitor vel non numeratam pecuniam accipit, vel numeratam iterum accepit, repetitio contra eum competit: nisi ex condemnatione fuerit ei pecunia soluta. tunc enim, propter auctoritatem rei iudicæ, repetitio quidem cessat: ipse autem stellionatus crimine, propter suam cal- liditatem, plectitur.

¶ Fideiussor, si solus tempore liberatus, tamen soluerit creui ori, recte mandati habitatio- nem aduersus reum, quamquam enim iam liberatus soluit, tamen fidem implens, & debitorum liberavit. si igitur paratus sit defendere reum ad- uersus creditorem: æquissimum est, mandati iudi- cio eum, quod soluit, recipere. & ita Iuliano vi- detur.

30. Iulianus libro 15. Digestorum.

Si hominem tibi dedero, ut eum manumitteres: & postea procurator meus prohibuerit, ne manu- mitteres: an mandati agere possim, si tu eum manu- miseris: respondi: Si procurator iustam causam tra- buit interpellandi manumissionem servus, quem in hoc solum acceperam, ut manumitterem: veluti si compererit eum postea falsas rationes concessisse, insidias vitæ prioris domini struxisse: tenebor, nisi denuntiationi procuratoris parvero. si vero nulla iusta causa procurator: fuit denuntiandi, ne servus manumitteretur: non poterit mecum agi, quamvis ad libertatem eum perduxerim.

31. Idem libro 14. Digestorum.

In negotia mea manducero gerenda ei, qui mi- hi adigne in quadruplum rogatur, postea

anum vero in simplicem: etsi post annum cum eo mandati agatur: præstare mihi quadruplum debet. nam qui alterius negotia administranda suscepit, id præstare debet in sua persona, quod in aliorum.

32. Idem libro 3. ad Ulpianum Ferocem.

Si hereditatem aliter aditus non essem, quam si autum mihi fuisset, damnatum præstare: & hoc ma- datum intercessisset: fore mandati actionem existi- mo. si quæ autem mandaverit alicui, ne legatum à se repellat, longe ei dissimile esse, nam legatum ad- quisitum, numquam illi damno esse potuit: heredi- tas interdum damnosa est. In summa quicumque contractus tales sunt, ut quicumque eorum nomine fideiussor obligari possit: & mandati obligationem consistere puto. neque enim multum referre, præ- sentis quis interrogatus fideiussor sit, an absens man- det. præterea vobis animadvertere licet, mandatum creditorum hereditates suscipere adiri: quod man- dati iudicio, teneri, proculdubio est.

33. Idem libro 4. ex Minicio.

Rogatus, ut fideiussor: si in maiorem summam se obligavit, recte tenetur: si in maiorem, Iulia- nus verius putat. quod à plerisque responsum est, eum, qui maiorem summam, quam rogatus erat, fideiussor sit, hæc tenet mandati actionem habere, qua- tenus rogatus est: quia id fecisset, quod mandatum ei est. nam usque ad eam summam, in quam roga- tus erat, fidem eius spectasse videtur, qui rogavit.

34. Africanus libro octavo Quaestionum.

Vi negotia Lucij Titij procurabat, is, cum à debitoribus eius pecuniam exegisset, epitulam ad eum emisit: qua significare: certam summam ex administratione apud se esse: eamque creditari sibi, se debitorum cum vstris semissibus, quantum est: an, ex ea causa, et edita pecunia peti possit: & an v- luntate peti possint, respondit, non esse creditam. alio- quin dicitur, ex omni contractu, nulla pactio, pecuniam creditam fieri posse. nec huic simile esse: quod, si pecuniam apud te depositam, conuenerit, ut creditam haberes, credita fiat: quia tunc nummi qui mei erant, tui sunt. item quod si à debitor meo iussore te accipere pecuniam, credita fiat: id e- nim Venigne receptum est, his argumentum esse: eum, qui, cum mutuum pecuniam dare vellet, argen- tum vendendum dedisset: nihilo magis pecuniam creditam recte petiturum: & tamen pecuniam ex ar- gento redactam periculo eius fore, qui accepisset argenteum: & in proposito igitur dicendum, actione mandati obligatum fore procuratorem: ut, quamvis ipsius periculo nummi fuerint, tamen vstris, de quibus conuenerit, præstare debeat. ¶ Cum he- res ex parte esset, mandavi tibi, ut prædium heredi- tarium mihi emeris certo pretio: emissi, pro quo coheredum quidem partibus non dubie mandati ac- tio est inter nos: pro tua autem parte posse dubitari ait, utrumne ex empto, an mandati oporteat, neque enim sine ratione quem existimatum pro hac parte sub conditione contractam emptorem, quod quidem maxime queri pertinere ait: ut si forte prius, quam emptio fieret, decesserit: & tu, cum scieris me decessisse, propter mandatum meum alij vendere nolueris: an heres meus eo nomine tibi sit obligatus: & retro, si alij venderis, an heredi meo tenearis, nam si quidem sub conditione emptio facta videtur, potest agi, quemadmodum si quævis alia condicio post mortem existeret: sin vero perinde ma- dati agendum sit, ac si alienum fundum emi mandasset: morte interfectus: eum id scieris, resolutum mandato, nullam tibi actionem cum herede meo fore. Sed & si mandati agendum esset: eadem præstanda, quæ præ- stantur, si ex empto ageretur.

35. Africanus libro 5. dea. bravarum.

Si fundum, qui ex parte tuus est, mandavi tibi ut emereres mihi: verum est, mandatum posse ita con- sistere: ut mihi, ceteris partibus redemptis, etiam tuam partem præstare debeas. sed si quidem certo pretio emendas eum mandaverim: quantumque aliorum partes redemeris, sic & tua pars coartabitur: ut non abudet mandati quantitatem, in quam tibi emendum totum mandavi. sin autem nullo certo pretio constituto, emere tibi mandaverim: utique ex diuersis pretiis partes ceterorum redemeris: & tuam partem, viri boni arbitratu, æstimato pretio dari oportet.

36. Labeo libro 7. ex Casio.

Ita ut omnes summas, maiores & minores, coartet: ut: & ita portionem ei, qui mandatum suscepit, præstet, quod & plerique probant. ¶ Simili modo & in illa specie, ubi certo pretio tibi emere mandavi, & aliarum partium nomine commode negotium gessisti, & vilius emeris: pro tua parte tantum tibi præstatur, quanti interer tua: dummodo intra id pretium, quod mandato continetur, quid enim fiet, si exiguo pretio hic, cum quibus tibi communis fundus erat, rem avertere, vel necessitate rei familiaris, vel alia causa cogentur? non etiam tu ad idem dispendium deduceres, sed nec lucrum tibi ex hac causa acquirere debes: cum mandatum gratuitum esse debet. neque enim tibi concedendum est, propter hoc venditionem impedire, quod animosum eius rei emptorem esse, quam tibi man- datum est, cognoveris. ¶ Quod si fundum qui per partes venit, emendum tibi mandassem: sed ita, ut non aliter mandato teneat, quam si totum fundum emeris: si totum emere non poteris: in partibus emendis tibi negotium gesseris: siue habueris in eo fundo partem, siue non, & eueniet, ut is, cui tale mandatum datum est, periculo suo interim partes emat: & nisi totum emerit, ingratus eas retineat. Propius est, ut cum huiusmodi incommodis man- datum suscipi possit: præstare officium & in partibus emendis, perinde atque in toto, debet ab eo, qui tale mandatum sua sponte suscepit.

¶ Quod si mandassem tibi, ut fundum mihi emereres, non addito eo, ut non aliter mandato teneat, quam si totum emeris: & tu partem, vel quosdam partes eius emeris: tum habebimus sine dubio in- iuriam mandati actionem, quamvis reliquis partes emere non potuisses.

37. Africanus libro 8. Quaestionum.

Hominem certum pro te dari fideiussi, & solui. cum mandati agatur: æstimatione eius ad id potius tempus, quo solutus sit non quo agatur, referri debet. & ideo, etiam si mortuus fuerit, nihilo minus utilis ea actio est. Aliter in stipulatione serua- tur: nam tunc id tempus spectatur, quo agitur, nisi forte aut per promissorem steterit, quo minus sua die solueretur: aut per creditorem, quo minus acceperet, etenim neutri eorum frustratio sua prodesse debet.

38. Marcellus libro singulari Responsorum.

Vetus Titius Publico Mævio filio naturali do- num commune permittit. non donationis causa, creditor filij obligare. postea Mævio defuncto, relicta pupilla, tutores eius iudicem aduersus Ti- tium acceperunt: & Titius de mutuis petitionibus, (quæro, an domus pars, quam Titius) obligandam filio suo accommodauit, arbitratus iudicem liberari debeat. Marcellus respondit, & quando debeat liberari: ex persona debitoris: itaque ex eo, quod inter contrahentes actum esset: ac tempore, quo res, de qua quæreretur, obligata fuisset: iudi- cem æstimaturum, est enim earum specierum iudi- cialis quaestio, per quam res expeditur. ¶ Non